

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

В. В. Волкова

Н. І. Волкова

ВСТУП ДО ФАХУ

Навчальний посібник

*Для здобувачів вищої освіти спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»*

Вінниця
2023

УДК 336+336.71+368](075.8)

В 676

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 10 від 30 червня 2023 року)*

Рецензенти:

Михайло КУЖЕЛСВ, д-р екон. наук, професор, професор кафедри фінансів Національного університету «Киево-Могилянська академія»;

Андрій НИКІТИН, канд. екон. наук, доцент, професор кафедри банківської справи та страхування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана.

Волкова В. В., Волкова Н. І.

В 676 Вступ до фаху: навчальний посібник для здобувачів вищої освіти спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 133 с.

Навчальний посібник з дисципліни «Вступ до фаху» розроблено з метою підготовки здобувачів до навчання в університеті з урахуванням світових освітніх тенденцій, особливостей системи вищої економічної освіти та організації навчального процесу у вищому навчальному закладі; формування у майбутніх спеціалістів за фахом «Фінанси, банківська справа страхування та фондовий ринок» знань з концептуальних основ фінансів і фінансової системи, банків і банківської справи, страхування та страхового ринку, діяльності фондового ринку. Ця розробка за структурою включає: зміст навчальної дисципліни, завдання для поточного контролю знань здобувачів, глосарій, лекційний матеріал, методичні вказівки за кожною темою курсу, питання для самоперевірки, тестові завдання, загальні вказівки щодо виконання самостійної роботи з тем, перелік літературних джерел. Навчальний посібник призначається здобувачам вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок», аспірантам, викладачам, усім, хто цікавиться теоретичними і практичними аспектами університетської підготовки фахівців вищого гатунку у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

УДК 336+336.71+368](075.8)

© Волкова В. В., 2023

© Волкова Н. І., 2023

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2023

ЗМІСТ

Передмова.....	4
Тема 1. Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI столітті: її зміст і стратегія реалізації	7
Тема 2. Університетська освіта в контексті Болонського процесу	14
Тема 3. Організація навчального процесу в університеті	25
Тема 4. Стандарти вищої освіти України: зміст та необхідність вдосконалення.....	38
Тема 5. Фінансово-економічна освіта на сучасному етапі: стан, досягнення, модернізація та проблеми розвитку	50
Тема 6. Роль випускової кафедри фінансів і банківської справи в підготовці фа- хівців.	61
Тема 7. Сфери професійної діяльності фахівців з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку	70
Тема 8. Науково-методичне забезпечення вищої фінансово-економічної освіти в Україні: вдосконалення та розвиток його змісту	89
Тема 9. Основні вимоги до сучасних фахівців у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку	104
Тема 10. Студентське самоврядування як невід’ємний складник демократизації вищої школи України	115
Методичні вказівки до виконання завдань самостійної та індивідуальної роботи здобувачів	124
Рекомендована література	128

ПЕРЕДМОВА

Входження України у європейський освітній і науковий простір, стратегія модернізації української вищої освіти орієнтує навчальні заклади на істотне оновлення освітньої діяльності, певні вимоги до вищої школи зі створення умов для самореалізації студентів, адаптованості їх до ринку праці, затребуваності в суспільстві. Дисципліна **«Вступ до фаху»**, яка є однією з обов'язкових дисциплін циклу професійної та практичної підготовки і яку студенти вивчають на першому курсі в бакалавріаті, покликана розкрити методологічні, теоретичні, фундаментальні та історичні основи університетської освіти в державі і обґрунтувати з наукового погляду її роль, місце і значення в підготовці фахівців вищого гатунку у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

Метою вивчення навчальної дисципліни є підготовка здобувачів до навчання в університеті та ознайомлення з майбутньою професією: знати зміст підготовки здобувачів вищої освіти до навчання в університеті з урахуванням світових освітніх тенденцій, особливостей системи вищої економічної освіти та навчального процесу у закладах вищої освіти, розуміти концептуальні основи фінансів і фінансової системи, банків і банківської справи, страхування та страхового ринку, діяльності фондового ринку, усвідомити основи тісного спілкування з провідними фахівцями, вченими, викладачами університету та аналізувати можливості майбутньої професійної діяльності у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

Навчальна дисципліна **«Вступ до фаху»** формує міждисциплінарні взаємозв'язки з іншими дисциплінами: **«Політична економія»**, **«Історія фінансів, грошей і кредиту»**, **«Гроші і кредит»**, **«Фінанси»**, **«Страховання»**, **«Банківська система»**, **«Інвестування»**, **«Фінансовий ринок»**, **«Фондовий ринок»**. Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування й розвиток у здобувачів компетентностей та програмних результатів навчання відповідно до освітньої програми **«Фінанси, банківська справа та страхування»** спеціальності 072 **«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»**.

Компетентності, які формуються у здобувача внаслідок вивчення навчальної дисципліни «Вступ до фаху»:

Загальні компетентності (ЗК):

Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (ЗК-02).

Здатність спілкуватися іноземною мовою (ЗК-04).

Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій (ЗК-05).

Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань / видів економічної діяльності) (ЗК-11).

Здатність працювати автономно (ЗК-12).

Здатність зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя (ЗК-14).

Фахові компетентності (СК):

Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури (СК-02).

Здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення (СК-10).

Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати свою професійну підготовку (СК-11).

Програмні результати навчання, які формує навчальна дисципліна «Вступ до фаху», наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Результати навчання з дисципліни «Вступ до фаху»

Програмні результати ОП	Результати навчання з дисципліни	Відсоток часу на відпрацювання результатів
Визначати та планувати можливості особистого професійного розвитку (ПР-17)	Усвідомлювати значення організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти на випусковій кафедрі у контексті професійної підготовки фахівців фінансово-економічної сфери. Здатність розуміти та планувати можливості самостійного професійного розвитку: – майбутнього фахівця фінансової системи України; – майбутнього фахівця банківської системи України; – майбутнього фахівця страхового ринку України; – майбутнього фахівця фондового ринку України	25
Виявляти навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань (ПР-19)	Розуміти можливості гнучкого мислення, відкритості до нових знань у процесі організації: – самостійної роботи здобувачів вищої освіти; – студентського самоврядування як невід’ємної складової демократизації вищої школи України	25
Розуміти вимоги до діяльності за спеціальністю, зумовлені необхідністю забезпечення сталого розвитку України, її зміцнення як демократичної, соціальної, правової держави (ПР-21)	Узагальнювати результати щодо моніторингу створення в державі передумов для побудови здобувачами індивідуальної освітньої траєкторії особистих та потенційних професійних якостей економіста-фінансиста та банкіра, діагностика. Знати основні вимоги до професійної етики сучасних фахівців у сфері фінансів, банківської справи та страхування в суспільстві	25

Програмні результати ОП	Результати навчання з дисципліни	Відсоток часу на відпрацювання результатів
<p>Формувати та реалізовувати комунікації в галузі фінансів, банківської справи страхування та фондового ринку (ПР-24)</p>	<p>Здатність до формування та реалізації комунікацій в:</p> <ul style="list-style-type: none"> – фінансовій сфері; – грошово-кредитній системі України; – страховому секторі України; – фондовому ринку 	<p>25</p>

Тема 1

Національна доктрина розвитку освіти в Україні в XXI столітті: її зміст і стратегія реалізації

Мета: засвоїти основні завдання, пріоритети і принципи розвитку освіти в Україні.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: стратегію і основні напрями розвитку освіти на початку XXI століття; взаємозв'язок освіти і науки; особливості механізму фінансування вищої освіти в Україні.

Необхідно вміти: розкрити сутність концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти на початку XXI століття; визначити функції, завдання, права та обов'язки Міністерства освіти і науки України у сфері управління вищою освітою в Україні, виокремлювати і пояснювати особливості фінансування вищої освіти в Україні у сучасних умовах.

Глосарій

Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Національна доктрина розвитку освіти – система концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття.

Національний характер освіти і національне виховання – це освіта, яка на сучасному етапі має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях, духовності фундаменталізації й індивідуалізації навчання.

Головні складники національного виховання – це громадянське та патріотичне виховання, а також збагачення на цій основі процвітання України як самостійної і незалежної держави.

Пріоритети розвитку освіти – це впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Мовна стратегія – це комплекс послідовного впровадження просвітницьких, нормативно-правових, науково-методичних, роз'яснювальних заходів.

Основні положення теми

Національна доктрина розвитку освіти: загальні положення. Освіта – основа розвитку особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства. Освіта відтворює і нарощує інтелектуальний, духовний та економічний потенціал суспільства. Освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені. Національна доктрина розвитку освіти як офіційний документ визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття.

Актуальним завданням є забезпечення доступності здобуття якісної освіти протягом життя для всіх громадян та подальше утвердження її національного характеру. Мають постійно оновлюватися зміст освіти та організація навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень. Критичним залишається стан фінансування освіти і науки, недостатнім є рівень оплати праці працівників освіти і науки. Потребує державної підтримки університетська освіта, навчання здібних та обдарованих учнів і студентів.

В умовах Болонського процесу необхідно істотно зміцнити навчально-матеріальну базу, здійснити комп'ютеризацію навчальних закладів, впровадити сучасні інформаційні технології, забезпечити ефективну підготовку та підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, запровадити нові економічні та управлінські механізми розвитку освіти. Усі ці проблеми в умовах реформи потребують першочергового розв'язання.

В Україні повинні забезпечуватися прискорений, випереджальний інноваційний розвиток університетської освіти, а також створюватися умови для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя.

Мета і пріоритетні напрями розвитку освіти. Мета державної політики щодо розвитку університетської освіти полягає у створенні умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати і навчатися протягом життя, оберігати й примножувати цінності національної культури та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальну та правову державу як невід'ємний складник європейської та світової спільноти.

Пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є:

- особистісна орієнтація освіти;
- формування національних і загальнолюдських цінностей;

- створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу;
- розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя;
- пропаганда здорового способу життя;
- розширення країномовного освітнього простору;
- забезпечення освітніх потреб національних меншин;
- забезпечення економічних і соціальних гарантій для професійної самореалізації педагогічних, науково-педагогічних працівників, підвищення їх соціального статусу;
- розвиток дошкільної, позашкільної, загальної середньої освіти у сільській місцевості та професійно-технічної освіти;
- органічне поєднання освіти і науки, розвиток педагогічної та психологічної науки, дистанційної освіти;
- запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій;
- створення індустрії сучасних засобів навчання і виховання, повне забезпечення ними навчальних закладів;
- створення ринку освітніх послуг та його науково-методичного забезпечення;
- інтеграція вітчизняної освіти до європейського та світового освітніх просторів [17].

Національний характер освіти і національне виховання полягає в тому, що освіта на сучасному етапі має гуманістичний характер і ґрунтується на культурно-історичних цінностях українського народу, його традиціях, духовності фундаменталізації і індивідуалізації навчання.

Освіта утверджує національну ідею, сприяє національній самоідентифікації, розвитку культури українського народу, оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями.

Національне виховання є одним із головних пріоритетів, органічним складником університетської освіти. Національне виховання спрямовується на залучення громадян до глибоких пластів національної культури і духовності, формування у молоді національних світоглядних позицій, ідей, поглядів і переконань на основі цінностей вітчизняної та світової культури.

Головними складниками національного виховання є громадянське та патріотичне виховання, а також збагачення на цій основі процвітання України як самостійної і незалежної держави.

Стратегія реалізації Національної доктрини в умовах реформування і модернізації університетської освіти. Важливо, щоб у державі створювалася

система безперервної мовної освіти, яка забезпечує обов'язкове оволодіння громадянами України державною мовою, можливість опанувати рідну (національну) і практично володіти хоча б однією іноземною мовою. Освіта повинна сприяти розвитку високої мовної культури громадян, вихованню поваги до державної мови та мов національних меншин України, толерантності у ставленні до носіїв різних мов і культур [18].

Реалізація мовної стратегії повинна здійснюватися шляхом комплексного і послідовного впровадження просвітницьких, нормативно-правових, науково-методичних, роз'яснювальних заходів.

Пріоритетом розвитку освіти є впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують подальше удосконалення навчально-виховного процесу, доступність та ефективність освіти, підготовку молодого покоління до життєдіяльності в інформаційному суспільстві.

Відповідно до Національної доктрини це досягається шляхом:

- забезпечення поступової інформатизації системи освіти, спрямованої на задоволення освітніх інформаційних і комунікаційних потреб учасників навчально-виховного процесу;
- запровадження дистанційного навчання із застосуванням у навчальному процесі та бібліотечній справі інформаційно-комунікаційних технологій поряд із традиційними засобами;
- розроблення індивідуальних модульних навчальних програм різних рівнів складності залежно від конкретних потреб, а також випуску електронних підручників;
- створення індустрії сучасних засобів навчання, що відповідають світовому науково-технічному рівню і є важливою передумовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти.

Держава підтримує процес інформатизації освіти, застосування інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти; сприяє забезпеченню навчальних закладів комп'ютерами, сучасними засобами навчання, створенню глобальних інформаційно-освітніх мереж; забезпечує розвиток усе охоплюючої системи моніторингу якості освіти всіх рівнів [18].

Питання для самоперевірки

1. Розкрити сутність та визначити загальні положення Національної доктрини розвитку освіти.
2. Розкрити сутність освіти як стратегічного ресурсу.
3. Охарактеризувати актуальні завдання забезпечення доступності здобуття якісної вищої освіти на сучасному етапі.

4. Розкрити сутність мети державної політики щодо розвитку університетської освіти.
5. Назвати пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку освіти.
6. Назвати умови, за якими Українська держава повинна забезпечувати пріоритетні напрями державної політики щодо розвитку.
7. У чому полягає національний характер освіти і національне виховання на сучасному етапі?
8. Яким шляхом здійснюється реалізація «мовної стратегії»?
9. Чим визначається якість освіти?
10. Як забезпечується рівний доступ до здобуття університетської освіти?

Тестові завдання

1. Зміст стратегії та основні напрями подальшого розвитку освіти в Україні затверджені у:

- а) Законі України «Про вищу освіту в Україні»;
- б) Національній доктрині розвитку освіти;
- в) Указі Президента України;
- г) Конституції України;
- д) Державній національній програмі («Україна XXI століття»).

2. Освіта – це:

- а) основа розвитку особливості, суспільства, нації та держави; запорука майбутнього України;
- б) стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей;
- в) ресурс забезпечення національних інтересів;
- г) ресурс зміцнення авторитету і конкурентоспроможності України на міжнародній арені;
- д) процес впливу керуючої системи на керувану.

3. До пріоритетних напрямів державної політики щодо розвитку освіти НЕ належать:

- а) створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти;
- б) особистісна орієнтація освіти;
- в) інтеграція вітчизняної освіти до Європейського та світового освітніх просторів;
- г) слабе фінансування самих сучасних освітніх інновацій і інформаційних технологій;
- д) розвиток безперервної системи освіти та навчання протягом життя.

4. Держава повинна забезпечувати:

- а) виховання людини демократичного світогляду;
- б) збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій та шанобливого ставлення до української мови і національних святинь;

в) виховання особистості, яка усвідомлює свою належність до Українського народу;

г) естетичну, правову, економічну і фінансову освіту;

д) неоднакові умови у формуванні у молоді сучасного світогляду на роль і зміст вітчизняної освіти.

5. Освіта як рушійна сила розвитку громадського суспільства має сприяти:

а) формуванню нової ціннісної системи суспільства;

б) формуванню відкритої духовно та культурно наповненої системи, здатної забезпечити становлення громадянина і водночас патріота своєї країни;

в) консолідації суспільства на засадах прав кожного громадянина України;

г) зростанню суспільної нерівності та бідності населення.

6. Стратегія мовної освіти полягає в:

а) обов'язковому володінні громадянами України державною мовою;

б) створенні в державі системи безперервної мовної освіти;

в) наявності можливості опанувати рідну (національну) мову;

г) збереженні та розвитку етнокультури, забезпеченні її захисту державою;

д) обов'язковому володінні громадянами України державною мовою, створенні в державі системи безперервної мовної освіти, наявності можливості опанувати рідну (національну) мову, збереженні та розвитку етнокультури, забезпеченні її захисту державою.

7. Який із розділів «Національної доктрини розвитку освіти» базується на Конституції України, якою гарантовано право кожного громадянина нашої держави одержувати освіту протягом життя?

а) Інформаційні технології в освіті;

б) Управління освітою;

в) Економіка освіти;

г) Безперервність освіти, навчання протягом життя;

д) Освіта і наука.

8. Який із розділів «Національної доктрини розвитку освіти» базується на поєднанні державного і громадського контролю?

а) Інформаційні технології в освіті;

б) Управління освітою;

в) Економіка освіти;

г) Безперервність освіти, навчання протягом життя;

д) Освіта і наука.

9. Який з нижчеперахованих чинників перешкоджає модернізації освіти і науки в Україні?

а) розвиток освіти на основі новітніх наукових і технологічних досягнень;

б) інноваційність та освітня діяльність в усіх закладах вищої освіти (ЗВО) України;

в) постійне зниження обсягів фінансування вищої освіти на фоні зростання потреб у реальній освітянській практиці;

г) запровадження цільових програм, які сприятимуть інтеграції науки і освіти до Європейського та світового освітніх просторів;

д) залученням до наукової діяльності обдарованої учнівської та студентської молоді, талановитих викладачів.

10. Що очікує суспільство від реалізації «Національної доктрини розвитку освіти» в найближчому майбутньому?

а) перехід до нового типу гуманітарно-інноваційної освіти;

б) зростання інтелектуального потенціалу держави;

в) зміцнення демографічних основ громадського суспільства та прискорення його розвитку;

г) вітчизняна освіта стане конкурентоспроможною в Європейському та світовому освітньому просторі;

д) зміна економічного клімату в країні.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурну схему «Освіта і наука: їх взаємозв'язок».

2. Підготуйте реферат на одну з тем: «Освіта – стратегічний ресурс поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені», «Мовна стратегія в освіті в Україні – задача національної ваги».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики фінансування вищої освіти та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 2

Університетська освіта в контексті Болонського процесу

Мета: засвоїти основні завдання, пріоритети і принципи розвитку Болонського процесу в Україні.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні цілі, завдання, принципи формування європейського освітнього простору та дії з їх практичної реалізації; роль вищої освіти (зокрема економічної) у побудові соціально орієнтованої ринкової економіки України та під час входження до ЄС; особливості Болонського процесу як засобу інтеграції систем вищої освіти європейських країн.

Необхідно вміти: розкрити сутність Європейської кредитно-трансфертної та акумулюючої системи (ECTS) і шкали оцінювання навчальних дисциплін; визначити зміст кредитно-модульної системи організації навчального процесу та її запровадження у ЗВО України; виокремлювати і пояснювати провідні вимоги Болонського процесу в Україні.

Глосарій

Головна мета проєктування випереджальних кваліфікаційних вимог до фахівця – забезпечення відповідності між змінами особистісних та суспільних потреб у соціальному розвитку і перспективами зміни науки, техніки, економіки, культури, в економічному зростанні, разом з відображенням їх у цілях і змісті підготовки.

Основні принципи реформування системи вищої освіти – неперервність; диверсифікація, або багаторівневність; фундаментальність; інтегрованість; гуманітаризація; демократизація; гуманізація; інтеграція з наукою і виробництвом; комп'ютеризація.

Принцип фундаменталізації – це виділення визначеного кола питань в основних галузях знань цього напрямку науки і загальноосвітніх дисциплін; вивчення складного кола питань з повним обґрунтуванням, необхідними посиланнями, без логічних пробілів; процес взаємодії людини з інтелектуальним середовищем.

Сучасний фахівець – це людина із глибокими фундаментальними, широкими загальними і спеціальними знаннями, яка здатна швидко реагувати на зміни у суспільстві, економіці і науці, що відповідають вимогам нових технологій і які неминуче будуть запроваджуватися.

Неперервна освіта – це процес навчання протягом усього життя, у якому важливу роль відіграє інтеграція як індивідуальних, так і соціальних аспектів людської особистості та її діяльності.

Стратегія становлення і розвитку університетської системи освіти України – це інтеграція за напрямками багаторівневої вищої і за спеціальностями професійної освіти у єдиній структурі.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти.

Кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (кредит ЄКТС) – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання.

Основні положення теми

Основні ознаки та проблеми розвитку університетської освіти. За означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, «під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання». Але складність процесу і результату зумовлює виділення окремих підпроцесів, складників, які взаємодіють та доповнюють один одного, діють у синергетичній єдності й утворюють цілісну освітню систему [16].

Історія відображає, що університетська освіта займає провідне місце в системі неперервної освіти. Вона зв'язана з економікою знань та наукою, технологією та культурою суспільства, і тому її розвиток є важливим складником стратегії національного розвитку як країни, так і цивілізації. Уміння передбачати розвиток сучасної університетської системи освіти – одна з найважливіших умов успішності її функціонування. Вимоги до фахівців, зміст і процес їх підготовки повинні мати випереджаючий характер у порівнянні з наявною практикою. Досвід свідчить про те, що постіндустріальний етап цивілізаційного розвитку викликає необхідність не простого підвищення рівня освіти, а формування іншого типу інтелекту, мислення, ставлення до швидкозмінних технічних, соціальних та інформаційних досягнень. Отже, перспективи пов'язані з формуванням нового рівня світогляду.

У сучасному світі університет, спираючись на свою первісну назву (*universities* – сукупність), є навчальним закладом для набуття знань, сукупності усіх видів знань. Цим і визначається його особливе місце з-поміж усіх вищих навчальних закладів. Університет – соціокультурний інститут сучасного суспільства, що стає все більш доступним для молоді в усіх державах світу.

Важко простежити структурні зміни в галузі вищої освіти на загальносвітовому рівні через наявні розбіжності в тлумаченні поняття «університет» і екві-

валентних йому вищих навчальних закладів. Проте у Всесвітній доповіді з утворення ЮНЕСКО (2000 р.) сказано, що збільшення загальної чисельності здобувачів третього ступеня всюди у світі відбувається в університетах і навчальних закладах, що країни вважають «еквівалентними» університетам. Так, у десятих найбільш розвинених регіонах світу в університетах навчається 66 % здобувачів, 34 % – в інших навчальних закладах. Сучасний університет створює інтелектуальний капітал суспільства. На початку XXI століття університети, на думку Жака Делора, повертаються до виконання первісної функції – бути гарантом універсальних цінностей і культурного розвитку [16].

Традиційні університети сьогодні жорстко конкурують з безліччю нових різноманітних організаційних конфігурацій і моделей вищого утворення. Створені останнім часом віртуальні, ліцензійні, корпоративні університети, інші інститути вищої школи скористалися перевагами нових інформаційно-комунікаційних технологій і, з одного боку, розширили можливості вищої освіти, а з іншого боку створили безліч проблем, зокрема по-новому порушили проблему якості освіти. На сучасному етапі наявні такі **концепції класичного університету: наполеонівська (французька); гумбольдтівська (німецька); ньюманівська (англійська) і американська.**

Згідно з **німецькою** моделлю, університет як велика навчально-наукова корпорація повинен бути налаштований виключно на пізнання всієї повноти знань та усвідомлення істини, вчити мисленню, а не професії, і характеризуватись поєднанням навчання і наукових досліджень. І з цим неможливо не погодитись, особливо в умовах реформування національної освіти. Згідно з англійською моделлю, університет також не повинен служити вузько практичним інтересам, а лише пізнанню заради усвідомлення самої істини. Від німецької моделі його відрізняє певне відокремлення навчання від наукових досліджень, а також переконання, що університет повинен тільки навчати і виховувати добру і мудру людину.

Щодо **американської** концепції функціонування класичного університету, його головною метою повинно бути виховання інтелектуальних особливостей для служіння суспільному розвитку, і обов'язково тісне поєднання навчання і наукових досліджень, що лише викладачі університету, які проводять наукові дослідження, мають достатній потенціал творчості, з метою забезпечення інтелектуального розвитку молоді, яку вони навчають. Відповідно до такої концепції університет має бути місцем, де завершується навчання теорії, яка розуміється як засіб розвитку цивілізації [15, 16, 17, 21].

Відповідно до **французької** концепції, університет розумівся як місце навчання фахівців для державної служби.

Основні відмінності кожної вказаної вище концепції наведено на рис. 1.

Рис. 1. Концепції класичного університету [21]

Звичайно, жодна з представлених моделей не виступає в Європі в чистому вигляді, а інституції вищої освіти є певною комбінацією щонайменше двох з них (у різних пропорціях). Українська традиція вищої освіти, виходячи з базових характеристик європейських систем, має також свої особливості, зокрема сильну гуманітарну спрямованість академічної підготовки. Незалежно від моделі, що домінує в такій комбінації, в різних країнах роль університету ґрунтується на кількох основних елементах: навчанні молоді, наукових дослідженнях, формуванні цінностей і наданні послуг суспільному оточенню.

Водночас підкреслимо, що в сучасному світі не існує єдиної спільної загальноприйнятої концепції університету. Різноманітність тут величезна: від велетенських відкритих університетів, де яких за дистанційними методиками навчаються сотні тисяч здобувачів, до малих університетів із кількасотрічними традиціями. Деякі вищі навчальні заклади мають міжнародний статус і здобувачів з усього світу, а інші зосереджені на підготовці фахівців для свого регіону. Суттєвим стає визначення, як розрізняти академічну вищу школу з-поміж багатьох інших навчальних закладів у сфері освіти.

За будь-якого розвитку подій традиційні університети Європи, зокрема й України, зберігають свою провідну роль, особливо у сфері професійної підго-

товки і наукових досліджень. Університети сьогодні піддаються істотним перетворенням, більшість із яких пов'язані зі змінами суспільства, його переходом на постіндустрійний, інформаційний ступінь розвитку [21].

Принципи реформування системи вищої освіти. Експертами визначені основні принципи проведення освітніх реформ – **демократизм, гнучкість, наступність, фундаментальність, мобільність; принцип випереджаючої підготовки** людини до невизначених умов, з якого випливає і уявлення про неперервну освіту, що покликана забезпечити умови багаторазового повернення людини в освітню систему. В умовах швидко мінливого змісту знань, постійного його збільшення зі зростаючими темпами у всіх країнах спостерігається **реформування системи вищої освіти за основними принципами: неперервність; диверсифікація, або багаторівневність; фундаментальність; інтегрованість; гуманітаризація; демократизація; гуманізація; інтеграція з наукою і виробництвом; комп'ютеризація** [26].

Сучасний фахівець – це людина із глибокими фундаментальними, широкими загальними і спеціальними знаннями, яка здатна швидко реагувати на зміни у суспільстві, економіці і науці, що відповідають вимогам нових технологій і неминуче будуть упроваджуватися. Фахівцю сьогодні потрібні базові знання, проблемне, аналітичне мислення, соціально-психологічна компетентність, інтелектуальна культура та властиві морально-духовні цінності.

Неперервна освіта означає процес навчання протягом всього життя, у якому важливу роль відіграє інтеграція як індивідуальних, так і соціальних аспектів людської особистості та її діяльності. Поштовхом для створення концепції неперервної освіти суспільства знань є глобальна концепція «єдності світу» (*global vision*), відповідно до якої всі компоненти людської цивілізації взаємозалежні і взаємозумовлені. Водночас людина є головною цінністю всіх процесів, що відбуваються у світі. Даве визначає 25 характерних ознак як підсумок проведеного ним фундаментального наукового дослідження проблеми безперервної освіти [26], які наведено у таблиці 2.

Таблиця 2

Ознаки-принципи безперервної освіти [26]

№	Ознака-принцип
1	охоплення людини освітою продовж усього життя
2	розуміння освітньої системи як цілісної, що включає дошкільне, основне, послідовне, повторне, рівнобіжне навчання та виховання і яка поєднує та інтегрує всі рівні й форми
3	включення до системи освіти, крім навчальних закладів і центрів дошкільної підготовки, формальних, неформальних і позаінституційних форм проведення освіти
4	горизонтальна інтеграція: будинок – сусіди – місцева соціальна сфера – суспільство – світ праці – засоби масової інформації – рекреаційні, культурні, релігійні організації тощо; між досліджуваними предметами; між різними аспектами розвитку людини, як-от фізичним, моральним та інтелектуальним, і на окремих етапах життя
5	удосконалення умінь навчатися

№	Ознака-принцип
6	універсальність і демократичність освіти
7	створення альтернативних структур здобуття освіти
8	поєднання загальної і професійної освіти
9	акцент на самоосвіту, самовиховання, самооцінку
10	акцент на самоврядування
11	індивідуалізація навчання
12	навчання в умовах різних поколінь у родині, суспільстві
13	розширення світогляду
14	полідисциплінарність знань, їх якості
15	гнучкість і розмаїтість змісту, засобів навчання
16	здатність до асиміляції нових досягнень науки
17	вертикальна інтеграція: між окремими етапами освіти (дошкільною, шкільною, післяшкільною), між різними рівнями і предметами всередині окремих етапів; між різними соціальними ролями, що реалізовані людиною на окремих етапах життєвого шляху: між різними якостями розвитку людини – якостями тимчасового характеру, як-от фізичний, моральний, інтелектуальний розвиток та інше
18	стимулювання мотивації до навчання
19	створення відповідних умов для навчання
20	реалізація творчого й інноваційного підходів
21	полегшення зміни соціальних ролей у різні періоди життя
22	пізнання і розвиток власної системи цінностей
23	підтримка і поліпшення якості індивідуального і колективного життя шляхом особистого, соціального і професійного розвитку
24	розвиток, що виховує і навчає суспільство: навчатися для того, щоб «бути» і «ставати» кимось
25	системність принципів освітнього процесу

Слід зазначити, що наведені ознаки-принципи покладені в основу реформування національних систем освіти у багатьох країнах світу: США, Японії, Німеччині, Великобританії, Канаді, країнах «третього світу» і Східної Європи, включно з країнами, які виникли після розпаду СРСР. Система безперервної освіти є найважливішим соціальним чинником підготовки особистості до творчої самореалізації протягом усього життя. Вирішення проблеми формування у фахівця творчого ставлення до своєї справи здійснюється через поєднання самоосвіти з наданням можливості будь-якої миті скористатися допомогою висококваліфікованих викладачів і фахівців. Це зумовлює зміну моделі освіти загалом. Відбувається перехід від монофункціональної моделі, що орієнтована на підготовку фахівця у конкретній галузі, до поліфункціональної моделі, в основі якої – вільний розвиток особистості кожного, формування здатності до саморозвитку.

Отже, інтеграція за напрямками багаторівневої вищої і за спеціальностями професійної освіти у єдиній структурі є важливою стратегією становлення і розвитку університетської системи освіти України.

Ефективність університетської системи освіти суттєво залежить від моделювання запитів споживача, оскільки інформація, що недостатньо зв'язана з загальнокультурним і професійним ростом особистості, виявляється малозначи-

мою та малопродуктивною. Основним принципом організації неперервної освіти має бути **принцип єдності врахування інтересів** сьогоденної практики, перспектив розвитку й удосконалення діяльності людини.

Основні переваги багаторівневої структури вищої освіти та пріоритетні задачі у сфері диверсифікації освіти. Для загальноприйнятої в країнах Заходу **моделі вищої освіти** характерні такі **ознаки**: висока селективність під час переходу з нижчого ступеня на вищий і велика варіативність під час вибору спеціалізації; гнучка спеціалізація і наявність різних дипломів, організаційна обґрунтованість рівнів, різноманіття різних форм навчання. Нині спостерігається тенденція створення нових типів вищих навчальних закладів неуніверситетського типу: дворічні технологічні інститути у Франції, вищі професійні школи в Німеччині, общинні і технічні коледжі в США, різні типи коледжів у Великобританії та інші. Це мобільні та динамічні вищі навчальні заклади, що орієнтовані на пріоритетне забезпечення регіонів фахівцями. В Україні також виникають навчальні комплекси і структури нового типу. Основні переваги багаторівневої структури вищої освіти та пріоритетні завдання у сфері її диверсифікації відображені на рис. 2.

Рис. 2. Основні переваги багаторівневої структури вищої освіти та пріоритетні завдання у сфері диверсифікації освіти [25]

Отже, у швидкозмінних умовах розвитку цивілізації у розвитку університетської системи освіти спостерігається щораз більше зміщення центру ваги до орієнтації на самоцінність людської особистості як мети, а не засобу соціального та економічного розвитку. Розвиток людської особистості виступає своєрідним фокусом, «п'ятим елементом», точкою відліку у балансі між соціальним та економічним розвитком у єдиній структурі сталого розвитку цивілізації та є важливою стратегією становлення і розвитку університетської системи освіти в Україні.

Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС. Кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (кредит ЄКТС) – одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить зазвичай 60 кредитів ЄКТС.

Сталий розвиток університетської освіти базується на неухильному сповіданні та слідуванні за цілісною системою основних принципів, які пов'язані між собою і мають синергетичний ефект у визначенні паритету та дотриманні балансу інтересів, цінностей з одного боку, між Європейським вибором – стабільністю й культурою миру, та з іншого боку, Американським вибором – продуктивністю й ефективністю [18].

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає головна мета проєктування випереджальних кваліфікаційних вимог до фахівця?
2. Як у теорії людського капіталу Т. В. Шульца висвітлюється важливість освіти в економіці країни?
3. Які зміни в освіті викликає постіндустріальний етап цивілізаційного розвитку?
4. Визначити сутність та основні принципи проведення освітніх реформ.
5. Розкрити сутність поняття «сучасний фахівець».
6. Що означає неперервна освіта?
7. Охарактеризувати сутність поліфункційної моделі підготовки фахівця у конкретній галузі.

8. Розкрити основні переваги багаторівневої структури вищої освіти.
9. Назвати пріоритетні завдання у сфері диверсифікації освіти.
10. У чому полягає стратегія становлення і розвитку університетської системи освіти в Україні на сучасному етапі?

Тестові завдання

1. Якому поняттю відповідає таке визначення: «сукупність загальнонауккових і спеціальних знань, отримання яких дає змогу вирішувати актуальні завдання на виробництві, вести науково-дослідницьку або педагогічну діяльність у відповідності зі спеціальністю»?

- а) базова загальна середня освіта;
- б) повна загальна середня освіта;
- в) професійно-технічна освіта;
- г) університетська освіта.

2. Болонський процес викликаний до життя:

- а) конкуренцією вузів;
- б) переходом до типу суспільства, для якого освіта і фундаментальні знання стають вирішальними чинниками прогресу;
- в) прагненням до стандартизації у сфері освіти;
- г) політичною спрямованістю країн у галузі освіти;
- д) прагненням нав'язати освіті України переваги і цінності своїх країн.

3. Найважливіша умова успішності функціонування сучасної університетської системи освіти – це:

- а) наявність договору на навчання між студентом і вищим навчальним закладом;
- б) високий рівень основних вимог до якості знань і умінь студентів, необхідний для успішного виконання професійних обов'язків;
- в) уміння передбачати розвиток сучасної університетської системи освіти;
- г) структурована система елементів, що формують навчально-методичне забезпечення дисципліни, яку вивчають студенти.

4. Із скількох ступенів і яких має складатися система вищої освіти країн Європи згідно з Болонською Декларацією?

- а) із трьох ступенів: бакалавр, спеціаліст, магістр;
- б) із двох ступенів: бакалавр, спеціаліст;
- в) із двох ступенів: бакалавр, магістр;
- г) із двох ступенів: спеціаліст, магістр.

5. У якій країні та в якому році Донецький національний університет приєднався до Болонського процесу?

- а) в Італії в 1999 році;

- б) в Португалії в 2004 році;
- в) в Норвегії в 2005 році;
- г) в Італії в 2005 році.

6. Головна мета Болонського процесу – це:

- а) створення ідентичної системи освіти у різних країнах Європи і світу;
- б) сприяння кращим європейським вимірам у вищій освіті України;
- в) формування єдиного центру управління вищою освітою в Європі;
- г) адаптація Болонської системи в освітній простір України;
- д) скорочення фінансування освіти в країнах Європи.

7. У кредитно – модульній системі (ECTS) один рік навчання відповідає:

- а) 30 кредитам ECTS;
- б) 60 кредитам ECTS;
- в) 90 кредитам ECTS;
- г) 120 кредитам ECTS.

8. Яке значення для удосконалення вищої фінансово-економічної освіти України має Болонський процес?

- а) пошук «шляхів до Європи»;
- б) застарілі національні освітні стандарти і традиції;
- в) інтеграція до навчання в закордонних університетах;
- г) розвиток і набуття нової якості освіти.

9. До цілей Болонського процесу НЕ належить:

- а) побудова європейської зони вищої освіти;
- б) сприяння розвитку співпраці між європейськими закладами вищої освіти;
- в) формування і зміцнення інтелектуального, культурного, соціального і науково-технічного потенціалу Європи;
- г) створення різних систем освіти у країнах Європи.

10. До фундаментальних принципів досягнення високого рівня якості університетської (вищої) освіти в умовах Європейського простору НЕ належить:

- а) зацікавленість студентів і роботодавців і суспільства загалом у високій якості освіти;
- б) ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія ЗВО несе з собою дуже серйозну відповідальність за якість освіти;
- в) система зовнішнього забезпечення якості освіти повинна відповідати своїй меті і ніяк не ускладнювати роботу ЗВО більше ніж це необхідно для виконання контрольованою системою своїх завдань;
- г) наявність одного монолітного рішення для всіх вищих навчальних закладів країн Європи без урахування їх особливостей, кращих надбань у сфері національної освіти тощо;

д) відтворення такої матеріально-технічної основи ЗВО, використання якої дасть змогу готувати фахівців високої якості, які будуть затребувані ринковою економікою своєї країни Європи та світу.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Сучасні принципи побудови та завдання вищої освіти в країнах Європи», «Болонський процес як засіб інтеграції систем вищої освіти європейських країн», «Хронологія подій та основні документи Болонського процесу».

2. Підготуйте реферат на одну з тем: «Роль вищої освіти (зокрема економічної) у побудові соціально орієнтованої ринкової економіки України та під час входження до ЄС», «Сучасні принципи побудови та завдання вищої освіти в країнах Європи», «Болонський процес як засіб інтеграції систем вищої освіти європейських країн».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики кредитно-модульної системи організації навчального процесу та її запровадження у ЗВО України та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 3

Організація навчального процесу в університеті

Мета: засвоїти статут та структурні підрозділи університету, особливості навчально-виховної роботи та видів навчальної діяльності.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні цілі, завдання, принципи формування різних структур університету; роль факультету, деканату, кафедр, проектних груп та груп забезпечення спеціальності в організаційній і навчально-науковій структурі; особливості навчально-виховної роботи в семестрі.

Необхідно вміти: розкрити сутність статуту та структури університету; визначати учасників навчального процесу в університеті у ЗВО України; виокремлювати і пояснювати сутність видів навчальної діяльності в університетах.

Глосарій

Атестація – це встановлення відповідності сформованих програмних результатів навчання та набутих компетентностей здобувачів вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти.

Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

Група забезпечення спеціальності – група педагогічних, науково-педагогічних та/або наукових працівників, для яких заклад освіти є основним місцем роботи і які відповідають за виконання освітніх програм за спеціальністю на певних рівнях вищої та фахової передвищої освіти, післядипломної освіти для осіб з вищою освітою та осіб з освітньо-кваліфікаційним рівнем молодшого спеціаліста, особисто беруть участь в освітньому процесі і відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним цими Ліцензійними умовами.

Проектна група – визначена наказом керівника закладу освіти група педагогічних, науково-педагогічних та/або наукових працівників, які відповідальні за започаткування освітньої діяльності за спеціальністю на певному рівні вищої освіти, фахової передвищої освіти та у сфері післядипломної освіти для осіб з вищою освітою і відповідають кваліфікаційним вимогам, визначеним Ліцензійними умовами.

Здобувачі вищої освіти – особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації.

Кваліфікація – офіційний результат оцінювання і визнання, який отримано, коли екзаменаційна (кваліфікаційна) комісія з атестації здобувачів вищої освіти встановила, що особа досягла компетентностей (результатів навчання) відповідно до стандартів вищої освіти, що засвідчується відповідним документом про вищу освіту.

Навчальний процес у закладах вищої освіти – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному ступені відповідно до галузевих стандартів освіти.

Ступеневість вищої освіти – це здобуття різних освітньо-кваліфікаційних ступенів на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти.

Денна (очна) форма навчання – це основна форма здобуття певного ступеню вищої освіти.

Заочна форма навчання – це форма здобуття певного ступеню вищої освіти без відриву від виробництва.

Екстернат – це особлива форма навчання осіб (екстернів) для здобуття певного ступеня вищої освіти шляхом самостійного вивчення навчальних дисциплін і складання в університеті заліків, екзаменів та проходження інших форм підсумкового контролю, передбачених навчальним планом.

Дуальне навчання – це система організації освітнього процесу, в якій суттєва частина процесу здійснюється на робочих місцях з оплатою праці особі, яка навчається.

Навчальний план – це нормативний документ навчального закладу, який визначає зміст навчання та регламентує організацію навчального процесу зі спеціальності.

Індивідуальний навчальний план здобувача – це робочий документ здобувача, що містить інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження студента (усі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання.

Лекція – це основний вид навчальних занять, призначених для викладення теоретичного матеріалу, що охоплює основний теоретичний матеріал однієї або декількох тем навчальної дисципліни.

Семінарське заняття – це вид навчального заняття, на якому науково-педагогічний працівник організовує дискусію з попередньо визначених проблем, і яке засвідчується робочою навчальною програмою дисципліни.

Практичне заняття – це вид навчального заняття, на якому студенти під керівництвом науково-педагогічного працівника закріплюють теоретичні положення навчальної дисципліни і набувають вмінь та навичок їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання відповідно сформульованих завдань.

Самостійна робота здобувача – це основний засіб засвоєння навчального матеріалу у вільний від аудиторних занять час. Вона включає опрацювання навчального матеріалу, виконання індивідуальних творчих завдань (ІТЗ), науково-дослідну роботу.

Консультація – це форма навчального заняття, під час якої студент отримує від науково-педагогічного працівника відповіді на конкретні питання або пояснення окремих теоретичних положень чи їх практичного використання.

Основні положення теми

Навчання як один із найважливіших видів діяльності людини: його роль та значення в розвитку суспільства. Навчальний процес у закладах вищої освіти – це система організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти на певному освітньо-кваліфікаційному рівні відповідно до державних стандартів освіти. Він охоплює всі компоненти навчання: учасників навчального процесу (викладачів, здобувачів, керівників підрозділів, які його забезпечують), засоби, форми і методи навчання. Навчальний процес базується на принципах науковості, високої якості знань, гуманізму, демократизму, наступності та безперервності, незалежності від втручання будь-яких політичних партій, інших громадських та релігійних організацій.

Навчальний процес у вищому навчальному закладі організовується з урахуванням науково-педагогічного потенціалу, матеріальної і навчально-методичної бази, а також сучасних інформаційних систем і технологій. Він орієнтується на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності та швидкої адаптації до динамічних процесів в освітній та соціально-культурній сферах, галузях техніки і технологій, системах управління й організації праці в умовах ринкової економіки.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» **заклад вищої освіти** – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей [6].

Освітня діяльність діяльність закладів вищої освіти провадиться з метою забезпечення здобуття вищої, післядипломної освіти і задоволення інших освітніх потреб здобувачів вищої освіти та інших осіб. Освітня діяльність в університеті спрямована на створення умов для особистого розвитку і творчої самореалізації людини, формування національних та загальнолюдських цінностей,

створення рівних можливостей для молоді у здобутті якісної освіти, підготовку до життя і праці в сучасних умовах, розроблення та запровадження освітніх інноваційних технологій, демократизацію освіти та навчально-виховного процесу, розвиток неперервної освіти впродовж життя, інтеграцію української освіти в європейський і світовий простір, забезпечення соціального захисту студентів та науково-педагогічних працівників, відповідального ставлення до власного здоров'я, охорони навколишнього середовища, створення найбільш сприятливих умов життєдіяльності суспільства.

Організація навчання в ДонНУ імені Василя Стуса визначена «Положенням про організацію освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» [51], відповідно до якого **освітня діяльність** – сукупність всіх напрямів функціонування університету, що спрямована на здійснення формальної та неформальної освіти відповідно до національного законодавства, локальних нормативних актів – Концепції освітньої діяльності університету, Стратегії розвитку університету (етап 01.09.2022 – 31.08.2025 рр.) [48], Правил внутрішнього трудового розпорядку університету, Кодексу академічної доброчесності та корпоративної етики Донецького національного університету імені Василя Стуса [56] та інших нормативних актів, що регламентують діяльність університету.

Відповідно до Стратегії розвитку університету, місія університету полягає у формуванні особистості-професіонала, інтелектуальної, інформованої, інноваційної, самоідентифікованої, інтегрованої у суспільство. Університет позиціонує себе як відкрита елітарна академічна спільнота, що є провідним центром освіти, науки та інновацій; класичний університет, конкурентоспроможний на національному та міжнародному рівнях; надійний та соціально відповідальний партнер для громадських і владних інститутів, міжнародної та вітчизняної бізнес-спільноти; університетська родина з власним корпоративним духом; світоглядний простір, який надає можливості жити, працювати, навчатися, самореалізовуватися за принципами академічної свободи і доброчесності, професійної гідності і патріотизму [48].

Відповідно до Стратегії стратегічними пріоритетами ДонНУ імені Василя Стуса є:

- прагматизація освітньої діяльності з метою забезпечення якості, студентоорієнтованості та конкурентоспроможності;
- трансформація у дослідницький університет інноваційного типу;
- створення університетського світоглядного простору як спільноти, що живе і навчається разом.

Організація освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса ґрунтується на основних засадах:

- автономності університету;
- академічної доброчесності та корпоративної етики;
- ефективного використання людського потенціалу, матеріальних, фінансових та інших ресурсів;
- прагматизації освітньої діяльності з метою забезпечення якості, студентоорієнтованості і конкурентоспроможності;
- диверсифікації джерел фінансування та прогнозування освітньої діяльності;
- створення науково-інноваційного простору реалізації можливостей для всіх учасників освітнього процесу та зовнішніх стейкхолдерів;
- вдосконалення університетського світоглядного простору;
- просування і поширення позитивного іміджу університету в Україні та за її межами.

Здійснюється професійна підготовка майбутніх фахівців у галузі знань – основній предметній області освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей.

Особи, які навчаються у закладі вищої освіти на певному рівні вищої освіти з метою здобуття відповідного ступеня і кваліфікації, називаються **здобувачами вищої освіти**.

Законом України «Про вищу освіту» [6] визначаються також, що підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на **таких рівнях вищої освіти**:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень;
- науковий рівень.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- 1) молодший бакалавр;
- 2) бакалавр;
- 3) магістр;
- 4) доктор філософії / доктор мистецтва;
- 5) доктор наук.

Ступеневість вищої освіти може бути реалізована як через неперервну програму підготовки, так і диференційовано, відповідно до структури ступеневості.

Навчальний процес в університеті організується на принципах науковості, фундаменталізації, індивідуалізації, гуманізму, демократизму, інноваційності, наступності та безперервності, незалежності від впливу будь-яких політичних

партій, громадських та релігійних організацій. В умовах ускладнення виробництва, прискорення науково-технічного прогресу та формування інформаційного суспільства вузькоспеціалізовані фахівці, підготовлені за скороченою програмою, швидко переставали б бути конкурентоспроможними на ринку праці. Водночас на початку ХХІ століття екстенсивними шляхами – подовженням терміну навчання та ускладненням навчального матеріалу – так і не вдалося розв'язати проблему швидкого застарівання знань, що особливо гостро постала у сфері високіх технологій – отримання нових матеріалів та здобування нових знань [20].

Аналіз вітчизняних та зарубіжних педагогічних досліджень показує, що на сучасному етапі розвитку вищої освіти насамперед важливі саме загальнотеоретичні, фундаментальні та міждисциплінарні знання, а не технологічні, утилітарні знання та вміння застосування інформаційних технологій у навчальному процесі, що актуально останніми десятиліттями. Слід зазначити, що повернення до фундаментальної освіти в тому вигляді, в якому вона існувала в СРСР, є неможливим, оскільки змінилися соціально-економічні умови, роль знань у суспільстві, сама система освіти. Однак без фундаментальної освіти, без оволодіння системними знаннями і без формування цілісної природничо-наукової та інформаційної картини світу підготовка сучасного, здатного до навчання протягом всього життя фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку також неможлива.

Підготовка фахівців у класичному університеті здійснюється ступенево або неперервно за освітніми рівнями «бакалавр» і «магістр» відповідно до акредитації.

Навчальний процес здійснює управління з організації навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи, навчальні підрозділи (інститути, факультети, центри, лабораторії, кафедри). Для здійснення навчального процесу за рішенням Вченої ради університету відповідно до чинного законодавства можуть створюватися навчальні, навчально-наукові інститути, комплекси, навчально-виробничі підрозділи фахової підготовки, навчальні центри та інші спеціалізовані навчальні підрозділи. Навчання іноземних громадян в університеті організовується відділом міжнародної освіти. Діяльність навчальних підрозділів університету регламентується Положеннями, затвердженими в установленому порядку після розгляду Вченою радою університету. Основну відповідальність за якість навчального процесу в університеті несуть ректор, перший проректор, завідувачі кафедр та керівники навчальних підрозділів [20].

Університет як складна освітня структура забезпечує науково-педагогічних працівників і здобувачів засобами навчання (навчальною, методичною, науковою літературою, технічними засобами) відповідно до своїх матеріальних та фінансових можливостей.

Форми навчання. Навчання здобувачів в університеті здійснюється за такими формами: денна; заочна; прискорена; екстернатна.

Форми навчання можуть бути поєднані. Терміни навчання за відповідними формами визначаються можливостями виконання освітньої програми підготовки фахівців певного освітнього ступеня.

Денна (очна) форма навчання є основною формою здобуття певного ступеня вищої освіти. **Заочна форма навчання** є формою здобуття певного ступеня вищої освіти без відриву від виробництва. **Прискорена форма навчання** є формою здобуття певного освітнього ступеня другої вищої освіти на основі першої. Організація процесу навчання здійснюється в університеті згідно з Європейськими, галузевими стандартами та нормативами ЗВО.

Екстернат є особливою формою навчання осіб (екстернів) для здобуття певного ступеня вищої освіти шляхом самостійного вивчення навчальних дисциплін і складання в університеті заліків, екзаменів та проходження інших форм підсумкового контролю, передбачених навчальним планом. Екстернат зі спеціальності відкривається з дозволу МОН України за рішенням Вченої ради університету за умови відповідного інформаційного та методичного забезпечення цієї форми навчання.

Дуальне навчання – це система організації освітнього процесу, в якій суттєва частина процесу здійснюється на робочих місцях з оплатою праці особи, яка навчається.

Нормативний термін навчання за певним освітнім ступенем визначається стандартами вищої освіти.

Навчальний план є нормативним документом навчального закладу, який регламентує організацію навчального процесу на підставі відповідної освітньої програми за кожною спеціальністю, визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми поточно-го і підсумкового контролю [51].

Навчальні плани складаються окремо для кожного освітнього ступеня та за кожною формою навчання (зокрема і для навчання зі скороченим або подовженим, порівняно з типовим, терміном навчання) на основі відповідної освітньої програми та графіка навчального процесу. Навчальний план є невід’ємною частиною ОП, його структура містить цикли дисциплін професійної та практичної підготовки і дисциплін за вибором здобувачів вищої освіти. Обов’язкова складова навчального плану не може перевищувати 75 % його обсягу (в кредитах ЄСТS) і включає навчальні дисципліни, кваліфікаційні (бакалаврські, магістерські) роботи, практики та інше навантаження здобувачів вищої освіти, що спрямовані на досягнення результатів навчання, визначених ОП. Обов’язкова скла-

дова навчального плану має містити всі компоненти, опанування яких необхідне для присвоєння визначеною програмою освітньої кваліфікації [51].

Вибіркова складова навчального плану, яка дає можливість здобувачу освіти здобути загальні компетентності та соціально-комунікативні навички (*soft skills*), має становити не менш як 25 % (кредитів ЄCTS). У межах обсягу вибіркової складової особа, яка навчається, обирає освітні компоненти самостійно.

Кількість аудиторних годин для вивчення навчальних дисциплін планується з урахуванням досягнутої здобувачами освіти здатності навчатися автономно і складає (у відсотках до загального обсягу навчального часу для денної форми навчання):

- від 33 до 50 % за рівнями бакалавра;
- від 20 до 35 % за рівнями магістра;
- від 25 до 33 % за освітньо-науковим рівнем.

Здобувачам вищої освіти СО «Бакалавр» пропонується протягом першого року навчання опанувати дві навчальні дисципліни (10 кредитів ЄCTS) із загальноуніверситетського переліку (одну світоглядну, другу – практико-орієнтовану), а на другому–четвертому курсах (50 кредитів ЄCTS) – один із трьох шляхів формування індивідуальної освітньої траєкторії в межах вибіркової частини навчального плану: програму мініор, сертифікатну освітню програму чи набір вибірко-вих дисциплін.

Здобувачам вищої освіти СО «Магістр» з метою створення освітніх можливостей для реалізації їх розвитку університет пропонує дві навчальні дисципліни із загальноуніверситетського переліку (6 кредитів ЄCTS), інші (16,5 / 24 кредитів ЄCTS) – дисципліни з факультетського переліку вибірко-вих освітніх компонентів.

Здобувачам освітньо-наукового рівня вищої освіти пропонується вибір дисциплін загальним обсягом не менш 10 кредитів ЄCTS із загальноуніверситетського переліку.

Принципи та порядок формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти, а також процедура обрання здобувачами вибірко-вих дисциплін регламентується відповідними локальними нормативними документами, затвердженими Вченою радою університету.

Навчальні і робочі навчальні плани складаються за визначеними навчальним відділом університету електронними формами.

Індивідуальний навчальний план здобувача, згідно з вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу, є робочим документом здобувача, що містить інформацію про перелік та послідовність вивчення навчальних дисциплін, обсяг навчального навантаження здобувача (усі види навчальної діяльності), типи індивідуальних завдань, систему оцінювання (поточний та підсумковий контроль знань, підсумкову атестацію випускника).

В індивідуальному навчальному плані здобувача зазначаються обов'язкові навчальні дисципліни, навчальні дисципліни за вибором у межах нормативно встановлених термінів підготовки фахівців певного освітнього ступеня та навчальні дисципліни, що вивчаються додатково.

При формуванні індивідуального навчального плану здобувача на наступний навчальний рік враховується фактичне виконання здобувачем індивідуальних навчальних планів поточного й попередніх навчальних років. Навантаження здобувача повинно бути виконано в повному обсязі. Контроль за виконанням індивідуального навчального плану здобувача здійснюється деканатами за участю куратора та гаранта ОП [51].

Організаційні форми навчального процесу. Навчальний процес в університеті здійснюється у таких формах: лекція, семінар, практичне заняття, лабораторне, практичне заняття, самостійна робота, індивідуальне творче завдання (ІТЗ), консультація, підготовка та захист курсових, дипломних та магістерських робіт.

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Атестація здійснюється відкрито і гласно. Атестація здійснюється на підставі оцінки рівня загальнопрофесійних і спеціалізовано-професійних компетентностей випускників, передбачених відповідним рівнем національної рамки кваліфікацій і освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами підготовки фахівців [51].

Компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей. Атестація випускників здійснюється екзаменаційною комісією після завершення повного циклу теоретичного навчання та проходження практичної підготовки з метою встановлення відповідності сформованих програмних результатів навчання вимогам освітньої програми та присвоєння кваліфікації за відповідним ступенем освіти.

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити й виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів. Здобувачі вищої освіти та інші особи, присутні на атестації, у тому числі під час захисту дипломної або магістерської роботи, можуть вільно здійснювати аудіо- та/або відеофіксацію процесу атестації. Атестація здобувачів вищої освіти завершується видачею диплома про вищу освіту встановленого зразка.

Атестація осіб, які здобувають ступінь молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра, здійснюється екзаменаційною комісією, до складу якої можуть вклю-

чатися представники роботодавців та їх об'єднань, відповідно до положення про екзаменаційну комісію, затвердженого вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи). Метою створення екзаменаційної (кваліфікаційної) комісії є встановлення відповідності сформованих програмних результатів навчання здобувачів вищої освіти вимогам стандартів вищої освіти та присвоєння їм кваліфікацій за відповідним ступенем освіти.

Атестація проводиться у формі атестаційного(их) екзамену(ів) та/або захисту кваліфікаційної (бакалаврської, магістерської) роботи.

Атестаційний екзамен – це форма підсумкового оцінювання результатів навчання, отриманих після завершення повного циклу навчання здобувача вищої освіти за відповідною освітньо-професійною (освітньо-науковою) програмою.

Кваліфікаційна робота – форма підсумкової атестації здобувача вищої освіти, яка являє собою самостійне наукове (теоретико-прикладне) дослідження проблемного питання в межах предметної області спеціальності (кількох спеціальностей), що проводиться на завершальному етапі підготовки здобувача вищої освіти за відповідним освітнім рівнем, захищається публічно та дає змогу провести оцінювання результатів навчання за освітньо-професійною (освітньо-науковою) програмою. Форма проведення атестації здобувачів вищої освіти для кожного освітнього рівня встановлюється стандартом вищої освіти, освітньою програмою та навчальним планом відповідної спеціальності, а за умови відсутності стандарту – освітньою програмою, навчальним планом. Кількість екзаменів, що виносяться на атестацію, визначається стандартом вищої освіти та навчальним планом відповідної спеціальності. У випадку, якщо стандартом та навчальним планом спеціальності передбачені обидві форми атестації, захисту кваліфікаційної роботи передує атестаційний екзамен [51].

Заклад вищої освіти на підставі рішення екзаменаційної комісії присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму бакалавра або магістра, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію.

Питання для самоперевірки

1. Як організовується навчальний процес у закладі вищої освіти?
2. Які рівні вищої освіти визначаються Законом України «Про вищу освіту»?
3. Назвати принципи, за якими організовується навчальний процес в університеті.
4. Назвати форми навчання здобувачів в університеті.
5. Назвати ступені вищої освіти.
6. Охарактеризувати сутність навчального плану ОП.
7. У чому полягає відмінність навчального плану ОП і робочого навчального плану ОП?

8. Розкрити основні елементи індивідуального навчального плану здобувача.
9. Хто здійснює контроль за виконанням індивідуального навчального плану здобувача?
10. Яка процедура атестації в університеті?

Тестові завдання

1. Провідною формою організації і проведення навчального процесу в університеті є:

- а) лекція;
- б) семінар;
- в) практичне заняття;
- г) міні-конференція.

2. Безперервність освіти забезпечується:

- а) спадкоємністю змісту освіти на різних її ступенях;
- б) успішністю засвоєння знань;
- в) наявністю державного замовлення на фахівців;
- г) Конституцією України;
- д) Законом України «Про вищу освіту».

3. Відповідно до Стратегії стратегічними пріоритетами ДонНУ імені Василя Стуса є:

- а) прагматизація освітньої діяльності з метою забезпечення якості, студентоорієнтованості та конкурентоспроможності;
- б) трансформація у дослідницький університет інноваційного типу;
- в) створення університетського світоглядного простору як спільноти, що живе і навчається разом;
- г) усі відповіді правильні.

4. Процес інформатизації освіти – це:

- а) забезпечення навчальних закладів комп'ютерами;
- б) застосування сучасних систем і інформаційно-комунікаційних технологій у системі освіти;
- в) створення глобальних інформаційно-освітніх мереж у світі і використання їх ресурсів в освітянському просторі;
- г) розробка і впровадження в навчальний процес навчально-методичних комплексів з дисциплін, що викладаються.

5. Зменшення частки аудиторних занять останніми роками в більшості ЗВО України пов'язане з:

- а) економією коштів на зарплату викладачам;
- б) загальноосвітньою тенденцією зростання значущості самостійної роботи здобувачів у набутті фундаментальних знань;

- в) копіюванням європейських зразків;
- г) скороченням чисельності ЗВО внаслідок не проходження акредитації.

6. До форм організації навчального процесу в умовах ECTS належать:

- а) лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття;
- б) навчальна та переддипломна практики;
- в) самостійна робота здобувачів;
- г) домашня робота.

7. Самостійна робота здобувача здійснюється:

- а) під час семінарських, практичних та лабораторних занять;
- б) поза аудиторією під час підготовки до занять;
- в) під час виконання індивідуальних творчих завдань (ІТЗ);
- г) під час лекції і консультації;
- д) під час екзаменів і заліків.

8. Змістовний модуль – це:

а) логічно завершена система теоретичних знань і практичних умінь з певної дисципліни, адаптованих до індивідуальних особливостей суб'єктів навчання, і з визначеним оптимальним часом на організацію їх засвоєння;

б) проведення тестового контролю за результатами вивченого блоку навчального матеріалу;

в) одиниця виміру навчального навантаження;

г) система навчальних елементів, поєднаних за ознакою.

9. Дуальне навчання – це:

а) система організації освітнього процесу, в якій суттєва частина процесу здійснюється на робочих місцях з оплатою праці особі, яка навчається;

б) основна форма здобуття певного ступеня вищої освіти;

в) здобуття різних освітньо-кваліфікаційних ступенів на відповідних етапах (ступенях) вищої освіти;

г) частина освітньої програми дисципліни, яку виконав студент.

10. Мобільність здобувачів, викладачів і фахівців – це:

а) можливість навчання і роботи в різних місцях;

б) спосіб самореалізації особи;

в) відтік талановитих кадрів за кордон;

г) спосіб еміграції.

11. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) – це:

а) система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів;

б) система накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій

та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти;

в) система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти;

г) система трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Статут та структура університету», «Види навчальної діяльності в університеті».

2. Підготуйте реферат на одну з тем: «Лекція як вид навчальної діяльності», «Самостійна робота здобувачів як вид навчальної діяльності», «Виконання індивідуальних творчих завдань (ІТЗ) як вид навчальної діяльності».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики підготовки та захисту магістерських робіт у ЗВО України та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 4

Стандарти вищої освіти України: зміст та необхідність вдосконалення

Мета: засвоїти зміст стандартів вищої освіти України та необхідність їх вдосконалення.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: структурно-логічну схему підготовки фахівця; цілі, завдання, принципи багаторівневої структури вищої освіти; особливості різних ступенів підготовки фахівців.

Необхідно вміти: розкрити сутність стандартів вищої освіти як основи оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки фахівців, якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів України; виокремлювати і пояснювати сутність галузевих стандартів вищої освіти в Україні.

Глосарій

Стандарт вищої освіти – це сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

Фундаментальні принципи виконання якості університетської освіти в умовах реформи – це зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства загалом у високій якості вищої освіти; ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність; система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх знань.

Забезпечення якості – це загальний термін у галузі вищої освіти, який можна тлумачити по-різному, але неможливо вживати одну дефініцію, щоб описати всі контексти.

Політика закладу і процедури забезпечення якості вищої освіти в Україні – це політика навчального закладу і пов'язані з нею процедури, які б забезпечували якість і стандарти їх навчальних програм та дипломів.

Оцінювання знань здобувачів – це послідовне використання оприлюднених критеріїв, правил і процедур.

Самопізнання – це відправна точка для ефективного забезпечення якості, тому навчальні заклади повинні володіти засобами збору й аналізу інформації про свою власну діяльність.

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть роз-

почати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Основні положення теми

Стандарт вищої освіти – сукупність норм, які визначають зміст вищої освіти, зміст навчання, засіб діагностики якості вищої освіти та нормативний термін навчання.

В умовах Болонської системи в Європі є різні структури із забезпечення якості вищої освіти, які слід розділити на 3 групи:

- внутрішнє забезпечення якості у вищих навчальних закладах;
- зовнішнє забезпечення якості вищої освіти;
- забезпечення якості у діяльності агенцій із зовнішнього забезпечення якості.

На трьох організаційних моделях викладено зміст цих стандартів (рис. 3, 4, 5).

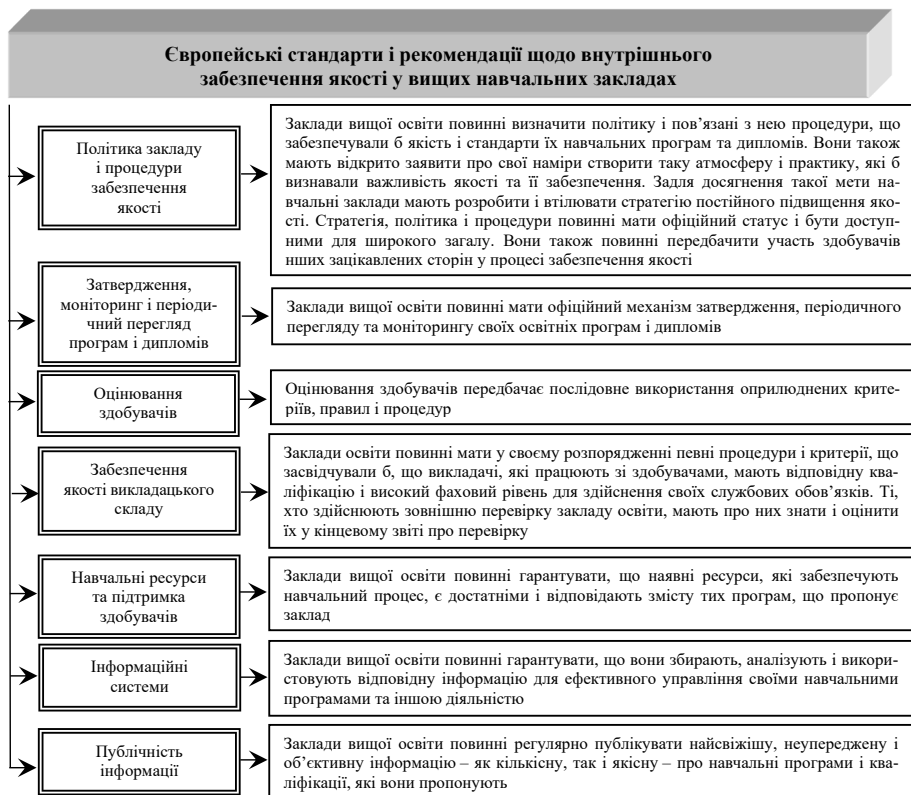

Рис. 3. Європейські стандарти і рекомендації щодо внутрішнього забезпечення якості у вищих навчальних закладах [6, 13, 24]

Європейські стандарти зовнішнього забезпечення якості

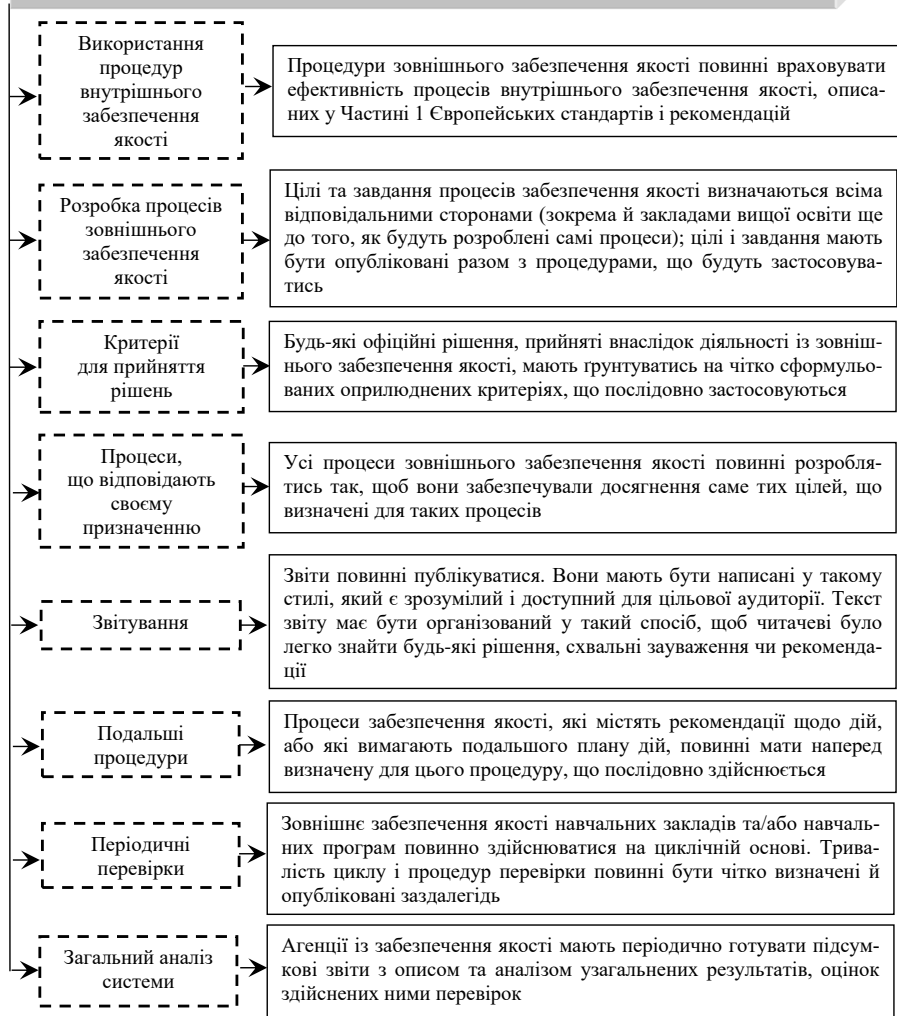

Рис. 4. Європейські стандарти зовнішнього забезпечення якості [6, 13, 24]

Впровадження в Україні Болонського процесу та забезпечення якості вищої освіти не є суто європейською проблемою.

Європейські стандарти для агенцій із зовнішнього забезпечення якості

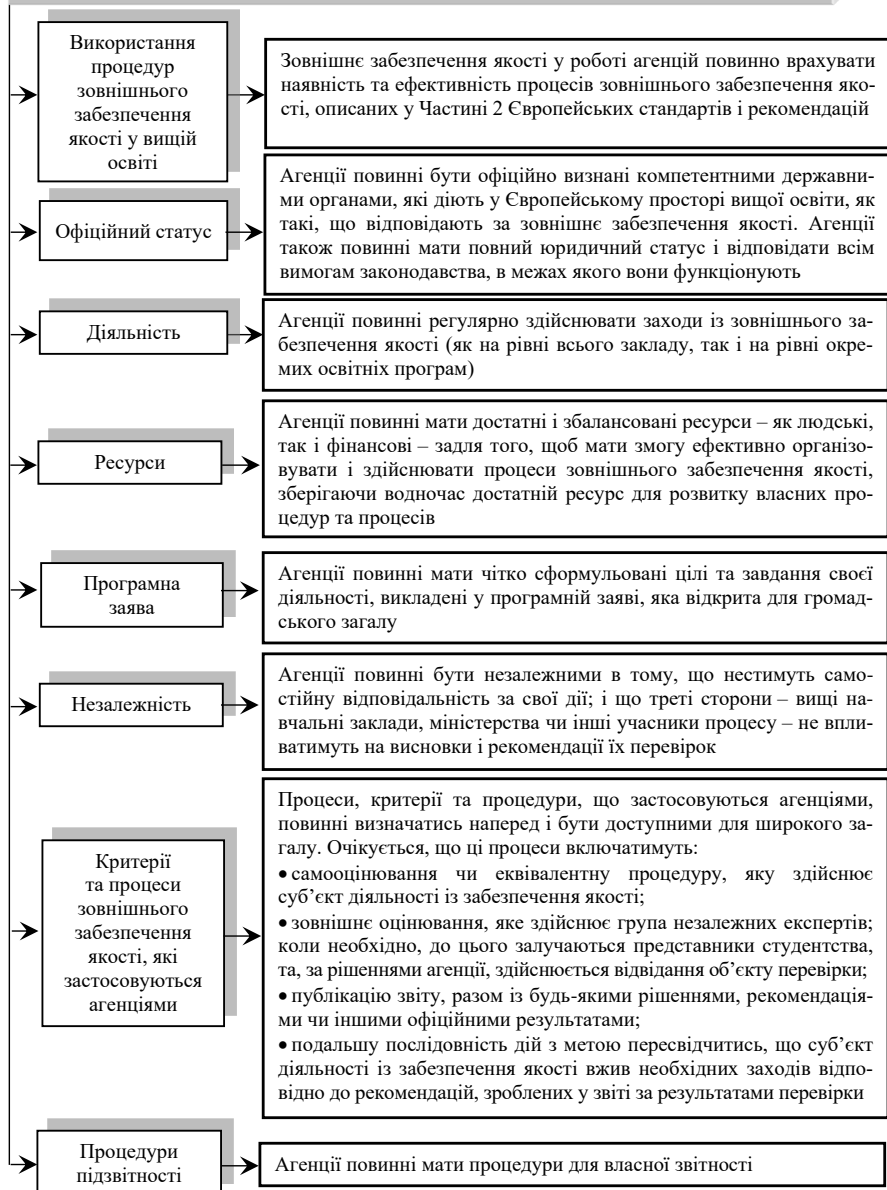

Рис. 5. Європейські стандарти для агенцій із зовнішнього забезпечення якості [6, 13, 24]

Фундаментальні принципи виконання якості університетської освіти в умовах реформи:

а) зацікавленість здобувачів і роботодавців, а також суспільства загалом у високій якості вищої освіти;

б) ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;

в) система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх знань.

Забезпечення якості – це загальний термін у галузі вищої освіти, який можна тлумачити по-різному. Подібно до цього слово «стандарт» вживається по-різному в різних частинах Європи, від визначення вузьких регуляторних вимог до більш узагальненого позначення зразкової практики. Ці слова також мають дуже різні значення в різних національних системах вищої освіти.

Розроблені стандарти і рекомендації стосуються лише трьох рівнів вищої освіти (бакалавр, магістр, доктор філософії), які визначені у Болонській Декларації, і не належать до сфери наукових досліджень і загального управління освітнім закладом. Призначення цих стандартів і рекомендацій – надати допомогу і визначити орієнтири як для вищих навчальних закладів під час розробки своїх власних систем забезпечення якості, так і для агенцій, які здійснюють незалежні перевірки.

Призначення стандартів і рекомендацій:

- покращувати освіту, яку студенти отримують у закладах вищої освіти Європейського простору вищої освіти;

- допомагати закладам вищої освіти забезпечувати і підвищувати якість своєї діяльності через можливість стверджувати свої права на автономію;

- визначити основу діяльності агенцій із забезпечення якості вищої освіти;

- зробити зовнішнє забезпечення якості більш прозорим і зрозумілим для всіх, хто бере в цьому участь [17].

Мета стандартів і рекомендацій:

- стимулювати розвиток закладів вищої освіти, які підтримують активну дослідницьку та освітню діяльність;

- стати джерелом допомоги для закладів вищої освіти та інших відповідних установ у створенні своєї власної культури забезпечення якості;

- інформувати заклади вищої освіти, здобувачів, роботодавців та інші зацікавлені сторони про процеси, що відбуваються у вищій освіті, та про результати у цій галузі, а також підвищувати рівень їх очікувань;

- сприяти створенню спільної системи поглядів щодо надання вищої освіти та забезпечення її якості в межах Європейського простору вищої освіти.

Програма дій реалізації Болонського процесу включає:

- співвідношення між викладанням та науково-дослідною роботою у закладі;
- стратегію закладу щодо якості і стандартів;
- організацію системи забезпечення якості;
- відповідальність кафедр, шкіл, факультетів та інших організаційних одиниць та осіб за забезпечення якості;
- залучення студентів до забезпечення якості;
- способи втілення політики її моніторингу та перегляду [17].

Оцінювання знань здобувачів передбачає послідовне використання оприлюднених критеріїв, правил і процедур. Це один з найважливіших елементів вищої освіти. Результати оцінювання мають значний вплив на майбутні кар'єри здобувачів. До того ж здобувачі мають бути чітко поінформовані про стратегію оцінювання, яка застосовується щодо їхньої навчальної програми; про те, які екзамени чи інші методи оцінювання будуть застосовані до них; чого від них очікують; а також про те, які критерії будуть використані під час оцінювання їхньої успішності.

Процедура оцінювання навчання в ДонНУ імені Василя Стуса визначена «Порядком оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» [52], «Положенням про організацію освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» [51], «Методичними рекомендаціями до розробки критеріїв оцінювання типових завдань у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» [53]. Порядок оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса розроблено на основі чинного законодавства та локальних нормативних актів з метою подальшого поширення культури якості та зміцнення внутрішньої системи якості в Університеті в контексті загальноєвропейських вимог, визначених Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою Стандартами і рекомендаціями щодо внутрішнього забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, рекомендаціями Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Порядок визначає основні принципи організації поточного і підсумкового контролів знань здобувачів вищої освіти, які навчаються за бакалаврським, магістерським та освітньо-науковим ступенями освіти усіх форм навчання з навчальних дисциплін та практичної підготовки, а також методику переведення показників академічної успішності здобувачів вищої освіти до шкали ECTS. Об'єктом оцінювання знань є програмний матеріал дисципліни різного характеру і рівня складності, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного контролю і підсумкового (у формі виконання творчої/ наукової роботи здобувачем вищої освіти чи складання екзамену).

Завданням поточного контролю є перевірка рівня засвоєних проміжних результатів навчання і розуміння матеріалу, заявленого у робочій програмі дисципліни та силабусі, забезпечення партнерського діалогу між викладачем і здобувачем вищої освіти, використання різних форм вимірювання знань та вмінь (усного опитування, письмового експрес-контролю (зокрема й комп'ютерного), вироблених навичок проведення розрахункових робіт, умінь працювати в команді, умінь самостійно опрацьовувати тексти, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь публічно чи письмово представити опрацьований матеріал тощо).

Завданням підсумкового контролю є перевірка результатів навчання здобувача вищої освіти за дисципліною загалом, логіки та взаємозв'язків між окремими розділами, здатності творчого використання накопичених знань, вміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми навчальної дисципліни та виконувати індивідуально-дослідницьку роботу за проблемою, що розглядається в дисципліні тощо [52].

Порядок є обов'язковим для виконання усіма учасниками освітнього процесу. Здобувачі вищої освіти мають бути ознайомленими з Порядком до початку навчального року/семестру. На початку вивчення кожної навчальної дисципліни, проходження практичної підготовки викладач ознайомлює здобувачів вищої освіти із системою оцінювання їх знань, що розроблена відповідно до Порядку і відображена у робочій програмі практичної підготовки та силабусі навчальної дисципліни. Протягом опанування освітньої компоненти здобувач вищої освіти, керівник спеціальності, гарант освітньої програми, завідувач кафедри і представник навчального відділу, який курує факультет, повинні мати доступ до поточної успішності кожного здобувача в електронному форматі.

Викладачі університетів – найважливіший навчальний ресурс, доступний для більшості студентів. Важливо, щоб викладачі прекрасно знали і розуміли свій предмет; мали необхідні вміння і досвід для того, щоб ефективно передавати студентам свої знання і розуміння предмету в різних ситуаціях навчання; а також щоб вони мали доступ до інформації про те, як інші оцінюють їхню роботу. Навчальні заклади повинні використовувати такі процедури відбору та призначення на посаду, які дають змогу пересвідчитись у тому, що новий викладач обов'язково має щонайменше базовий рівень компетентності. Для викладачів повинні створюватись умови і можливості для вдосконалення фахової майстерності, а також атмосфера, в якій вони цінують свої професійні вміння. Навчальні заклади повинні гарантувати, що наявні ресурси, які забезпечують навчальний процес, є достатніми і відповідають змісту тих програм, які пропонує заклад. Окрім своїх викладачів, здобувачі покладаються на цілий спектр ресурсів, які допомагають їхньому навчанню. Ці ресурси включають як бібліотеки і комп'ютери, так і індивідуальну допомогу різних консультантів. Навчальні ре-

сурси та інші механізми підтримки повинні бути легкодоступними для студентів, розробленими з урахуванням їхніх потреб і здатними реагувати на відгуки від тих, хто ними користується. Заклади вищої освіти повинні постійно відслідковувати, переглядати і вдосконалювати ефективність служб підтримки, доступних для здобувачів.

Самопізнання – це відправна точка для ефективного забезпечення якості. Важливо, щоб навчальні заклади володіли засобами збору й аналізу інформації про свою власну діяльність. Без цього вони не знатимуть, що працює добре, а що потребує уваги, або ж про результати інноваційної діяльності.

Навчальним закладам варто також порівнювати себе із подібними закладами, що діють на теренах Європейського простору вищої освіти та поза його межами. Це дає змогу скласти про себе більш повне уявлення і дізнатись про інші засоби поліпшення якості діяльності закладу [35].

Систему стандартів вищої освіти України складають:

- ✓ Стандарт освітньої діяльності;
- ✓ Стандарти вищої освіти;
- ✓ Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма.

Стандарт освітньої діяльності – це сукупність мінімальних вимог до кадрового, навчально-методичного, матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітнього процесу закладу вищої освіти і наукової установи. Стандарти освітньої діяльності розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності з урахуванням необхідності створення умов для осіб з особливими освітніми потребами та є обов'язковими до виконання всіма закладами вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування, а також науковими установами, що забезпечують підготовку докторів філософії та докторів наук. Стандарти освітньої діяльності розробляються та затверджуються центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти і наукових установ за кожним рівнем вищої освіти в межах кожної спеціальності. Стандарти вищої освіти розробляються для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій і використовуються для визначення та оцінювання якості змісту та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ

Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – система освітніх компонентів на відповідному рівні вищої освіти в межах спеціальності, що визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть роз-

почати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їх вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти.

Стандарт вищої освіти визначає такі вимоги до освітньої програми:

- 1) обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти;
- 2) перелік компетентностей випускника;
- 3) нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання;
- 4) форми атестації здобувачів вищої освіти;
- 5) вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;
- 6) вимоги професійних стандартів (у разі їх наявності).

Заклад вищої освіти на підставі відповідної освітньої програми за кожною спеціальністю розробляє навчальний план. На основі навчального плану у визначеному закладом вищої освіти порядку розробляються та затверджуються індивідуальні навчальні плани студентів, що мають містити, зокрема, обрані здобувачами вищої освіти навчальні дисципліни. Заклад вищої освіти у межах ліцензованої спеціальності може запроваджувати спеціалізації, перелік яких визначається закладом вищої освіти.

Стандарти вищої освіти за кожною спеціальністю розробляє центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки з урахуванням пропозицій галузевих державних органів, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти, і галузевих об'єднань організацій роботодавців та затверджує їх за погодженням з Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти [14].

Сьогодні за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» існують: Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 07 Управління та адміністрування, спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування, який затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 729 [57] та Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 07 Управління та адміністрування, спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування, який затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019 р. № 866 [58], які введено в дію з 2019–2020 навчального року.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризувати зміст стандарту вищої освіти.
2. Навести перелік Європейських стандартів забезпечення якості освіти.

3. Назвати фундаментальні принципи виконання якості університетської освіти в умовах реформи.

4. Назвати основні принципи стандартів і рекомендацій щодо їх використання в умовах Болонської системи.

5. Назвати основні призначення стандартів і рекомендацій щодо їх використання в умовах Болонської системи.

6. Вказати мету стандартів і рекомендацій щодо їх використання в умовах Болонської системи.

7. Які складники включає програма дій реалізації Болонського процесу?

8. Охарактеризувати систему стандартів вищої освіти України.

9. Розкрити основні складники Галузевого стандарту вищої освіти в Україні.

10. Розкрити зміст освітньої програми спеціальності.

Тестові завдання

1. Стандарти вищої освіти – це:

а) основа оцінки якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості освітньої діяльності ЗВО;

б) нормативно-правові акти, які регламентують механізм вищої освіти в Україні;

в) система указів Президента України щодо реформування вищої освіти;

г) компонента ЗВО стандарту вищої освіти.

2. Метою стандартизації вищої освіти є:

а) сприяння створенню спільної системи поглядів щодо надання вищої освіти та забезпечення її якості в межах ЄПВО;

б) відображення сучасних тенденцій розвитку освіти;

в) модернізація стандартів різних галузей діяльності суспільства;

г) оптимізація навантаження на викладачів технічних наук і задоволення економічних, соціальних та інших потреб членів суспільства на основі поєднання їх особистих та колективних інтересів.

3. Фундаментальні принципи виконання якості університетської освіти в умовах реформи:

а) зацікавленість здобувачів і роботодавців, а також суспільства загалом у високій якості вищої освіти;

б) ключова важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність;

в) система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цією системою своїх знань;

г) просторовість здобувачів і роботодавців, а також суспільства загалом.

4. Призначення стандартів полягає у такому:

а) покращення освіти, яку здобувачі отримують у закладах вищої освіти Європейського простору вищої освіти;

б) відсутність допомоги закладам вищої освіти у забезпеченні якості своєї діяльності;

в) визначення діяльності агенцій із забезпечення якості вищої освіти;

г) відображення сучасних тенденцій розвитку різних галузей країни.

5. Систему стандартів вищої освіти України становлять:

а) Стандарт освітньої діяльності;

б) Стандарти вищої освіти;

в) Освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма;

г) Стандарт центрального органу виконавчої влади у сфері освіти і науки.

6. Самопізнання – це:

а) політика навчального закладу і пов'язані з нею процедури;

б) послідовне використання оприлюднених критеріїв, правил і процедур;

в) відправна точка для ефективного забезпечення якості;

г) володіння засобами збору й аналізу інформації про свою власну діяльність.

7. «Сукупність норм, які визначають вимоги до ступеня освіти» – це визначення:

а) стандарту вищої освіти;

б) програми вищої освіти;

в) робочого плану спеціальності;

г) компоненти навчального закладу.

8. До ступенів освіти (СО) в системі університетської освіти України в умовах Болонського процесу НЕ належать:

а) молодший спеціаліст;

б) бакалавр;

в) спеціаліст;

г) магістр.

9. Навчальні дисципліни визначаються:

а) закладом вищої освіти (ЗВО);

б) освітньою програмою підготовки;

в) Вченою радою університету;

г) навчально-методичною комісією факультету.

10. До стандартів ЗВО України НЕ належать:

а) стандарти освітньої діяльності;

б) освітньо-професійні програми (ОПП) підготовки фахівців;

в) стандарти вищої освіти;

г) засоби контролю якості вищої освіти.

11. Стандарти вищої освіти, які затверджує Міністерство освіти і науки України:

- а) стандарт вищої освіти;
- б) освітньо-професійні програми;
- в) засоби моніторингу і діагностики якості вищої освіти;
- г) навчальні плани спеціальностей.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Структурно-логічна схема підготовки фахівця», «Багаторівнева структура вищої освіти».

2. Підготуйте реферат на одну з тем: «Рівні, ступені та кваліфікації вищої освіти», «Атестація здобувачів вищої освіти», «Стандарти освітньої діяльності та вищої освіти».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики підготовки та впровадження Галузевих стандартів вищої освіти в Україні та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 5

Фінансово-економічна освіта на сучасному етапі: стан, досягнення, модернізація та проблеми розвитку

Мета: засвоїти стан, досягнення та проблеми розвитку фінансово-економічної освіти України на сучасному етапі.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні характеристики потенціалу сучасного фахівця в сфері фінансів, грошового обігу, кредиту та страхування, підготовленого університетом; зміст сучасної фінансово-економічної підготовки; взаємозв'язок діагностики та узагальнення результатів навчання; особливості формування системи професійних пріоритетів та цінностей в Україні.

Необхідно вміти: розкрити сутність створення в державі передумов для побудови студентами індивідуальної освітньої траєкторії студента-економіста; визначити особливості формування й розвиток навчальної та професійної мотивації студентів-економістів; виокремлювати і пояснювати особливості Концепції створення ефективного механізму модернізації та розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її інтеграції в Європейський простір.

Глосарій

Структурні компоненти професійної свідомості – це: професійні знання; професійні цінності; програми професійних дій; оперативні моделі як суб'єктів професійної діяльності, так і самого процесу праці як цілісної системи; образ «Я» самого суб'єкта праці.

Фактори, що характеризують особливості розвитку особистості професіонала у вищій школі – це формування індивідуально притаманних шляхів розв'язання професійних задач; формування професійних мотивів особистості; формування правильного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії, потреба самореалізації) та адаптивних (престиж професії, розмір заробітку).

Мета розвитку системи фінансово-економічної освіти в Україні в умовах Болонського процесу – це набуття такої якості освіти, що відповідає потребам особистості студента, вимогам суспільства та забезпечує інтеграцію у світовий освітянський простір.

Концепція створення ефективного механізму модернізації та розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її інтеграції в Європейський простір – це система органічно пов'язаних основних положень, яка поєднує всіх учасників освітньої діяльності в розумінні цілей, завдань і пріоритетів модернізації фінансово-економічної освіти.

Мета Концепції створення ефективного механізму модернізації розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її реформування і модернізації – це розробка механізму динамічного розвитку всіх складників системи цієї освіти з урахуванням кращого набутого вітчизняного досвіду і світових тенденцій у підготовці високоякісних фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування».

Основні положення теми

В сучасних умовах питання підготовки спеціалістів високого рівня в галузі економіки, фінансів, банківської справи та страхування є першочерговими. Українські навчальні заклади готують фахівців для фінансової системи підприємств різних галузей, банківських та біржових установ, страхових компаній за такими основними **принципами**: урахування інтересів держави і особистості; оновлення змісту і якості освіти відповідно до вимог часу; поступальність та безперервність навчально-виховного процесу; варіантність освіти, диференціація та індивідуалізація змісту, методів, форм навчально-виховної роботи.

Насамперед необхідно чітко усвідомити **вимоги**, яким має відповідати майбутній фахівець: готовність до активної творчої професійної діяльності; сформований широкий світогляд; упевненість у своїх силах; поєднання широких професійних здібностей з моральними якостями; високий духовний і культурний рівень; мати систему знань з міжнародної економіки та володіти в сфері фінансів та кредиту кращим досвідом закордонних країн; безперервно поповнювати свої знання; володіти сучасними інформаційними технологіями і системами; використовувати інноваційні методи у своїй професійній діяльності; володіти двома або трьома іноземними мовами.

Для успішної підготовки також важливо розробити розширену сукупну структуру діяльності фахівця, окреслити основні завдання діяльності за спеціальністю. На основі цієї структури формується система умінь, які необхідні для розв'язання типових завдань, із визначенням рівня сформованості кожного з них.

Нова освітня парадигма, в основі якої лежить фундаменталізація навчання, передбачає якісно нові цілі вищої освіти, нові принципи добору та систематизації знань: на базі цих принципів не стільки розширюється обсяг професійних та загальнонаукових знань, скільки визначаються їх зв'язки та способи формування і функціонування в практичній діяльності [26].

Спрямування системи університетської освіти на особистість як головний соціальний орієнтир проявляється в різних напрямках, і провідним серед них є створення для будь-якого члена суспільства можливості здобуття освіти будь-якого характеру та рівня в будь-який період його життя. Становлення особистісно орієнтованої системи освіти в Україні, на наш погляд, неможливе без підго-

товки для неї фахівців нового покоління – викладачів, здатних у своїй педагогічній діяльності в університеті реалізувати нову освітню парадигму.

Фундаменталізація предметної підготовки майбутніх економістів, фінансистів, банкірів є актуальним завданням сучасної університетської освіти, оскільки характерною ознакою інформаційного суспільства є те, що в ньому покоління речей та ідей змінюються швидше, ніж покоління людей. Підготовка фінансистів та банкірів за суттю є професійною освітою, проте в сучасних соціально-економічних умовах традиційне протиріччя між фундаментальним та професійним навчанням набуває нового і достатньо гострого змісту: якщо в минулому вузька профілізація була показником високої соціальної захищеності, то сьогодні таким показником стає мобільність, якої може бути лише широко освічена людина, здатна гнучко реагувати на зміну технологій. Орієнтація на вузьких професіоналів, характерна для минулого століття, поступово зникає з виробничої сфери: у XXI столітті потрібен фахівець, здатний гнучко перебудовувати напрям та зміст своєї діяльності з огляду на зміни життєвих орієнтирів чи вимоги ринку. Досягнення мобільності (зокрема навчальної та професійної) є одним з найважливіших завдань Болонського процесу, розв'язання якого можливе лише за умови фундаментального характеру вищої освіти. Ми спостерігаємо, як вузькопрофесійна підготовка фахівців поступово витісняється з системи вищої освіти України [15].

Отже, усунення наявного протиріччя між соціальним замовленням суспільства, сучасними вимогами до підготовки фахівців у сфері економіки та управління, необхідністю підвищення їх фундаментальної підготовки та більш широкого використання дистанційних (мобільних) технологій в освітянській практиці, з одного боку, та теорією і практикою навчання в університеті, з іншого, є суспільно значущою проблемою.

Фундаменталізація фінансово-економічної вищої освіти впливає на всі компоненти системи навчання фінансово-економічних дисциплін: цілі, зміст, методи, засоби, форми організації навчання. Це визначає два основні напрями модифікації методичної системи навчання таких дисциплін. Перший – фундаменталізація змісту навчання через надання йому властивостей стійкості, стабільності, збережуваності, тривалості. Другий – підвищення мобільності (навчальної, професійної, технологічної).

В умовах перманентної науково-технологічної революції життєвий цикл сучасних технологій стає меншим, ніж термін професійної діяльності фахівця. За цих умов домінуючим стає формування здатності фахівця на основі фахової фундаментальної підготовки перебудовувати систему власної професійної діяльності з урахуванням соціально значущих цілей та нормативних обмежень – тобто формування особистісних характеристик майбутнього фахівця. Якщо ви-

значити головним призначенням системи вищої освіти підготовку такого фахівця, то процес навчання слід спрямувати на гармонійний розвиток особистості майбутнього фахівця. А в нашому випадку йдеться про фінансиста, банкіра, економіста. Засобом формування особистості в такому разі стають освітні технології, а продуктом діяльності – колектив викладачів. Особистість випускника університету, який повинен бути компетентним не лише в професійній галузі, але й мати активну життєву позицію, високий рівень громадянської свідомості, бути компетентним під час розв'язання проблем, що ставить перед ним життя, – повинна бути у центрі уваги всього професорсько-викладацького складу університету [15].

Отже, перехід до нового покоління галузевих стандартів вищої освіти на основі компетентнісного підходу створює умови для наближення фундаментальної освіти до потреб та вимог ринку праці, подальшого розвитку освітніх технологій та системи освіти загалом.

Під терміном «фундаменталізація фінансово-економічної освіти» розуміємо діяльність усіх суб'єктів освітнього процесу, спрямовану на підвищення якості фундаментальної підготовки здобувача, його системоутворювальних та інваріантних знань і вмій у галузі знань «Управління та адміністрування», що дають можливість сформувати якості мислення, необхідні для повноцінної діяльності в інформаційному суспільстві, для динамічної адаптації людини до цього суспільства, для формування внутрішньої потреби в безперервному саморозвитку та самоосвіті, з огляду на відповідні зміни змісту навчальних дисциплін та методологію реалізації навчального процесу.

До факторів, що характеризують особливості розвитку особистості професіонала у вищій школі, належать: формування індивідуально притаманних шляхів розв'язання професійних задач; формування професійних мотивів особистості; формування правильного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії, потреба самореалізації) та адаптивних (престиж професії, розмір заробітку).

Важливим складником підготовки у вищій школі є формування професійної свідомості. До структурних компонентів професійної свідомості психологи відносять: професійні знання; професійні цінності; програми професійних дій; оперативні моделі як суб'єктів професійної діяльності, так і самого процесу праці як цілісної системи; образ «Я» самого суб'єкта праці.

Ефективність і якість праці фахівця зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» залежать від багатьох факторів, серед яких виділимо три найважливіші, а саме: здоров'я, професійні можливості й здібності (компетентність), гармонійну взаємодію з навколишнім середовищем (зокрема й з об'єктом управління) та володіння сучасними інформаційними технологіями і системами [18, 20, 25].

Метою розвитку системи фінансово-економічної освіти в Україні в умовах Болонського процесу є набуття такої якості освіти, що відповідає потребам особистості студента, вимогам суспільства та забезпечує інтеграцію у світовий освітнянський простір. Вона передбачає формування і розвиток фінансової культури та свідомості особи і суспільства, фундаменталізацію та індивідуалізацію підготовки фахівців з вищою освітою, професіоналізацію підготовки фахівців у сфері фінансів, грошового обігу та кредиту за окремими навчальними програмами, зміст яких буде відповідати потребам ринкової економіки.

Завдання сучасної фінансово-економічної освіти полягають у:

- створенні умов для самореалізації особи як активного і високопрофесійного члена суспільства, здатного свідомо включитися в економічне, політичне та соціальне життя країни;
- задоволенні потреб суспільства і держави у фахівцях вищого гатунку для фінансово-кредитної системи;
- підготовці висококваліфікованих фахівців у сфері економіки, які професійно здатні оцінювати економічні, фінансові та соціальні процеси в державі;
- формуванні у свідомості членів суспільства засад системного фінансово-економічного мислення, що дасть їм можливість опанувати знаннями, вміннями та навичками фінансового менеджменту як на макро-, так і на мікрорівні;
- розвитку університетської фінансово-економічної науки як основи досягнення високої якості освіти та впровадження її результатів у практику фінансово-банківської системи нашої держави;
- забезпеченні відкритості та доступності якісної вищої фінансово-економічної освіти не тільки в Україні, а й за її межами;
- розвитку змісту вітчизняної фінансово-економічної освіти та його науково-методичного забезпечення на рівні вимог;
- нарощуванні сучасного високопрофесійного кадрового потенціалу професорсько-викладацького складу та підвищенні його іміджу і соціального статусу в суспільстві;
- формуванні фінансово-економічного механізму функціонування вищих навчальних закладів освіти в Україні;
- вдосконаленні механізму управління системою підготовки фінансистів та банкірів на основі інноваційних підходів;
- створення ефективного механізму відносин «ЗВО – випускник – роботодавець» на основі партнерства і взаємної вигоди;
- безперервності фінансово-економічної освіти протягом усього життя громадянина та фахівця;
- наступності ступенів навчання, урізноманітненні типів і видів навчальних установ і варіативності навчальних програм, що забезпечують фундаменталізацію і індивідуалізацію навчання, академічну мобільність осіб, які навча-

ються за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» в університетах та інших освітніх закладах на рівні кращих європейських стандартів;

- вихованні в майбутніх фахівців цілісного соціально-економічного світосприйняття і сучасного наукового світогляду;
- формуванні кадрового потенціалу фінансистів та банкірів для сталого економічного, соціального та духовного розвитку України;
- забезпеченні високого рівня життя народу і національної безпеки держави, яка включає фінансову і економічну безпеку.

У процесі організації та реалізації навчальних процесів необхідно враховувати низку вимог, головними з яких є дотримання принципів безперервності освіти та організованості навчання. Процес зміни виробничої ситуації безупинний за своєю природою, і тому суб'єкт управління також повинен мати можливість зміни свого професійного багажу, структури знань.

З метою підвищення ефективності освітнянського процесу всю структуру знань і умінь фахівця доцільно подавати у вигляді низки рівнів: інформаційного, алгоритмічного, методичного, методологічного, загальносистемного й філософського.

Під час організації й методичного забезпечення навчальних та інформаційних процесів потрібно цілеспрямовано враховувати необхідність формування цих рівнів та системність знань у фахівців різної кваліфікації. Водночас слід неухильно дотримуватися правила: формуючи будь-який рівень знань, необхідно обов'язково навчати елементів знань нижчих рівнів. Тільки тоді можна говорити про системність знань фахівця у сфері його професійної діяльності.

Основні напрями у структурі знань і умінь фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку. У процесі базової освіти та в системах підвищення кваліфікації фінансистам, банкірам, управлінцям у цій сфері необхідно прищеплювати такі вміння:

- формувати і виділяти близькі й далекі цілі, заради яких існує й функціонує не тільки фінансова і банківська система держави, але й держава загалом;
- знаходити засоби, методи та інструменти шляхи досягнення близьких і далеких цілей;
- враховувати людський фактор в управлінні фінансово-банківською системою в умовах ринкової економіки;
- визначати власні можливості та можливості свого колективу під час формування, розподілу і використання фінансових ресурсів на всіх рівнях управління фінансовим забезпеченням соціально-економічного розвитку держави;
- оцінювати будь-яке управлінське рішення з огляду на його соціальну та економічну ефективність;

- виробляти й підтримувати в собі почуття відповідальності за результати своєї діяльності, прищеплювати його підлеглим;
- складати, своєчасно та професійно виконувати власні й колективні плани;
- цілеспрямовано розвивати та ефективно використовувати структуру знань і умінь підлеглих;
- постійно забезпечувати інноваційний характер професійної діяльності;
- моделювати різні варіанти процесів, планів, ситуацій та вибирати найбільш ефективні;
- організовувати ефективну діяльність підлеглих на основі добровільної згоди і готовності до найскладніших завдань;
- зберігати психофізичну рівновагу та стійкість у складних ситуаціях і робити все для того, щоб своєчасно вирішувати завдання державної ваги;
- вміти своєчасно реагувати на зміни, які постійно виникають у сфері економіки, бізнесу, фінансів, грошово-кредитної системи та банківської сфери;
- розуміти й цінувати своїх підлеглих, оточуючих та робити все для того, щоб підвищити їх мотивацію до вибраної професії.

Оволодіння цими і багатьма іншими вміннями – мета навчання керівників, які очолюють конкретні ланки в структурах оперативного управління фінансово-банківською системою та страховим ринком України. Отже, керівнику, крім оволодіння конкретними методами і прийомами практичного управління, необхідно навчатися гнучкому осмисленню ситуацій, що виникають, і виробленню рішень для їх розв'язання.

Основними **принципами розвитку** фінансово-економічної освіти в Україні на сучасному етапі повинні стати: задоволення попиту на отримання освітніх послуг з боку особи, різних соціальних, професійних, етнічних груп населення країни; інтеграція наукових досліджень і професійного навчання кадрів для фінансової і банківської систем; фундаментальність та різноманітність освітніх програм у сфері фінансів, грошового обігу та кредиту (оподаткування; фінансова безпека держави (регіону); соціальне страхування; менеджмент у банку; управління корпоративними фінансами тощо); забезпечення безперервності економічної освіти; інноваційність змісту фінансово-економічної освіти в умовах її реформування та модернізації; гуманізм і демократичність фінансово-економічної освіти; використання кращих надбань світового досвіду та збереження кращих вітчизняних традицій; розширення міжнародного співробітництва у сфері економіки, міжнародних фінансів; сталість і відкритість фінансово-економічної освіти в умовах її інтеграції в Європейський простір; толерантність, суспільна злагода, високий професіоналізм та партнерство всіх учасників освітянського процесу в Європі і світі.

Ступенева система підготовки фахівців закладає основу для організації якісної фінансово-економічної освіти, її інтеграції в міжнародний освітній простір.

Особливості її використання для сфери підготовки кадрів фінансової, банківської сфери, страхового бізнесу та фондового ринку потребують розгляду питання про доцільність існування рівня молодшого спеціаліста, організації вищої економічної освіти за такими різними ступенями.

Концепція створення ефективного механізму модернізації та розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її інтеграції в Європейський простір є системою органічно пов'язаних основних положень, яка поєднує всіх учасників освітньої діяльності в розумінні цілей, завдань і пріоритетів модернізації фінансово-економічної освіти [35]. Вона відкриває широкі можливості для реалізації ініціативи і творчого потенціалу творчих колективів навчальних закладів. Метою Концепції створення ефективного механізму модернізації розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її реформування і модернізації є розробка механізму динамічного розвитку всіх складників системи цієї освіти з урахуванням кращого набутого вітчизняного досвіду і світових тенденцій у підготовці високоякісних фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа страхування та фондовий ринок».

Питання для самоперевірки

1. Розкрити вимоги, яким має відповідати майбутній фахівець фінансово-економічної освіти.
2. Що належить до структурних компонентів професійної свідомості?
3. Охарактеризувати фактори, від яких залежать ефективність і якість праці фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.
4. Розкрити мету розвитку системи фінансово-економічної освіти в Україні в умовах Болонського процесу.
5. Назвати завдання розвитку системи фінансово-економічної освіти в Україні в умовах Болонського процесу.
6. Назвати заходи вдосконалення освітніх програм у сфері фінансово-економічної освіти.
7. Назвати основні напрями у структурі знань і умінь фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.
8. Охарактеризувати основні принципи розвитку фінансово-економічної освіти в Україні на сучасному етапі.
9. У чому полягають особливості використання ступеневої системи підготовки фахівців для організації якісної фінансово-економічної освіти, її інтеграції в міжнародний освітній простір?
10. Передайте зміст концепції створення ефективного механізму модернізації та розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її інтеграції у Європейський простір.

Тестові завдання

1. Який з перерахованих принципів НЕ належить до навчального плану з вивчення дисципліни «Вступ до фаху»?

- а) збалансованості гуманітарної, професійної і практичної підготовки, забезпечення безперервної практичної та економічної підготовки;
- б) забезпечення логічної послідовності вивчення дисципліни, що викладається, за семестрами з урахуванням взаємозалежності та взаємозабезпечення;
- в) індивідуалізації навчання, розширення форм і методів самостійної роботи під час навчання;
- г) посилення розгалуженості знань, заснованих на підготовці за різними напрямками спеціальності.

2. Який зі вказаних критеріїв професіоналізму фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку НЕ забезпечує сприятливий психологічний клімат та НЕ дозволяє створити кращі умови для вдосконалення професійних знань з фаху?

- а) високий рівень фінансово-правової підготовки;
- б) невміння працювати в команді;
- в) володіння сучасними комп'ютерними технологіями;
- г) здатність у максимально короткий термін адаптуватися до умов практичної діяльності.

3. До основних факторів, що характеризують особливості розвитку особистості-професіонала у вищій школі, належать:

- а) формування індивідуально притаманних шляхів виконання професійних завдань;
- б) формування професійних мотивів особистості;
- в) формування правильного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії, потреба самореалізації) та адаптивних (престиж професії, розмір заробітку);
- г) формування індивідуально притаманних шляхів виконання професійних завдань, формування професійних мотивів особистості, формування правильного співвідношення змістовних професійних мотивів (інтерес до професії, потреба самореалізації) та адаптивних (престиж професії, розмір заробітку).

4. До умінь фахівців з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку НЕ належить:

- а) розроблення і проведення фінансової політики держави в умовах ринкових відносин;
- б) володіння методами визначення фінансових потреб держави і уміння використовувати їх на практиці;
- в) розроблення стратегії розвитку науково-технічного прогресу в державі;
- г) здійснення управління фінансами на державному і регіональному рівнях.

5. Основною метою розвитку сучасної системи фінансово-економічної освіти в Україні є:

- а) формування механізму функціонування народногосподарського комплексу держави;
- б) підготовка фахівців вищого гатунку, професіоналізм і компетентність яких забезпечить ефективне функціонування фінансової і банківської систем держави;
- в) формування кадрового потенціалу фахівців для забезпечення високого рівня національної безпеки держави;
- г) виховання таких фахівців, рівень знань яких не відповідав би потребам фінансової та банківської систем.

6. До завдань фінансово-економічної освіти НЕ належить:

- а) створення умов для безперервної фінансово-економічної освіти і самореалізації особи як активного члена українського суспільства, здатного свідомо включатися в фінансово-економічне життя країни;
- б) підготовка висококваліфікованих економістів, які вміють, розуміють та здатні оцінювати економічні, фінансові та соціальні процеси в державі;
- в) забезпечення обороноздатності держави;
- г) розвиток вузівської фінансово-економічної науки як основи для кадрового забезпечення фахівцями фінансової та банківської систем.

7. Адаптація світового досвіду, збереження кращих вітчизняних традицій та розширення міжнародного співробітництва НЕ налаштовано на:

- а) реформування системи фінансово-економічної освіти в Україні;
- б) розв'язання завдань із модернізації фінансово-економічної освіти в Україні;
- в) реалізацію принципу розвитку фінансово-економічної освіти в Україні;
- г) використання тільки вітчизняного досвіду і обмеження міжнародних зв'язків у сфері фінансово-економічної освіти.

8. До основних принципів розвитку фінансово-економічної освіти в Україні НЕ належить:

- а) задоволення попиту на отримання освітніх послуг з боку особи, різних соціальних, професійних, етнічних груп населення країни;
- б) інтеграція наукових досліджень і професійного навчання економічних кадрів;
- в) забезпечення безперервності економічної освіти впродовж життя;
- г) незбалансованість інтересів громадянина, держави та ЗВО України.

9. Вдосконалення системи управління за якістю фінансово-економічної освіти через налагодження взаємодії між органами влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями – це:

- а) мета модернізації (розвитку) системи фінансово-економічної освіти;
- б) спосіб оптимізації структури спеціальностей та спеціалізацій, що готують фахівців за напрямом фінансово-економічної освіти;

в) спосіб оптимізації мережі вищих навчальних закладів, що готують фахівців з фінансово-економічних спеціальностей;

г) стратегія удосконалення управління вищою фінансово-економічною освітою в Україні на всіх рівнях управління.

10. Чи регулюється загальними законами попиту і пропозиції в умовах ринкової економіки вища фінансово-економічна освіта?

а) так;

б) ні;

в) частково;

г) час від часу.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурну схему: «Формування системи професійних пріоритетів та цінностей».

2. Підготуйте реферат на одну з тем: «Потенціал сучасного фахівця у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, підготовленого університетом», «Формування системи професійних пріоритетів та цінностей», «Актуалізація майбутньої професійної діяльності для тих, хто має стати високо-професійним фахівцем».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики сучасного стану фінансово-економічної освіти та її модернізації, напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 6

Роль випускової кафедри фінансів і банківської справи в підготовці фахівців

Мета: засвоїти роль випускової кафедри фінансів і банківської справи в підготовці фахівців.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні характеристики випускових кафедр; особливості роботи з навчальною та науковою літературою; зміст організації навчальної роботи на кафедрі фінансів і банківської справи.

Необхідно вміти: розкрити сутність випускових кафедр у забезпеченні підготовки фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»; визначити особливості первинних і вторинних джерел інформації; виокремлювати і пояснювати особливості науково-дослідної роботи здобувачів (НДРЗ) на випусковій кафедрі та її місце у професійній підготовці фахівців.

Глосарій

Факультет – це структурний підрозділ вищого навчального закладу, який об'єднує відразу кілька схожих спеціальностей.

Кафедра – це науково-навчальний підрозділ, що входить до складу факультету, який надає і гарантує поглиблене вивчення спеціальностей, які належать до неї.

Участь здобувачів у науковій роботі – це організація студентської наукової роботи в університеті та здійснення під керівництвом викладачів наукових досліджень.

Участь у студентських олімпіадах з різних дисциплін – це можливість додатково оцінити свій рівень знань, здатність нестандартно мислити, виробити впевненість у своїх силах, загартувати характер.

Виконання студентської наукової роботи – це можливість глибоко вивчити проблему, використовувати тематику у написанні наукових та кваліфікаційних (магістерських) робіт та продовжувати досліджувати її в аспірантурі.

Основні положення теми

Кафедра та її роль у структурі вузу. Структура ЗВО склалася ще у середні віки. Тоді в європейських університетах професори об'єднувалися за факультетами (від лат. *facultas* – «можливість, здатність»), тобто за групами людей, здатних викладати ту чи іншу дисципліну. Розподіл ЗВО за факультетами зберігся і до наших днів. Керує ЗВО ректор.

Сьогодні факультет – це підрозділ ЗВО, що готує фахівців за однією або декількома спорідненими спеціальностями [59]. Керує факультетом декан. В університетах і академіях факультети можуть виділятися у внутрішньовузівські інститути (наприклад, Інститут філології Київського національного університету). Факультети, зі свого боку, розподіляються на кафедри, що здійснюють підготовку студентів у межах більш вузької спеціалізації.

Відповідно, будь-який факультет об'єднує кілька кафедр. Кафедра – це науково-навчальний підрозділ, що входить до складу факультету, який надає і гарантує поглиблене вивчення спеціальностей, які належать до неї. Кафедра, як структурна одиниця факультету, відповідальна не тільки за педагогічну діяльність за спеціальністю, а й за проведення обов'язкової виробничої практики, виховної роботи, підвищення кваліфікації кадрів та підготовку гідних молодих фахівців.

Відповідно до «Положення про факультет Донецького національного університету імені Василя Стуса», факультет – структурний підрозділ Донецького національного університету імені Василя Стуса, що об'єднує не менш як три кафедри та/або лабораторії, які у сукупності забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання. Основними завданнями факультету є підготовка здобувачів вищої освіти з урахуванням їхніх інтересів і здібностей та провадження наукової, науково-технічної, інноваційної та методичної діяльності. З метою виконання поставлених завдань факультет виконує такі функції: здійснення освітньої діяльності на принципах студентоцентрованості та конкурентоспроможності відповідно до стандартів вищої освіти на всіх ступенях освіти; диверсифікація освітніх програм за змістом, форматом та цільовою аудиторією; провадження наукової діяльності шляхом проведення фундаментальних і прикладних досліджень та забезпечення багаторівневої системи розвитку інтелектуального капіталу; підготовка і підвищення кваліфікації наукових і науково педагогічних кадрів третього (освітньо-наукового) рівня; створення умов для формування інтелектуальної, інформованої, інтегрованої у суспільство особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного та естетичного виховання; формування в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах; забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності; створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів за принципами академічної свободи і доброчесності; збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства, формування крос-культурного середовища в університеті; налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в га-

лузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури; формування позитивного іміджу університету як дослідницького університету інноваційного типу тощо [59].

Отже, *кафедра – це науково-дослідна ланка факультету, оскільки тут можна підготувати не тільки курсові і дипломні роботи, а й захистити дисертацію в якості аспіранта, докторську – в якості доцента*. Кафедра – це великі плани і перспективи не тільки для здобувачів, а й для їхніх викладачів, які також можуть самореалізуватися й істотно просунути кар’єрними сходами. Звичайно, все це відбувається під пильним наглядом працівників деканату і зокрема декана, але кафедра відкриває великі можливості.

Педагогічний склад кафедри. Керівником цього підрозділу є завідувач кафедри, який обирається шляхом голосування всього викладацького складу строком на п’ять років. Під його керівництвом знаходиться весь професорсько-викладацький колектив, включно з професорами, доцентами, викладачами і лаборантами. На кафедрі всі рішення приймаються спільно, проте вирішальне слово завжди залишається за завідувачем кафедри. Претендент на цю посаду повинен мати п’ятирічний стаж роботи в університеті, хорошу репутацію, авторитет у колег і здобувачів вищої освіти, а також, за можливості, вчене звання професора, доктора наук або хоча б доцента. Завідувач кафедри перед деканатом представляє інтереси не тільки своїх колег, а й здобувачів своєї спеціальності. Стосовно викладацького складу кафедри, то педагоги читають лекції, організовують виробничу практику і виконують зі здобувачами практичні роботи. До того ж вони відповідальні за підсумкові атестації, іспити, заліки, і загалом – за сесії. Особливу увагу кафедра приділяє виконанню кваліфікаційної роботи: дипломної або магістерської.

Загалом можна сказати, що за навчання здобувачів вищів відповідає кафедра, яка грамотно складає розклад лекцій і попереджає всі накладки, проблеми і неузгодженості. Якщо робота всього педагогічного складу кафедри налагоджена і доведена до автоматизму, то у здобувачів за всі роки навчання на своїй спеціальності організаційних проблем не виникає.

Діяльність кафедр у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса регламентує *Положення про кафедру Донецького національного університету імені Василя Стуса*, яке розроблено відповідно до законодавства України та Статуту Донецького національного університету імені Василя Стуса. Відповідно до цього документа основними завданнями кафедри є провадження освітньої, методичної та наукової діяльності. З метою виконання поставлених завдань кафедра виконує певні функції.

Головними функціями кафедри в освітній діяльності є:

– організація та проведення навчального процесу за всіма формами навчання, організації навчального процесу (навчальні заняття, самостійна робота, прак-

тична підготовка, контрольні заходи) і видами навчальних занять (лекції, практичні та лабораторні заняття, комп'ютерні практикуми, семінарські та індивідуальні заняття, консультації) з навчальних дисциплін, які забезпечуються науково-педагогічними працівниками кафедри;

- забезпечення навчального процесу відповідно до стандартів вищої освіти, нормативних документів з організації навчального процесу та внутрішньої системи забезпечення якості освіти;

- удосконалення змісту навчального процесу зі врахуванням сучасних науково-технічних досягнень;

- впровадження інноваційних методів і технологій навчання;

- удосконалення системи оцінювання академічних та наукових досягнень студентів тощо.

Основними функціями кафедри в методичній діяльності є:

- розробка навчальних і робочих навчальних планів освітніх програм різних ступенів освіти;

- розробка навчальних курсів для дистанційного навчання;

- розробка навчальних і робочих програм навчальних дисциплін кафедри, наскрізних програм та програм практик;

- розробка тематики курсових і магістерських робіт;

- підготовка навчально-методичної літератури для забезпечення потреб навчального процесу;

- проведення експертизи конкурсних робіт тощо.

Головними функціями кафедри в науковій діяльності є:

- підготовка наукових кадрів вищої кваліфікації третього (освітньо-наукового) та наукового рівнів;

- організація та створення умов для проведення науково-дослідних робіт за профілем кафедри;

- сприяння комерціалізації результатів науково-дослідної діяльності;

- впровадження результатів розробок у навчальний процес і залучення практиків до освітнього та дослідницького процесів;

- організаційне забезпечення підготовки публікацій, зокрема й електронних;

- експертиза/ рецензування НДДКР, авторефератів, дисертацій, наукових видань, статей тощо;

- організація, проведення та участь у наукових семінарах, конференціях, виставках, проєктній діяльності тощо;

- залучення здобувачів до наукової роботи (керівництво студентами, які беруть участь у: виконанні НДР, студентських наукових гуртках, конструкторських бюро, наукових конференціях, семінарах, міжнародних і Всеукраїнських

олімпіадах, конкурсах університету та Всеукраїнських конкурсах студентських НДР) тощо [60].

Дуже важливу роль відіграє інноваційний складник підготовки фінансистів, банкірів, страховиків. Гарний економіст повинен постійно вдосконалювати свою діяльність відповідно до змін навколишнього бізнес-середовища. Тому фінансові, банківські та страхові менеджери мусять вміти розробляти і ефективно використовувати інновації у своїй діяльності. Для цього уже під час навчання в університеті здобувачам вищої освіти доцільно брати участь у наукових дослідженнях.

Участь здобувачів вищої освіти у науковій роботі включає:

а) організацію студентської наукової роботи в університеті (організація і проведення наукових студентських конференцій, диспутів, конкурсів, круглих столів тощо);

б) здійснення під керівництвом викладачів наукових досліджень (включення елементів наукових досліджень під час написання індивідуальних завдань, лабораторних, курсових, дипломних та магістерських робіт; виступи з доповідями на наукових студентських конференціях; написання та опублікування наукових статей, тез доповідей, науково-пошукових робіт тощо).

Наукові дослідження можна здійснювати уже з першого курсу:

- 1) з дисциплін, які вивчаються студентами-першокурсниками;
- 2) з питань вдосконалення фінансів і фінансової системи, банків і банківської справи, страхування та страхового ринку.

Участь здобувачів вищої освіти у науковій роботі дає можливість:

- глибше зрозуміти окремі наукові проблеми;
- набути навичок проведення наукової роботи та її оформлення у формі тез доповідей, наукових статей тощо;
- представити свої наукові здобутки перед іншими здобувачами вищої освіти і порівняти їх з науковими здобутками інших студентів;
- набути навичок ефективної презентації виконаної роботи, обґрунтування власної наукової позиції;
- набути навичок організації наукових заходів;
- розвинути свій творчий потенціал;
- знайти нових цікавих друзів.

Студентську наукову роботу доцільно виконувати за певними напрямками протягом років. Це дасть можливість глибоко вивчити проблему, використовувати досліджувану тематику у написанні наукових, дипломних та магістерських робіт і продовжувати досліджувати її в аспірантурі. До студентських наукових робіт ставляться такі вимоги:

- актуальність;

- оригінальність ідеї;
- наукова та практична значимість роботи;
- критичне опрацювання значної кількості літературних джерел;
- застосування інноваційних методів досліджень, статистичних знань, виконання розрахунків;
- логічність, фаховість обґрунтування шляхів реалізації ідей;
- належне оформлення роботи.

Здобувачам вищої освіти доцільно також брати участь у студентських олімпіадах з різних дисциплін. Така участь дає можливість додатково оцінити свій рівень знань, здатність нестандартно мислити, виробити впевненість у своїх силах, загартувати характер.

На кафедрі фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса проводяться олімпіади зі спеціалізацій:

- «Фінанси і кредит»;
- «Банківська справа»;
- з дисциплін «Страховання», «Податкова система», «Державні фінанси».

Проведення університетських олімпіад відбувається у лютому–березні. Здобувачі-переможці беруть участь у Всеукраїнських олімпіадах. Кращі наукові роботи та призові місця, отримані на олімпіадах, відзначаються грамотами та грошовими винагородами. Більшість наукових досліджень були здійснені молодими людьми, часто до 30 років. Саме тому в університеті підтримують здійснення здобувачами вищої освіти наукової діяльності.

Питання для самоперевірки

1. Розкрити сутність кафедри та її ролі у структурі вузу.
2. Хто очолює кафедру в університеті?
3. Охарактеризувати вимоги до викладацького складу кафедри.
4. Назвати дисципліни, з яких проводяться олімпіади на кафедрі фінансів і банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса.
5. Назвати олімпіади зі спеціалізацій, які проводяться на кафедрі фінансів банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса.
6. Вказати особливості науково-дослідної роботи здобувачів (НДРЗ) на випусковій кафедрі та її місце у професійній підготовці фахівців.
7. Назвати основні напрями участі здобувачів у науковій роботі.
8. Охарактеризувати можливості участі здобувачів у науковій роботі.
9. Які вимоги ставляться до студентських наукових робіт?
10. Передати зміст проведення університетських олімпіад.

Тестові завдання

1. Участь здобувачів вищої освіти у науковій роботі включає:

- а) організацію і проведення наукових студентських конференцій, диспутів, конкурсів, круглих столів тощо;
- б) проведення наукових диспутів;
- в) проведення наукових конкурсів, диспутів;
- г) організацію і проведення наукових студентських конференцій, круглих столів.

2. Участь здобувачів вищої освіти у науковій роботі дає можливість:

- а) глибше зрозуміти окремі наукові проблеми;
- б) набути навичок проведення наукової роботи та її оформлення у формі тез доповідей, наукових статей тощо;
- в) представити свої наукові здобутки перед іншими здобувачами вищої освіти і порівняти їх з науковими здобутками інших здобувачів;
- г) глибше зрозуміти окремі наукові проблеми, набути навичок проведення наукової роботи та її оформлення у формі тез доповідей, наукових статей тощо, представити свої наукові здобутки перед іншими здобувачами вищої освіти і порівняти їх з науковими здобутками інших здобувачів.

3. Кафедра ЗВО – це:

- а) базовий структурний підрозділ ЗВО, що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову діяльність за певним напрямом;
- б) основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує лабораторії;
- в) відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що створюється з метою забезпечення потреб у фахівцях місцевого ринку праці та наближення місця навчання студентів до їх місця проживання;
- г) структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує навчальні групи з однієї або кількох спеціальностей, методичні, навчально-виробничі та інші підрозділи.

4. Факультет ЗВО – це:

- а) базовий структурний підрозділ ЗВО, що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову діяльність за певним напрямом;
- б) основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії;
- в) відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що створюється з метою забезпечення потреб у фахівцях місцевого ринку праці та наближення місця навчання студентів до їх місця проживання;

г) структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує навчальні групи з однієї або кількох спеціальностей, методичні, навчально-виробничі та інші підрозділи.

5. Філія ЗВО – це:

а) базовий структурний підрозділ ЗВО, що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову діяльність за певним напрямом;

б) основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії;

в) відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що створюється з метою забезпечення потреб у фахівцях місцевого ринку праці та наближення місця навчання здобувачів до їх місця проживання;

г) структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує навчальні групи з однієї або кількох спеціальностей, методичні, навчально-виробничі та інші підрозділи.

6. Відділення ЗВО – це:

а) базовий структурний підрозділ ЗВО, що проводить навчально-виховну і методичну діяльність з однієї або кількох споріднених спеціальностей, спеціалізацій чи навчальних дисциплін і здійснює наукову діяльність за певним напрямом;

б) основний організаційний і навчально-науковий структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує відповідні кафедри і лабораторії;

в) відокремлений структурний підрозділ ЗВО, що створюється з метою забезпечення потреб у фахівцях місцевого ринку праці та наближення місця навчання здобувачів до їх місця проживання;

г) структурний підрозділ ЗВО, що об'єднує навчальні групи з однієї або кількох спеціальностей, методичні, навчально-виробничі та інші підрозділи.

7. Інститут, як структурний підрозділ ЗВО, може бути:

а) навчально-науковим;

б) науково-дослідним;

в) науково-виробничим;

г) науковим, навчально-науковим, науково-дослідним та науково-виробничим.

8. Участь здобувачів вищої освіти у науковій роботі включає:

а) організацію студентської наукової роботи в університеті (організація і проведення наукових студентських конференцій, диспутів, конкурсів, круглих столів тощо);

б) відвідування лекцій;

в) участь у виховних заходах ЗВО;

г) участь у контрольних заходах з дисциплін.

9. До студентських наукових робіт ставляться такі вимоги:

- а) актуальність та оригінальність ідеї;
- б) наукова та практична значимість роботи;
- в) критичне опрацювання значної кількості літературних джерел;
- г) актуальність та оригінальність ідеї, наукова та практична значимість роботи, критичне опрацювання значної кількості літературних джерел.

10. Участь здобувачів вищої освіти у студентських олімпіадах з різних дисциплін дає можливість:

- а) додатково оцінити свій рівень знань;
- б) здатність нестандартно мислити;
- в) виробити впевненість у своїх силах, загартувати характер;
- г) додатково оцінити свій рівень знань, здатність нестандартно мислити, виробити впевненість у своїх силах, загартувати характер.

11. Бібліотека університету у загальній соціально-культурній структурі розглядається як:

- а) складник структури університету;
- б) повністю самостійна установа;
- в) частково самостійна установа;
- г) відкрите акціонерне товариство.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Робота з навчальною та науковою літературою», «Первинні і вторинні джерела інформації».

2. Підготуйте реферат на одну з тем: «Організація науково-дослідної роботи здобувачів (НДРЗ) на випусковій кафедрі та її місце у професійній підготовці фахівців», «Робота з навчальною та науковою літературою», «Інтелектуальна власність. Ринок інтелектуальних продуктів».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики захисту та законодавчої охорони авторських прав та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 7

Сфери професійної діяльності фахівців з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Мета: засвоїти сфери професійної діяльності фахівців з фінансів, банківської справи та страхування.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні характеристики сфери професійної діяльності фахівців у фінансовій системі, грошово-кредитній системі, страхуванні та фондовому ринку України.

Необхідно вміти: розкрити сутність професійної діяльності фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» у структурних підрозділах у фінансовій системі, грошово-кредитній системі, страховому бізнесу та фондовому ринку України; визначати особливості функціонування фінансової, банківської, страхової сфер та фондового ринку.

Глосарій

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок – це мистецтво та професія водночас, що потребує таланту і терпіння, це особливий дар бачити цифрами складний світ економіки у його взаємозв'язках і гармонії.

Спеціаліст у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку – це фахівець з високим рівнем теоретичної і практичної економічної підготовки для виконання правової, фінансової та організаційно-управлінської діяльності.

Сфери майбутньої професійної діяльності фахівців, які одержали вищу освіту зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – це державні та муніципальні фінансові органи, фінансові служби підприємств, банківські установи, підрозділи фіскальної служби, страхові компанії, фондові біржі, пенсійні фонди, фінансові інспекції, державне казначейство, інвестиційні компанії, фінансові консалтингові компанії, фінансові промислові групи тощо.

Функції центрального апарату Міністерства фінансів України – це організація роботи зі складання і виконання загальнодержавного бюджету; методичне керівництво роботою в галузі бюджетного, фінансового планування і фінансування народного господарства; ведення обліку і складання звіту про виконання загальнодержавного бюджету; підготовка інформаційних матеріалів і доповідей Кабінету Міністрів України про процес виконання бюджетів.

Рахункова палата України – це постійно діючий орган контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй.

Державна податкова служба України – це центральний орган виконавчої влади (його територіальні органи), що утворився внаслідок трансформації податкових і митних органів України.

Кредит – це економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення, строковості та платності.

Фінансовий посередник – юридична особа, яка відповідно до чинного законодавства надає одну або декілька фінансових послуг і внесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом.

Основні операції банківських установ – це залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів, розрахункове і касове обслуговування клієнтів, операції з цінними паперами, довірчі операції, видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань, надання консультаційних послуг тощо.

Інвестиційні компанії – це інститути спільного інвестування, працівники яких залучають кошти інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість.

Брокерська діяльність – це діяльність щодо укладання угод з цінними паперами на основі договорів комісії або доручення.

Дилерська діяльність – це укладання професійним учасником фондового ринку (дилером) договорів з купівлі / продажу цінних паперів від свого імені і за свій рахунок шляхом публічного оголошення цін купівлі або продажу визначених цінних паперів із зобов'язанням придбати або продати ці цінні папери за оголошеними цінами.

Основний дохід дилерів – позитивна різниця між цінами продажу та купівлі цінних паперів.

Страхові фонди – це форма перерозподілу валового внутрішнього продукту між окремими господарськими структурами та громадянами з метою підтримання стабільного стану їх фінансової діяльності та суспільного добробуту.

Страховик – це організація, яка, згідно з отриманою ліцензією, бере на себе за певну плату зобов'язання у разі настання страхового випадку відшкодувати страхувальникові чи особам, яких він назвав, завданий збиток або виплатити страхову суму.

Страхова система – це сукупність страховиків, що функціонують у певному економічному середовищі.

Фінанси – це економічні відносини, що пов'язані з формуванням, розподілом та використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій та завдань держави і забезпечення умов розширеного відтворення.

Централізовані фінанси – це економічні грошові відносини, що пов'язані з формуванням та використанням фондів грошових коштів держави, які акумулюються у державній бюджетній системі та урядових позабюджетних фондах.

Децентралізовані фінанси – це грошові відносини, що опосередковують кругообіг грошових фондів підприємства.

Фінансова система загалом – це сукупність різних сфер фінансових відносин, у яких формуються та використовуються фонди грошових коштів.

Сфера фінансових відносин – це певна сукупність ланок фінансової системи, що характеризується різноманітним складом фондів грошових коштів, а також відмінностями у формах та методах їх формування, розподілу та використання.

Ланка фінансової системи – це відносно відособлена частина фінансових відносин, склад фондів грошових коштів якої характеризується однаковим набором видів та ідентичним характером форм і методів їх формування, розподілу та використання.

Позабюджетні (спеціальні) фонди – грошові фонди, що формуються з метою цільового фінансування видатків, не передбачених державним бюджетом.

Основні положення теми

Професійна підготовка керівника у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку повинна обов'язково містити в собі вивчення таких дисциплін; Вступ до фаху, Фінанси, Гроші і кредит, Банківська система, Центральний банк та грошово-кредитна політика, Кредитно-інвестиційні технології в банку, Фінансовий облік, Фінанси підприємств, Корпоративні фінанси, Бюджетна система, Податкова система, Страхування, Страхові послуги, Інвестування, Місцеві фінанси, Аналіз фінансової звітності, Управління фінансовими ризиками, Фінансовий ринок, Фондовий ринок (перший (бакалаврський) рівень), Фінансовий менеджмент; Податковий менеджмент, Ринок фінансових послуг та інновації, Фінансовий менеджмент у банку, Антикризовий фінансовий менеджмент, Страховий менеджмент, Системи управління ризиками у фінансах, Моделювання та візуалізація даних (другий (магістерський) рівень). У сучасних умовах усе більшої ваги набуває курс «Методологія та організація наукових досліджень. Кваліфікаційна робота». Метою викладання цієї дисципліни є ознайомлення магістрантів з системою наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів дослідження, формування в магістрантів навичок та вмій фінансово-економічних досліджень. Знання та навички, що отримують магістранти під час вивчення цієї дисципліни, використовуються для підготовки магістерської роботи – самостійної кваліфікаційної роботи дослідного характеру, що синтезує підсумок теоретичної та практичної підготовки в межах освітньої програми підготовки магістрів.

«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – одна із провідних спеціальностей галузі знань 07 Управління та адміністрування. Профе-

сія фінансиста, банкіра та страховика є актуальною і престижною, оскільки в час постійного розвитку економіки кількість підприємств різних форм власності та сфер діяльності постійно зростає, а тому збільшується і потреба в фінансистах, аналітиках, фінансових консультантах та фінансових менеджерах.

Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок – це мистецтво та професія водночас, що потребує таланту і терпіння, це особливий дар бачити цифрами складний світ економіки та управління в його взаємозв'язках і гармонії. Спеціаліст у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку – це фахівець із високим рівнем теоретичної і практичної економічної підготовки для виконання правової, фінансової та організаційно-управлінської діяльності.

Сучасні економічні відносини потребують знання природи руху грошових потоків, акумуляції капіталу, вміння управляти фінансовими інструментами та адаптуватися до зміни умов внутрішнього та зовнішнього середовища [35]. Вочевидь, постає гостра необхідність підготовки якісно нової плеяди фінансистів, банкірів та страховиків.

Під час підготовки фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» здобувачі оволодівають знаннями та навичками з оцінювання проблем і тенденції світового ринку у сфері біржової діяльності, набувають вміння оцінювати та аналізувати фінансовий стан підприємства; укладати договори на брокерське обслуговування між брокерською конторою та клієнтом, здійснювати відкриття рахунку клієнта; обліковувати операції з купівлі / продажу цінних паперів, виплати дивідендів, процентів, емісії та погашення паперів в розрізі видів та строків цінних паперів.

Сфери майбутньої професійної діяльності фахівців, які одержали вищу освіту зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»: державні та муніципальні фінансові органи, фінансові служби підприємств, банківські установи, державна податкова служба, страхові компанії, фондові біржі, пенсійні фонди, державна аудиторська служба, державне казначейство, інвестиційні компанії, фінансові консалтингові компанії, фінансові промислові групи тощо.

Посади, які мають право займати фахівці зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»: фінансового директора, фінансового менеджера, фінансового аналітика, начальника фінансового департаменту, відділу, фінансового консультанта, фінансового контролера, професіонала з корпоративного управління, аналітика з питань фінансово-економічної безпеки, спеціаліста банківської установи та інших фінансових установ, фахівця страхової компанії, економіста та консультанта з податків і зборів, економіста з фінансової роботи, консультанта з економічних питань, податкового інспектора, брокера з цінних паперів, інспектора з контролю за цінами, поміч-

ника фінансиста, інвестиційного менеджера, менеджера з реалізації фінансових продуктів, начальника відділення банку, комерційного директора, страхового агента тощо.

Організаційну і методичну роботу з управління державними фінансами здійснює **Міністерство фінансів України**. Його повноваження і основні функції визначаються положенням «Про Міністерство фінансів України», яке затверджує Кабінет Міністрів України.

Найважливішими функціями центрального апарату Міністерства є організація роботи зі складання і виконання загальнодержавного бюджету; методичне керівництво роботою в галузі бюджетного, фінансового планування і фінансування народного господарства; ведення обліку і складання звіту про виконання загальнодержавного бюджету; підготовка інформаційних матеріалів і доповідей Кабінету Міністрів України про процес виконання бюджетів.

Рахункова палата України є постійно діючим органом контролю, який утворюється Верховною Радою України, підпорядкований і підзвітний їй.

Державна аудиторська служба у своїй діяльності керується Конституцією України, Законом України «Про державну аудиторську службу в Україні», іншими законодавчими актами, актами Президента України та Кабінету Міністрів України. Головним завданням державної аудиторської служби є здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності в міністерствах та інших органах виконавчої влади, в державних фондах у бюджетних установах і у суб'єктів господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах і в організаціях, які отримують (отримували в періоді, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів та державних фондів або використовують (використовували у періоді, який перевіряється) державне чи комунальне майно, виконанням місцевих бюджетів, розроблення пропозицій щодо усунення виявлених недоліків і порушень та запобігання їм у подальшому.

Сутність казначейства проявляється у виконуваних функціях, які характеризують прояв його суті в дії, а також завдання, права та обов'язки, пов'язані з його діяльністю.

Основними завданнями Казначейства є:

- 1) забезпечення казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів на основі ведення єдиного казначейського рахунку, що передбачає:
- 2) управління наявними фінансовими ресурсами, що ним обліковуються;
- 3) визначення механізму казначейського обслуговування державного та місцевих бюджетів, установлення єдиних правил бухгалтерського обліку і звітності

сті про виконання державного та місцевих бюджетів, кошторисів розпорядників бюджетних коштів, визначення порядку і строків подання звітів про виконання кошторисів державних цільових фондів.

Державна податкова служба України – це центральний орган виконавчої влади (його територіальні органи), що утворився внаслідок трансформації податкових і митних органів України з метою забезпечення реалізації державної політики у фіскальній, митній сфері і сфері адміністрування єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування, розроблення пропозицій щодо забезпечення її формування, а також здійснення контролю за дотриманням законодавства у фіскальній, митній сфері і сфері адміністрування єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування та попередження виявлення, розкриття і усунення правопорушень під час застосування такого законодавства.

Управління Пенсійного фонду України у своїй діяльності керується Конституцією і законами України, указами президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, Положенням про Пенсійний фонд України, постановами правління, наказами Фонду, іншими нормативно-правовими актами.

Кожен здобувач повинен розуміти, що знання окремої категорії лише наближає його до розуміння явища чи процесу у фінансовій системі, в економіці загалом. Враховуючи вищезазначене, дамо визначення категоріям **«фінанси»**, **«фінансова система»**, **«сфера фінансової системи»**, **«ланка фінансової системи»**. Як історична категорія фінанси з’явилися одночасно з виникненням держави. Фінанси являють собою економічні відносини, що пов’язані з формуванням, розподілом та використанням централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів з метою виконання функцій та завдань держави і забезпечення умов розширеного відтворення. Фінанси (франц. *finance*, від лат. *finantia* – платіж) – система грошових відносин тієї чи іншої держави. Під централізованими фінансами розуміють економічні грошові відносини, що пов’язані з формуванням та використанням фондів грошових коштів держави, які акумулюються у державній бюджетній системі та урядових позабюджетних фондах. Під децентралізованими – грошові відносини, що опосередковують кругообіг грошових фондів підприємства [36].

Категорія фінансової системи є необхідною для розвитку поняття фінансів, для конкретизації змісту і видів прояву економічних відносин грошового характеру на різних рівнях економічної системи та у різних її сферах і ланках. Інакше кажучи, якщо фінанси виражають економічні суспільні відносини, то вони виявляються по-різному в окремих сферах, мають свою специфіку у кожній ланці фінансової системи. **Кожна сфера і кожна ланка фінансової систе-**

ми у певний спосіб впливає на процес відтворення, виконує свої функції. Підходи до складу фінансової системи є різними і за кількістю ланок, і за виділенням сфер, блоків, за ув'язуванням складових частин фінансової системи з рівнями економічної системи держави; по-перше, як сукупність певних ланок; по-друге, не наголошують окремо на категорії фінансових сфер; по-третє, виділяють у фінансовій системі ще й сфери фінансових відносин, до складу яких відносять ланки системи; по-четверте, говорять про можливе об'єднання ланок фінансової системи у блоки, навіть ототожнюють ланки і блоки, що обслуговують централізовані або децентралізовані фінанси на макрорівні чи на мікрорівні; по-п'яте, трансформують поняття сфер фінансових відносин у категорію великих підсистем; по-шосте, розглядають усі підходи зарубіжних та вітчизняних дослідників проблеми фінансової системи, згадуючи як сфери, так і ланки фінансової системи. Фінансова система загалом є сукупністю різних сфер фінансових відносин, у яких формуються та використовуються фонди грошових коштів.

Сфери фінансових відносин та їх завдання. Дослідники пропонують розглядати різні сфери фінансових відносин: по-перше, виокремлюють три великі сфери: фінанси підприємств, установ та організацій, страхування, державні фінанси; по-друге, покладаючи в основу виділення фінансових сфер їх відповідність рівням економічної системи, називають такі сфери фінансових відносин: міжнародні фінанси, державні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання, а також говорять про фінансовий ринок як забезпечуючу сферу. Очевидною є розбіжність між цими класифікаціями. Перша називає страхування і не називає міжнародних фінансів, а друга навпаки – говорить про міжнародні фінанси і не згадує про страхування. На наш погляд, безперечно, слід враховувати сферу міжнародних фінансів, проте не варто відкидати страхування як окрему сферу, оскільки для неї характерні цілком очевидні особливості формування та використання страхових і резервних фондів. Водночас можна вважати, що страхування одночасно обслуговує і макроекономіку, і мікроекономіку, і світове господарство. Воно займає навіть не проміжне становище, коли б його можна було віднести до мезорівня, а фондоутворююче і ризикозапобіжне для усіх рівнів економічної системи. В такому сенсі можна погодитись щодо деякого виокремлення страхування. Однак цьому виокремленню необхідно дати відповідне тлумачення. Виділяють чотири сфери: рівню мікроекономіки відповідають фінанси суб'єктів господарювання, рівню макроекономіки – державні фінанси, рівню світового господарства – міжнародні фінанси, забезпечуючій сфері – фінансовий ринок. У фінансовій системі відповідно до обслуговуваного нею рівня економічної системи розглядають сфери фінансових відносин. Сфера фінансових відносин – це певна сукупність ланок фінансової системи, що характеризується різноманітним складом фондів грошових коштів, а також відмінностями у фор-

мах та методах їх формування, розподілу та використання. Ланка фінансової системи – це відносно відособлена частина фінансових відносин, склад фондів грошових коштів якої характеризується однаковим набором видів та ідентичним характером форм і методів їх формування, розподілу та використання. Міжнародні фінанси включають також ланки наднаціональної фінансової системи – міжнародні фонди грошових коштів, що знаходяться у підпорядкуванні міжнародних організацій.

Фінансова система – це неподільний комплекс форм та методів утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств. Фінансова система України охоплює такі ланки фінансових відносин:

- * державну бюджетну систему;
- * спеціальні позабюджетні фонди;
- * державний кредит;
- * страхування;
- * фінанси підприємств різних форм власності.

Позабюджетні (спеціальні) фонди – грошові фонди, що формуються з метою цільового фінансування видатків, не передбачених державним бюджетом. Позабюджетні фонди мають строго цільове призначення для розширення соціальних послуг населенню, стимулювання розвитку відсталих галузей інфраструктури, забезпечення додаткових ресурсів для пріоритетних галузей економіки.

Державний кредит являє собою форму кредитних відносин між державою та юридичними і фізичними особами, в яких держава виступає в основному в ролі позичальника коштів.

Страхування являє собою відособлену ланку фінансової системи, яка відображає відносини з приводу формування і використання страхових фондів. Фінанси підприємств різних форм власності становлять основу фінансів. Тут формується переважна частина фінансових ресурсів.

Завдання підготовки працівників для фінансових посередників. Основне завдання підготовки спеціалістів у сфері ринку фінансових послуг – швидко за будь-яких умов уміти адаптуватись до практичної роботи у будь-якій фінансовій установі з набутими навичками фінансового аналітика, фінансового менеджера, банківського працівника, працівника страхової та інвестиційної компанії або виконувати функції дилера, брокера на фінансовому ринку.

Фінансовий посередник – юридична особа, яка відповідно до чинного законодавства надає одну або декілька фінансових послуг і внесена до відповідного реєстру в порядку, встановленому законом. До фінансових посередників належать банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Установи, які функціонують на ринку, поділяють на дві основні категорії – депозитні та недепозитні, і фінансист-початківець насамперед повинен навчитись диференціювати депозитні і недепозитні фінансові операції. До депозитних фінансових інститутів належать банківські установи (емісійні, інвестиційні, іпотечні, ощадні банки), ощадні та кредитні організації, кредитні спілки. Основною функцією депозитних інститутів на ринку через обов'язки їх працівників є залучення коштів у вигляді депозитів та надання позик. Банківські установи здійснюють кредитування суб'єктів господарювання та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних ресурсів. **Основними операціями банківських установ, крім залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів, є розрахункове і касове обслуговування клієнтів, операції з цінними паперами, довірчі операції, видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань, надання консультаційних послуг тощо.** Кредитні спілки є наймолодшими серед депозитних інститутів. Це неприбуткові організації, засновані фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб їх членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки. Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах: добровільність вступу та свободи виходу з кредитної спілки, рівноправність членів кредитної спілки, самоврядування, гласність. Кредитна спілка створюється на підставі рішення установчих зборів. До недепозитних інститутів належать спеціалізовані небанківські установи (інвестиційні компанії, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії тощо). Пенсійні фонди забезпечують працівників доходом після виходу на пенсію у формі періодичних виплат. Засновниками пенсійного фонду є корпорації, приватні фірми, установи, спілки, фізичні особи. Кошти залучаються до фонду через надходження періодичних внесків як роботодавців, так і працівників. Частина пенсійних фондів наймає фінансових посередників для забезпечення професійного управління активами. Інвестиційні компанії є інститутами спільного інвестування, працівники яких залучають кошти інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість. Інвестиційні компанії вкладають кошти в цінні папери великої кількості емітентів для того, щоб у рамках обраної стратегії максимально диверсифікувати портфель і зменшити ризики інвестування.

Серед фінансових посередників особливу групу становлять **професійні учасники фінансового ринку, до яких належать брокери та дилери.** Брокерська діяльність – це діяльність щодо укладання угод з цінними паперами на основі договорів комісії або доручення. Брокер є посередником (агентом) інвестора, діє від імені клієнта та за його дорученням отримує винагороду у вигляді комі-

сійних. Для здійснення брокерської діяльності брокер зобов'язаний грамотно з фінансового погляду відкрити окремий брокерський рахунок у банку з метою здійснення операцій з грошима, що належать клієнту брокера. Брокерські контори суттєво відрізняються між собою як за спектром послуг, які вони надають своїм клієнтам, так і за розміром комісійних. Є брокерські контори з пониженою комісією, які надають обмежену кількість послуг за зниженою ціною. Інвестори, яким не потрібні консультації чи інші додаткові послуги, звернувшись до таких брокерських фірм, можуть заощадити кошти. Часто брокерські фірми є досить великими, і в них інвесторів обслуговують різні спеціалісти фірми.

Дилерська діяльність – це укладання професійним учасником фондового ринку (дилером) договорів з купівлі / продажу цінних паперів від свого імені і за свій рахунок шляхом публічного оголошення цін купівлі або продажу визначених цінних паперів із зобов'язанням придбати або продати ці цінні папери за оголошеними цінами. Основний дохід дилерів – позитивна різниця між цінами продажу та купівлі цінних паперів. Різниця в цінах купівлі / продажу є платою дилерам за терміновість і зрівноваження тимчасового дисбалансу між попитом і пропозицією на певні види цінних паперів, що перебувають в обігу. Роль дилерів на фондовому ринку полягає у тому, що вони роблять значний внесок у забезпечення ліквідності та стабільності ринку. Надзвичайні цінові коливання, які могли б відбуватися, пом'якшуються за допомогою операцій, що проводяться на ринку дилерами. Саме дилери завжди готові продати потрібні інвесторам цінні папери та викупити їх у разі потреби. Здійснюючи операції на ринку, вони зменшують коливання цін та забезпечують ліквідність ринкових цінних паперів. Дилери також можуть надавати інформаційні послуги учасникам ринку, а на деяких ринках бути ведучими аукціонів на біржах. Тих, хто займається дилерською діяльністю на ринку, часто називають спекулянтами та маркет-мейкерами (ті, що формують ринок). Торговців цінними паперами, які проводять операції з великими пакетами цінних паперів як від свого імені, так і в інтересах клієнтів, називають трейдерами. Зазвичай трейдери виконують і брокерські, і дилерські функції на ринку.

Фінансові посередники, акумулюючи великий обсяг фінансових ресурсів (навіть якщо більшість цих зобов'язань є короткостроковими), мають можливість придбання і довгострокових активів з можливістю одержання більш вагомого прибутку. Щодо підготовки банківських працівників, то банківський персонал повинен професійно здійснювати: депозитні та кредитні операції, поточні конверсійні операції, арбітражні валютні операції у дилінговому центрі комерційного банку, володіти знаннями нормативної бази застави нерухомості та оціночної діяльності, міжнародними стандартами оцінки нерухомості (насамперед оцінкою земельної ділянки, будівлі та споруди як об'єкта оцінки, вистав-

ляти заставну вартість як засіб захисту кредиту, якісно давати грошову оцінку земель сільськогосподарського і несільськогосподарського призначення, давати експертну оцінку земельних ділянок та проводити ґрунтовний аналіз ситуації на ринку нерухомості з його прогнозуванням). Деякі банківські працівники стають касирами-експертами, у функції яких входить оцінка паперових грошей та способи їх захисту від підроблювання. Вони повинні знати види та характерні ознаки фальшивих грошей, проводити розширену експертизу грошей та цінних паперів і документів. Банки також повинні привертати до роботи з готівкою підготовлених працівників, які мають знати вимоги нормативно-правових актів Національного банку України і внутрішніх положень (інструкцій) банку щодо здійснення касових операцій. Ефективній підготовці кадрів сприяє ознайомлення працівників банку з основними вимогами Законів України, що регламентують здійснення банківськими структурами касових операцій, їх відповідальність за готівку вимогами нормативно-правових актів *Національного банку України*, зокрема Інструкцією про касові операції в банках України, затвердженою ухвалою Правління Національного банку України щодо забезпечення банків готівкою, обробки готівки, документального оформлення і здійснення касових операцій. Касова робота в банках вимагає сучасних технологій і стратегічних перспектив її розвитку. Обов'язкове регулювання касових операцій законодавчими і нормативно-правовими актами України [1, 29, 42].

Національний банк України – центральний банк країни; у своїй діяльності керується Конституцією України, законом України «Про Національний банк України», статутом Національного банку України. Загальна структура НБУ представлена департаментами та управліннями за 6 блоками: пруденційний нагляд, фінансова стабільність, монетарна стабільність, ринкові операції, платіжні системи та грошовий обіг, фінансово-адміністративний та операційний. Наприклад, департамент монетарної політики та економічного аналізу, департамент кредитного аналізу та підтримки ліквідності, департамент методології регулювання діяльності банків, департамент ліцензування, департамент інспектування, управління європейської інтеграції та міжнародних програм тощо. Національний банк України також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання і підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цілей. Згідно з Конституцією України НБУ дано право законодавчої ініціативи у Верховній раді України, що визначає його особливу роль у системі органів державного управління. Відповідно до закону держави «Про Національний банк України» основною метою діяльності НБУ є забезпечення стабільності національної грошової одиниці [42].

Зміст і завдання діяльності страхових компаній на ринку. Страхування – обов'язковий елемент кожної економічної системи. Без розвинутої систе-

ми всіх видів страхування економіка успішно функціонувати не може. Умови господарювання й людського життя загалом побудовані так, що постійно виникають непередбачувані обставини, викликані явищами природи або обставинами, що не залежать від волі й бажання людини. Ці несприятливі події, серед яких найпоширенішими є стихійні лиха та нещасні випадки, призводять до значних матеріальних збитків і втрати здоров'я або працездатності. Тому виникає потреба щодо пошуку шляхів локалізації зазначених втрат, що й зумовило виникнення та розвиток страхування. Можна стверджувати, що суспільне виробництво загалом, а також діяльність господарських структур та окремих громадян у своїй основі об'єктивно вміщують елементи ризику, що зумовлює необхідність їх попередження, подолання, зменшення руйнівних або збиткових наслідків. Для цього треба частину валового внутрішнього продукту в грошовій або натуральній формі зосередити в страхових фондах.

Страхові фонди суспільства, або фонди страхового захисту, є централізованими й децентралізованими фінансовими резервами держави, які виступають гарантими її фінансової стабільності й сталого економічного розвитку. За своєю суттю **страхові фонди – це форма перерозподілу валового внутрішнього продукту між окремими господарськими структурами та громадянами з метою підтримання стабільного стану їхньої фінансової діяльності та суспільного добробуту.** Частина страхових фондів використовується на відшкодування збитків та на інші потреби, поповнює фонд споживання і фонд вилучених з експлуатації внаслідок стихійного лиха засобів виробництва. Невикористана частина страхових фондів після закінчення року включається до складу національного багатства держави. У процесі накопичення страхові фонди можуть використовуватися як кредитний ресурс. Становлення України як самостійної, незалежної та демократичної держави обумовлює створення та розвиток національних ринкових відносин. Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу та Світової організації торгівлі, прийняті Україною міжнародні зобов'язання визначають напрями та умови гармонізованого розвитку фінансового ринку в Україні, особливо його частини – **страхового ринку.**

Передумовами розвитку страхового ринку України є:

- розвиток відносин власності;
- побудова та створення ринкових умов господарювання, розвиток конкуренції;
- ліквідації державної монополії у страхуванні;
- необхідність забезпечення безперервного відтворювального процесу за допомогою відшкодування збитків у разі настання страхової події, тобто створення фактора стабілізації економіки;
- можливість акумулювання значних фінансових ресурсів та необхідність їх інвестування в економіку держави тощо.

Стосовно ж перспектив розвитку ринку страхування в Україні, то його потенціал важко переоцінити. Існує багато сегментів ринку, які поки що слабо розвинені, наприклад, страхування підприємницьких ризиків. До того ж позитивним можна назвати суттєве підвищення професіоналізму учасників страхового ринку, а також розвиток споживчої культури страхування. На жаль, за останні роки в страховій сфері практично було згорнуто страхування життя, страхування ризиків сільськогосподарських підприємств. Серед інших негативних тенденцій можна підкреслити монополізацію сегментів страхового ринку відомчими страховими компаніями. Негативним фактом є й те, що сьогодні страхова галузь України забезпечує перерозподіл лише незначної частки ВВП, тоді як у розвинутих країнах зазначений показник складає 8–12 %. Частка українського страхового ринку в загальноєвропейському обсязі страхових послуг становить лише 0,05 %, при тому, що Україна становить 7 % населення Європи. А це свідчить про потенційні можливості цієї галузі економіки.

Зростання попиту на страхові послуги, можлива активна державна підтримка страхування, розвиток його інфраструктури призведе до підвищення інвестиційного потенціалу страхового ринку за рахунок збільшення страхових резервів та розширення напрямів їх вкладання.

Страховик – це організація, котра згідно з отриманою ліцензією бере на себе за певну плату зобов'язання у разі настання страхового випадку відшкодувати страхувальникові чи особам, яких він назвав, завданий збиток або виплатити страхову суму. Сукупність страховиків, які функціонують у певному економічному середовищі, утворює страхову систему. Її головне завдання – надання страхових послуг.

За формою власності страховики можуть бути державними і приватними.

За характером роботи страховики поділяються на три групи:

- 1) такі, що страхують життя;
- 2) здійснюють інші види страхування;
- 3) надають виключно перестраховальні послуги.

Державні (публічні) страховики створюються зазвичай від імені уряду, який ними й керує. Серед приватних страховиків у світовій практиці є індивідуальні особи, акціонерні та інші страхові товариства. Співвідношення між державними і приватними формами страховиків залежить від суспільного устрою країни та економічної політики держави [35, 36].

Питання для самоперевірки

1. Розкрити вимоги, яким має відповідати майбутній фахівець з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

2. Які дисципліни містить у собі професійна підготовка керівника у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку?

3. Охарактеризувати фактори, від яких залежать ефективність і якість підготовки фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

4. Навести перелік посад, які мають право займати фахівці зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

5. Назвати сфери майбутньої професійної діяльності фахівців, які одержали вищу освіту зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

6. Вказати особливості діяльності державних та муніципальних фінансових органів.

7. Назвати основні напрями роботи органів податкової служби.

8. Охарактеризувати специфіку діяльності НБУ.

9. Які вимоги ставляться до співробітників комерційних банків?

10. Назвати особливості вимог до майбутнього фахівця страхового ринку.

11. Розкрити поняття фінансової системи та її місце в економіці держави.

12. Перелічити різні підходи щодо складу фінансової системи.

13. Назвати вчених, які займалися проблемами фінансової системи.

14. Що таке сфера фінансових відносин?

15. Назвати сфери, що складають фінансову систему.

16. Вказати особливості діяльності державних та муніципальних фінансових органів.

17. Що таке ланка фінансової системи?

18. Охарактеризувати специфіку позабюджетних (спеціальних) фондів.

19. Чим є фінанси підприємств різних форм власності для держави?

20. Навести ланки бюджетної системи відповідно до Бюджетного кодексу України.

21. Розкрити поняття страхування.

22. Перелічити передумови розвитку страхового ринку України.

23. Назвати учасників процесу страхування.

24. Визначити зміст і завдання діяльності страхових компаній в Україні.

25. Охарактеризувати страховий ринок України, напрями його розвитку.

26. Назвати діючі системи страхування в Україні.

27. Перелічити інституції, які належать до фінансових посередників.

28. Які установи належать до депозитних фінансових інститутів?

29. Які установи належать до недепозитних фінансових інститутів?

30. Чим відрізняється діяльність на фінансовому ринку брокерів та дилерів?

Тестові завдання

1. Страхування – це:

а) неподільний комплекс форм та методів утворення, розподілу та використання фондів грошових коштів держави та підприємств;

б) грошові фонди, що формуються з метою цільового фінансування видатків, не передбачених державним бюджетом;

в) форма кредитних відносин між державою та юридичними і фізичними особами, в яких держава виступає в основному в ролі позичальника коштів;

г) відособлена ланка фінансової системи, яка відображає відносини з приводу формування і використання страхових фондів.

2. Страхові фонди – це:

а) форма підтримання стабільного стану фінансової діяльності та суспільного добробуту господарськими структурами та громадянами;

б) форма перерозподілу валового внутрішнього продукту між окремими господарськими структурами та громадянами;

в) форма перерозподілу валового внутрішнього продукту між громадянами з метою підтримання стабільного стану їхнього суспільного добробуту;

г) форма перерозподілу валового внутрішнього продукту між окремими господарськими структурами та громадянами з метою підтримання стабільного стану їхньої фінансової діяльності та суспільного добробуту.

3. Страхові компанії – це:

а) фінансові посередники, що забезпечують працівників доходом після виходу на пенсію у формі періодичних виплат;

б) фінансові посередники, працівники яких здійснюють виплати своїм клієнтам у разі настання страхового випадку;

в) фінансові посередники, працівники яких залучають кошти інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість;

г) фінансові посередники (агенти) інвестора, які діють від імені клієнта та за його дорученням отримують винагороду у вигляді комісійних.

4. Передумовами розвитку страхового ринку України є:

а) розвиток відносин власності;

б) побудова та створення ринкових умов господарювання, розвиток конкуренції;

в) ліквідації державної монополії у страхуванні;

г) необхідність забезпечення безперервного відтворювального процесу за допомогою відшкодування збитків у разі настання страхової події, тобто створення фактора стабілізації економіки;

д) можливість акумулювання значних фінансових ресурсів та необхідність їх інвестування в економіку держави.

5. За формою власності страховики можуть бути:

а) державними;

б) приватними;

- в) акціонерними;
- г) публічними.

6. Кредит – це:

- а) економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості;
- б) економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення;
- в) економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення, строковості та платності;
- г) економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення та платності.

7. До депозитних фінансових інститутів належать:

- а) емісійні, інвестиційні, іпотечні, ощадні банки;
- б) ощадні та кредитні організації;
- в) кредитні спілки;
- г) усі відповіді правильні.

8. Основними операціями банківських установ є:

- а) залучення і розміщення грошових вкладів та кредитів;
- б) розрахункове і касове обслуговування клієнтів;
- в) операції з цінними паперами, довірчі операції;
- г) видача поручительств, гарантій та інших зобов'язань, надання консультаційних послуг.

9. Діяльність кредитної спілки ґрунтується на таких основних принципах:

- а) добровільність вступу та свободи виходу з кредитної спілки, рівноправність членів кредитної спілки, самоврядування, гласність;
- б) добровільність вступу до кредитної спілки, рівноправність членів кредитної спілки, самоврядування, гласність;
- в) добровільність вступу до кредитної спілки, рівноправність членів кредитної спілки, гласність;
- г) добровільність вступу та свободи виходу з кредитної спілки, самоврядування, гласність.

10. До недепозитних інститутів належать:

- а) інвестиційні компанії, страхові компанії;
- б) інвестиційні компанії, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії тощо;
- в) інвестиційні компанії, недержавні пенсійні фонди;
- г) недержавні пенсійні фонди, страхові компанії.

11. Інвестиційні компанії – це:

- а) фінансові посередники, що забезпечують працівників доходом після виходу на пенсію у формі періодичних виплат;

б) фінансові посередники, працівники яких здійснюють виплати своїм клієнтам у разі настання страхового випадку;

в) фінансові посередники, працівники яких залучають кошти інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість;

г) фінансові посередники (агенти) інвестора, які діють від імені клієнта та за його дорученням отримують винагороду у вигляді комісійних.

12. Брокерські контори – це:

а) фінансові посередники, що забезпечують працівників доходом після виходу на пенсію у формі періодичних виплат;

б) фінансові посередники, працівники яких здійснюють виплати своїм клієнтам у разі настання страхового випадку;

в) фінансові посередники, працівники яких залучають кошти інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх у цінні папери інших емітентів, корпоративні права та нерухомість;

г) фінансові посередники (агенти) інвестора, які діють від імені клієнта та за його дорученням отримують винагороду у вигляді комісійних.

13. Професійна підготовка керівника у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку повинна містити в собі вивчення таких дисциплін:

а) Вступ до фаху; Фінанси; Гроші і кредит; Банківська система;

б) Фінанси підприємств; Корпоративні фінанси;

в) Бюджетна система; Податкова система;

г) Страхування; Страхові послуги;

д) Вступ до фаху; Фінанси; Гроші і кредит; Банківська система; Фінанси підприємств; Корпоративні фінанси; Бюджетна система; Податкова система;

14. До основних сфер професійної діяльності фахівців у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку НЕ належить:

а) Міністерство фінансів України і підпорядковані йому структури;

б) Державне Казначейство України і підпорядковані йому структури;

в) Національний банк України і його підпорядковані структури;

г) Пенсійний фонд України і його підпорядковані структури;

д) Міністерство з надзвичайних ситуацій і Міністерство транспорту і зв'язку України.

15. Економіст у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку має право працювати в таких сферах фінансової системи України:

а) Державні фінанси;

б) Страхування;

в) Фінансовий ринок;

г) Фінанси підприємств всіх форм власності;

д) Державні фінанси, Страхування, Фінансовий ринок, Фінанси підприємств всіх форм власності.

16. До основних функцій Міністерства фінансів України НЕ належить:

а) розробка і проведення єдиної державної фінансової бюджетної і податкової політики;

б) проведення моніторингу і діагностики економічної і фінансової ситуації в державі і перспектив її соціально-економічного розвитку;

в) розробка проекту Державного бюджету України і прогнозних показників зведеного бюджету України;

г) контроль за мобілізацією податків, зборів та внесків в бюджетну систему та Державні фонди цільового призначення;

д) забезпечення казначейського обслуговування Державного і місцевих бюджетів.

17. Майбутній фахівець у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку в умовах ринкової економіки має відповідати таким вимогам:

а) бути готовим до творчої професійної діяльності;

б) мати здібність приймати управлінські рішення у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів;

в) мати розвинені аналітичні здібності та вміти використовувати сучасні інформаційні системи, технології і методи в сфері управління фінансами на державному, регіональному і на рівні суб'єктів господарювання;

г) широкий світогляд і професійне володіння державною мовою;

д) не прагнути підвищувати свій професійний рівень і не володіти економічною і фінансовою ситуацією в державі.

18. Магістр з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку – це:

а) фахівець, який здобув поглиблені професійні знання і уміння інноваційного характеру в сфері банківської та фінансової систем, страхового та фондового ринків і має певний досвід їх застосування для вирішення проблем у певній сфері фінансово-кредитних відносин;

б) фахівець, який вирішує типові завдання у сфері економіки і фінансів;

в) фахівець у сфері обліку і аудиту, який закінчив ЗВО і одержав кваліфікацію спеціаліста;

г) фахівець, який у майбутньому буде працювати тільки у сфері бізнесу і буде виконувати типові завдання щодо маркетингу.

19. Магістр з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку може працювати в таких структурах:

а) Верховна Рада України;

б) Кабінет міністрів України;

- в) Рахункова Палата України;
- г) Комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- д) Верховна Рада України, Кабінет міністрів України, Рахункова Палата України, Комісія з цінних паперів та фондового ринку.

20. Яка з названих структур НЕ підпорядкована Міністерству фінансів України?

- а) Державне Казначейство України;
- б) Державна податкова служба;
- в) Пенсійний фонд України;
- г) Фонд державного майна.

21. У яких із наведених міжнародних фінансових і економічних організацій магістр з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку може працювати провідним фахівцем?

- а) Світовий Банк;
- б) Міжнародний валютний фонд (МВФ);
- в) Міжнародна фінансова корпорація (МФК);
- г) Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР);
- д) Багатостороння агенція гарантування інвестицій (БАГІ);

22. Які з названих департаментів є складниками Національного банку України?

- а) Департамент монетарної політики та економічного аналізу;
- б) Департамент кредитного аналізу та підтримки ліквідності;
- в) Департамент методології регулювання діяльності банків;
- г) Департамент державного бюджету.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Економічні передумови виникнення фінансових відносин», «Економічні передумови виникнення кредитних відносин», «Економічні передумови виникнення страхування».

2. Підготуйте презентації з таких питань:

- 2.1. «Місце банків в економіці».
- 2.2. «Вимоги до підготовки фахівця для роботи в фінансовій сфері».
- 2.3. «Майбутні місця роботи бакалавра з банківської справи».

3. Ознайомтеся з умовами тренінгового складника – мозкового штурму «Як зайняти вакансію у страховій компанії» та порядком її оцінювання.

Тема 8

Науково-методичне забезпечення вищої фінансово-економічної освіти в Україні: вдосконалення та розвиток його змісту

Мета: засвоїти питання науково-методичного забезпечення вищої фінансово-економічної освіти в Україні.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні підрозділи університету, які здійснюють науково-методичне забезпечення навчального процесу.

Необхідно вміти: розкрити сутність і складники навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів; визначати вимоги щодо критеріїв оцінювання знань здобувачів, засвоїти основні принципи організації поточного і підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти; опанувати особливості оцінювання знань здобувачів вищої освіти під час поточного та підсумкового контролю.

Глосарій

Екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід.

Залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу виключно на підставі результатів виконання ним конкретних робіт на практичних, семінарських та лабораторних заняттях.

Електронний каталог (ЕК) – головна база бібліотеки, яка містить описи всіх видів документів (книги, брошури, методичні матеріали тощо).

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти – формалізований процес визначення рівня опанування запланованих (очікуваних) результатів навчання, що має бути прозорим, зрозумілим, публічним і об'єктивним.

Перезарахування / трасферт кредитів – процес визнання кредитів, отриманих здобувачем в іншому навчальному закладі, науковій установі чи під час неформального навчання за наявності освітнього документа.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається зазвичай за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про освіту»).

Підручник – офіційно затверджене навчальне видання, що містить систематизований виклад навчального матеріалу дисциплін і відповідає програмі дисципліни.

Практикум – навчальне видання практичних завдань і вправ, що сприяє засвоєнню набутих знань, умінь і навичок. Різновидом практикумів є **збірники задач і вправ, тестові завдання, збірники текстів диктантів і переказів, інструкції до лабораторних і практичних робіт, дидактичні матеріали.**

Навчальний посібник – офіційно затверджене навчальне видання, що частково або повністю замінює чи доповнює підручник.

Навчально-методичний посібник – навчальне видання з методики викладання навчальної дисципліни (її розділу, частини) або з методики виховання.

Конспект лекцій – навчальне видання стислого викладу курсу лекцій або окремих розділів навчальної дисципліни.

Методичні рекомендації (вказівки) – навчально-методичні видання, що містять інформацію обов'язкового чи рекомендаційного характеру для виконання різних видів аудиторної та самостійної роботи здобувачами: практичних занять та семінарів, лабораторного практикуму, курсового та дипломного проєктування, розрахунково-графічних робіт, типових та контрольних завдань, контрольних робіт для здобувачів денного або заочного відділення тощо.

Основні положення теми

Розробка, експертиза і впровадження науково-методичного забезпечення здійснюється науково-педагогічними працівниками кафедр, експертами з якості, вченими радами факультетів, редакційно-видавничою комісією, науково-технічною радою, радою з якості вищої освіти та вченою радою університету.

До документів, що формують науково-методичне, навчально-методичне та організаційно-методичне забезпечення освітньої діяльності, належать:

- затверджені стандарти освіти за спеціальностями;
- інформаційний пакет університету;
- система оцінювання знань здобувачів вищої освіти;
- критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти;
- інші матеріали, визначені рішеннями кафедр, вченими радами факультетів, вченою та радою з якості вищої освіти університету.

До науково-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу належать:

- підручники та навчальні посібники, зокрема й в електронній формі, електронні навчальні курси, конспекти лекцій навчальних дисциплін;
- методичні матеріали до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять, зокрема й в електронній формі;
- програми практик;

– засоби діагностики для поточного, семестрового контролю та підсумкової атестації.

Вимоги щодо форми і змісту науково-методичного забезпечення освітнього процесу, правила і терміни їх оприлюднення розробляються радою з якості вищої освіти та редакційно-видавничою комісією, яка також несе відповідальність за актуальність та наукову цінність видань університету, якість підготовки рукописів до публікації.

Наукова бібліотека університету здійснює інформаційне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування користувачів через диференційне (індивідуальне та групове) обслуговування користувачів та виконує такі функції:

– вивчає інформаційні потреби користувачів та здійснює оперативне забезпечення інформаційних запитів науковців і здобувачів вищого навчального закладу, використовуючи різні форми і методи індивідуального, групового і масового інформування;

– підвищує ефективність інформаційного забезпечення користувачів за рахунок взаємодії з всеукраїнськими та галузевими інформаційними центрами. Забезпечує користувачам доступ до інформаційних ресурсів в Україні та за її межами;

– організовує роботу громадських інформаторів кафедр і наукових підрозділів вищого навчального закладу, надає їм необхідну методичну допомогу;

– укладає і готує до видання бібліографічні покажчики, списки літератури, створює електронні бази даних на допомогу науковій та навчально-виховній роботі вищого навчального закладу, виконує всі види бібліотечних довідок, проводить бібліографічні огляди, організовує книжкові виставки тощо;

– організовує для здобувачів заняття з основ інформаційної культури, бібліотекознавства та бібліографії. Пропагує бібліотечно-бібліографічні знання шляхом проведення індивідуальних бесід, консультацій, книжкових виставок тощо;

– реалізує можливості взаемвикористання бібліотечних фондів за допомогою міжбібліотечного та міжнародного абонементів, внутрішнього та міжнародного книгообміну, електронної доставки документів тощо;

– формує бібліотечні фонди згідно з навчальними планами, програмами та тематикою наукових досліджень вищого навчального закладу шляхом придбання наукової, навчальної, довідкової, художньої літератури, періодичних, аудіо-, відеовидань, CD-, DVD-дисків та електронних баз даних, вироблених як в Україні, так і за кордоном;

– створює і веде систему бібліотечних каталогів, бібліографічних картотек та баз даних на традиційних і електронних носіях інформації з метою багатобликового розкриття бібліотечно-інформаційних ресурсів;

– бере участь у створенні галузевих, регіональних та загальнодержавних баз даних;

– проводить роботу з пропаганди та розкриття бібліотечно-інформаційних ресурсів як традиційними методами, так і з застосуванням комп'ютерних технологій [51].

Навчальні матеріали з дисципліни покликані забезпечити належне її вивчення та дають змогу ефективно організувати самостійну й індивідуальну роботу здобувачів вищої освіти. Навчальні матеріали з дисципліни розробляються викладачем для надання здобувачам освіти інформацію про дисципліну, організацію навчального процесу, поточного та підсумкового контролю. Склад навчальних матеріалів визначається і затверджується на засіданні кафедри. Максимально можливий склад навчальних матеріалів: робоча програма, силабус, матеріали для проведення поточного контролю (інструкції для виконання лабораторних робіт, методичні матеріали для практичних занять, теми та питання для проведення семінарських занять, тестові завдання, варіанти самостійних, контрольних робіт, модульного контролю, есе, індивідуальні та творчі роботи та інше), матеріали для проведення підсумкового контролю (питання для заліку, іспиту, теми наукових досліджень, індивідуальні творчі завдання), інші навчально-методичні матеріали (кейси, розробки ділових чи рольових ігор, тренінгів тощо). З метою прозорості і доступності провадження освітньої діяльності для здобувачів вищої освіти на офіційних сайтах університетів розміщується інформаційний пакет освітніх програм, складовою частиною якого є: змістовне наповнення кожної освітньої компоненти, система та критерії оцінювання, матеріали для підготовки до підсумкового контролю і список рекомендованої літератури та джерел. Додатково на порталах факультетів розміщуються допоміжні матеріали, результати поточного контролю, тестові завдання, кейси тощо.

Складники моделі навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів в університетах представлено на рис. 6.

Критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти:

- розробляються викладачем (на основі цих рекомендацій) для всіх типів завдань з навчальної дисципліни і практичної підготовки здобувача перед початком навчального року і залишаються незмінними до його кінця;
- мають бути повними, вимірюваними, чіткими, зрозумілими, валідними, вчасно оприлюдненими та доведеними до кожного здобувача вищої освіти на першому навчальному занятті чи перед тижнем практичної підготовки;
- мають слугувати орієнтиром для здобувача вищої освіти під час виконання завдань і є обов'язковими для викладача під час оцінювання;
- спрямовані на мінімізацію суб'єктивного чинника під час оцінювання, є інструментом виявлення рівня підготовки здобувача вищої освіти всіх форм навчання і рівнів освіти відповідно до заявлених в освітній програмі і робочій програмі навчальної дисципліни / силабусі результатів навчання.

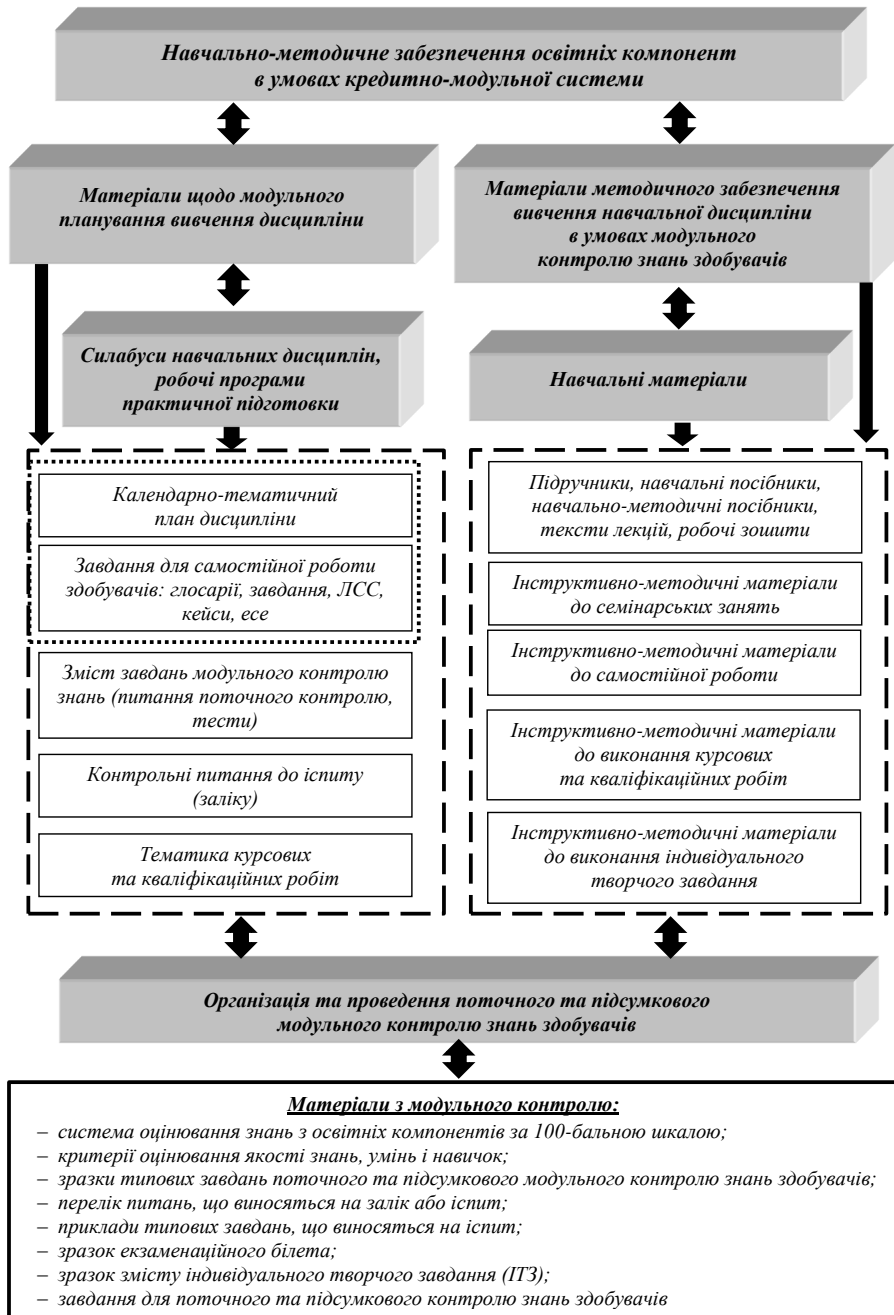

Рис. 6 – Модель навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів [35, 63, 64]

Порядок визначає основні принципи організації поточного і підсумкового контролю знань здобувачів вищої освіти, які навчаються за бакалаврським, магістерським та освітньо-науковим ступеннями освіти усіх форм навчання з навчальних дисциплін та практичної підготовки, а також методику переведення показників академічної успішності здобувачів вищої освіти до шкали ECTS. Порядок спрямований на ефективну реалізацію таких завдань:

- забезпечення студентоцентрованого навчального процесу та втілення індивідуальної траєкторії навчання;
- підвищення мотивації здобувачів вищої освіти до системної роботи впродовж навчального семестру / року та формування якісних результатів навчання і загальних та спеціальних компетентностей;
- підвищення якості підготовки і конкурентоспроможності фахівців шляхом стимулювання самостійної роботи і творчих завдань здобувачів освіти, встановлення постійного зворотного зв'язку з кожним здобувачем та своєчасного коригування його індивідуальної освітньої траєкторії;
- систематизація знань та активне їх засвоєння упродовж навчального семестру / року;
- недопущення розбіжностей між завданнями, що виносяться на контроль, і програмою дисципліни, між логікою заявлених програмних результатів навчання і тим, що отримує здобувач після опанування дисципліни;
- відкритість і зрозумілість системи оцінювання знань здобувачів: ознайомлення здобувачів освіти на початку вивчення дисципліни з контрольними завданнями та всіма формами контрольних заходів і критеріями їх оцінювання;
- прозорість оцінювання із доступом здобувача, керівника спеціальності, гаранта освітньої програми, завідувача кафедри і навчального відділу до поточного рейтингу здобувача протягом вивчення дисципліни;
- подолання елементів суб'єктивізму під час оцінювання знань, що забезпечується оцінюванням різних видів навчальної діяльності здобувачів вищої освіти із застосуванням 100-бальної шкали;
- забезпечення належних умов вивчення програмного матеріалу і підготовки до контрольних заходів, що досягаються шляхом чіткого їх розмежування за змістом й у часі;
- розширення можливостей для всебічного розкриття здібностей здобувачів освіти, розвитку їх фахових компетентностей, що задовольняють потреби та очікування зовнішніх стейкхолдерів та суспільства;
- забезпечення мобільності здобувачів освіти за рахунок прозорості і сумісності Порядку із аналогічними документами інших країн завдяки використанню ECTS;

- розвиток та удосконалення професійних компетентностей та викладацької майстерності науково-педагогічних працівників шляхом підготовки й реалізації різних форм навчання та контролю результатів навчання, завдань, спрямованих на виховання у здобувача компетентностей майбутнього та підвищення позитивного іміджу викладача Університету, ефективності освітньої діяльності науково-педагогічних працівників у цілому;

- підтримка особистісного розвитку усіх учасників освітнього процесу, створення широкої бази знань і стимулювання досліджень та інновацій.

На початку вивчення кожної навчальної дисципліни, проходження практичної підготовки викладач зобов'язаний ознайомити здобувачів вищої освіти із системою оцінювання їх знань, що розроблена відповідно до Порядку і відображена у робочій програмі та силабусі навчальної дисципліни або практичної підготовки. Протягом опанування дисципліни здобувач вищої освіти, керівник спеціальності, гарант освітньої програми, завідувач кафедри і представник навчального відділу, який курує факультет, повинні мати доступ до поточної успішності кожного здобувача в електронному форматі.

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю знань за 100-бальною шкалою.

В Донецькому національному університеті імені Василя Стуса оцінювання навчання визначено «Порядком оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» [52], «Методичними рекомендаціями до розробки критеріїв оцінювання типових завдань у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» [53]. Оцінювання знань здобувачів вищої освіти з дисциплін, з яких навчальним планом передбачено екзамен, здійснюється на основі результатів поточного та підсумкового контролю знань.

Екзамен – це форма підсумкового контролю засвоєння здобувачем вищої освіти теоретичного та практичного матеріалу з окремої навчальної дисципліни за семестр, що проводиться як контрольний захід.

Залік – це форма підсумкового контролю, що полягає в оцінці засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу виключно на підставі результатів виконання ним конкретних робіт на практичних, семінарських та лабораторних заняттях.

Об'єктом оцінювання знань є програмний матеріал дисципліни різного характеру і рівня складності, засвоєння якого відповідно перевіряється під час поточного контролю і підсумкового (у формі виконання творчої / наукової роботи здобувачем вищої освіти чи складання екзамену).

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти з практичної підготовки відбувається на основі захисту звіту про виконання програми та індивідуального завдання перед комісією, з диференційованою оцінкою.

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії з практичної підготовки відбувається на основі захисту звіту про виконання індивідуальної програми практики (зазвичай науковим керівником), з диференційованою оцінкою.

Здобувач вищої освіти, який не виконав програму практичної підготовки без поважних причин або отримав незадовільну оцінку, відряховується з Університету.

Якщо програма практичної підготовки не виконана здобувачем вищої освіти з поважної причини, то здобувач не допускається до захисту звіту, що зазначається у відомості обліку успішності, і йому надається можливість проходження практичної підготовки повторно у вільний від навчання час.

Під час організації поточного контролю викладач самостійно розподіляє кількість балів у межах запропонованих форм контролю і загальною кількістю балів. Підсумковий контроль в усіх його формах не може перевищувати 40 балів. Розподіл балів, усі можливі форми поточних та підсумкових контролів, критерії їх оцінювання фіксуються в робочій програмі дисципліни, силабусі та доводяться до здобувача на першому навчальному занятті.

Викладач і здобувач мають побудувати взаемокорисний діалог партнерів, що сприятиме послідовному і прозорому виконанню індивідуального плану навчання здобувачем та виконанню навчального навантаження викладачем. Усі учасники освітнього процесу мають дотримуватися системи оцінювання послідовно і прозоро.

Об'єктами поточного і підсумкового контролю мають бути результати навчання за дисципліною (як складова програмних результатів навчання) та компетентності, заявлені в освітній програмі, за якою навчається здобувач вищої освіти.

Опанування здобувачем вищої освіти дисципліни з відмінною оцінкою означає, що він повною мірою є носієм усіх заявлених загальних і фахових (спеціальних) компетентностей та результатів навчання. Їх опануванню, а також виконанню аудиторних, самостійних / індивідуальних і творчих форм вивчення дисципліни, повинно сприяти навчально-методичне забезпечення дисципліни. Усі форми контролю мають бути спрямовані на оцінювання рівня їх оволодіння здобувачем вищої освіти. Бали за форму поточного контролю **не нараховуються**, якщо викладачем було виявлено факт плагіату.

Оцінювання знань здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін, з яких за навчальним планом передбачено екзамен, здійснюється на основі результатів поточного і підсумкового контролю знань.

Кожен викладач, який забезпечує викладання лекцій з дисципліни, зобов'язаний довести до відома здобувачів, що за виконання індивідуальних завдань творчого характеру, написання підсумкової роботи чи проєкту, участь у позанавчальній науково-дослідницькій діяльності, у роботі конференцій, наукових семінарів, підготовці наукових публікацій з дисципліни тощо, здобувач може отримати бали, що будуть складовою підсумкового контролю. **Які саме завдання, їх бали і критерії оцінювання можуть стати альтернативою екзамену викладач зазначає у робочій програмі дисципліни, силабусі та доводить до відома здобувачів на першому навчальному занятті з дисципліни.**

Екзамен може бути однією з альтернативних форм підсумкового контролю і проводитися у формі виконання письмових чи усних екзаменаційних завдань (відповідно до робочого навчального плану). На екзамен рекомендовано виносити ключові питання, тести, типові та комплексні задачі, ситуації, завдання, що потребують творчого підходу, уміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх під час вирішення практичних задач тощо. Перелік питань, що охоплюють зміст програми дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань визначаються викладачем, включаються до робочої програми та силабусу дисципліни і доводяться до здобувачів вищої освіти на початку семестру.

Загальна підсумкова оцінка з дисципліни складається з балів, отриманих за результати поточного контролю знань та за виконання завдань, що виносяться на підсумковий контроль.

Підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни може визначатися без проведення семестрового екзамену як інтегрована оцінка засвоєння всіх змістових модулів з урахуванням додаткових форм навчальної діяльності здобувачів освіти, а саме виконання індивідуального творчого завдання, участі у роботі конференцій, наукових семінарів, підготовки наукових публікацій тощо.

Здобувач вищої освіти, який набрав протягом семестру суму балів більшу за 60 (за поточну та підсумкову творчу роботу), має можливість:

- не складати екзамен і отримати набрану кількість балів (за поточну або за поточну і підсумкову творчу роботу) як підсумкову оцінку безпосередньо в день екзамену;
- складати екзамен з метою підвищення свого рейтингу за цією навчальною дисципліною за умови скасування балів за підсумкову творчу роботу.

Здобувач вищої освіти, який набрав протягом семестру менше 60 балів, зобов'язаний скласти обов'язкові форми поточного та підсумкового контролю.

Новий Закон України «Про освіту» [7] затвердив визнання основних видів освіти упродовж життя та їх підтримку державою. Разом зі звичним видом формальної освіти законодавець визначив додатково інші види освіти: неформальну та інформальну освіту.

Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов’язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. Така навчальна діяльність не обов’язково цілеспрямована та структурована, не фіксується документально, але сприяє розширенню професійних знань та умінь і є однією з ключових компетентностей особистості. Це можуть бути одноразові лекції, відеоуроки, медіаконсультації тощо.

Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій (ч. 3 ст. 8 Закону України «Про освіту»).

До результатів неформальної освіти можуть бути зараховані компетентності та результати навчання, отримані під час проходження:

- тренінгів;
- Сертифікатних освітніх програм;
- професійних коучингів;
- публічних лекцій;
- семінарів;
- вебінарів тощо.

Окрім закріплення нових, нестандартних для нашої системи освіти видів освіти (неформальна та інформальна), в законі передбачено право особи на визнання результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством. Визнання **неформального та інформального навчання** відкриває можливості для досягнення кваліфікації вищої освіти для тих, хто не мав змоги або не бажав отримати у традиційний спосіб освіту в Україні і регламентується «Порядком визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти», затверджено Наказом МОН № 130 від 08.02.2022 р. Порядок визначає [49]:

– загальні вимоги до процедур визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної або інформальної освіти;

- коло інституцій і осіб, на яких поширюється дія цього Порядку;
- перелік і послідовність процедур визнання;
- вимоги до Порядку визнання результатів неформального або інформального навчання закладу освіти;
- порядок подання заяв та ідентифікації результатів неформального або інформального навчання;

- організацію та проведення процедур оцінювання;
- врахування підсумків визнання результатів неформального або інформального навчання в подальшому освітньому процесі.

Визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти, поширюється:

- на здобувачів усіх рівнів вищої освіти;
- на дисципліни, що викладаються у наступному семестрі. Водночас визнання результатів проводиться у семестрі, який передує тому, у якому відповідно до навчального плану конкретної ОП передбачено вивчення дисципліни, що планується перезарахувати;
- на обов'язкові та вибіркові дисципліни ОП з метою забезпечення формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувача вищої освіти.

У контексті законодавчих змін у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса діє «Положення про визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса», затверджене Рішенням Вченої ради Університету від 03 квітня 2020 року, доповнено відповідно до рішень Вченої ради Університету від «03» лютого 2023 року [50]. Відповідно до нього університет може визнати результати навчання, отримані шляхом неформальної освіти, в обсязі, що *не перевищує 10 %* від загального обсягу кредитів, передбачених ОП, але *не більше 6 кредитів* на першому (бакалаврському) рівні освіти та *не більше 4,5 кредити* на другому (магістерському) рівні освіти в межах одного навчального року.

Процедура визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти, передбачає:

- подання заяви до першого проректора Університету про визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти, з додатками у вигляді документів та матеріалів, які прямо чи опосередковано підтверджують інформацію у заяві (*сертифікатів, посвідчення, свідоцтв, довідок тощо*). Обсяг годин або кредитів, що зазначається у поданих документах, не повинен бути *меншим за 70 % від кількості годин або кредитів за відповідним компонентом*, передбаченим ОП. Термін подачі – *не пізніше ніж 1 червня та 10 січня*;
- формування предметної комісії, яка визначає можливість визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти;
- проведення оцінювання для визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти.

Предметна комісія:

- створюється розпорядженням декана економічного факультету;
- склад комісії: декан факультету, гарант освітньої програми, за якою навчається здобувач, завідувач випускової кафедри, науково-педагогічні працівники, які викладають навчальні дисципліни, запропоновані до перезарахування;

– може перезарахувати відповідну дисципліну на підставі співбесіди, тестування, виконання узагальненого завдання.

При перезарахуванні навчальних дисциплін відповідно до рішення предметної комісії *здобувач звільняють від вивчення* перезарахованої дисципліни у наступному семестрі.

У разі негативного рішення предметної комісії щодо визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти, *здобувач має право звернутися з апеляцією* на ім'я декана факультету відповідно до «Положення про організацію освітньої діяльності в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса».

Якщо обсяг годин / кредитів неформального навчання *менший за 70 % від кількості годин / кредитів* за відповідним ОК, *отримані результати можуть бути зараховані викладачем під час оцінювання знань здобувачів у рамках окремих модулів, тем, поточних контролів у межах ОК* відповідно до компетентностей, запланованих результатів навчання та критеріїв оцінювання, зазначених у силабусі. *Зарахування результатів неформального навчання* як складової частини поточного або підсумкового контролю за дисципліною, можливе за умов:

- подання здобувачем вищої освіти підтверджуючих документів (сертифікатів, посвідчення, свідоцтв, довідок тощо);
- до кінцевої дати поточного або підсумкового контролю [54].

Питання для самоперевірки

1. Що належать до науково-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу?

2. Назвіть функції наукової бібліотеки університету.

3. Хто здійснює розробку, експертизу і впровадження науково-методичного забезпечення в університеті?

4. Що є об'єктом оцінювання знань здобувачів вищої освіти під час підсумкового контролю?

5. Що є об'єктом оцінювання знань здобувачів вищої освіти під час поточного контролю?

6. Назвіть складники моделі навчально-методичного забезпечення освітніх компонентів в університетах.

7. Як відбувається підсумкове оцінювання засвоєння навчального матеріалу дисципліни?

8. Якою є процедура визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти?

9. Як відбувається зарахування результатів неформального навчання, якщо обсяг годин / кредитів неформального навчання перевищує 70 % від кількості годин / кредитів за відповідним ОК?

10. Як відбувається зарахування результатів неформального навчання, якщо обсяг годин / кредитів неформального навчання менший за 70 % від кількості годин / кредитів за відповідним ОК?

Тестові завдання

1. Метою науково-методичного забезпечення вищої фінансово-економічної освіти в Україні є:

- а) сприяння самостійній роботі здобувачів (СРЗ) із засвоєння знань, умінь і навичок;
- б) обґрунтування організаційно-економічного механізму функціонування сфери вищої фінансово-економічної освіти України;
- в) гармонійний розвиток особистості;
- г) систематизація інформаційних ресурсів.

2. Які з наведених завдань НЕ належать до завдань розвитку науково-методичного забезпечення вищої фінансово-економічної освіти в Україні?

- а) створення інформаційного банку даних;
- б) формування навчально-методичних матеріалів для викладання загально-економічних та професійних фінансових дисциплін;
- в) вирішення ресурсо-екологічних проблем;
- г) контроль за якістю освіти та вдосконалення майстерності викладання економічних та фінансових дисциплін у вищих навчальних закладах.

3. Що включає науково-методичне забезпечення?

- а) державні стандарти освіти;
- б) навчальні плани і програми;
- в) підручники і навчальні посібники;
- г) державні стандарти освіти, навчальні плани і програми, підручники і навчальні посібники.

4. До складників навчально-методичного забезпечення, які розробляються ЗВО, належать:

- а) робочі навчальні плани та програми;
- б) навчальні посібники;
- в) контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- г) робочі навчальні плани та програми, навчальні посібники, контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять.

5. Які документи належать до науково-методичного, навчально-методичного та організаційно-методичного забезпечення освітньої діяльності?

- а) затвержені стандарти освіти за спеціальностями;
- б) система оцінювання знань здобувачів вищої освіти;
- в) критерії оцінювання знань здобувачів вищої освіти;
- г) інші матеріали, визначені рішеннями кафедр, вченими радами факультетів, Вченою радою та радою з якості вищої освіти університету.

6. Що належить до науково-методичних матеріалів забезпечення освітнього процесу?

- а) підручники та навчальні посібники, зокрема й в електронній формі, електронні навчальні курси, конспекти лекцій навчальних дисциплін;
- б) план роботи кафедри фінансів і банківської справи;
- в) стратегічний план розвитку економічного факультету;
- г) журнал відвідування занять здобувачами економічного факультету.

7. До шляхів підвищення якості вищої фінансово-економічної освіти в Україні НЕ належить:

- а) узгодженість чинної нормативно-правової бази України в галузі вищої освіти з Європейськими стандартами;
- б) поглиблення інтеграційних процесів, розвиток партнерства і співпраці в галузі освіти;
- в) впровадження сучасних інформаційних технологій;
- г) зниження рівня якості підготовки здобувачів за освітньо-науковим рівнем у ЗВО.

8. Де фіксується розподіл балів, усі можливі форми поточних та підсумкових контролів, критерії їх оцінювання?

- а) у стандарті вищої освіти та каталозі дисциплін;
- б) у каталозі дисциплін та робочій програмі;
- в) у робочій програмі дисципліни та силабусі;
- г) у силабусі та інформаційному пакеті.

9. Що таке інформальна освіта (самоосвіта)?

а) самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям;

б) освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій;

в) освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти,

але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій;

г) освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

10. У яких межах університет може визнати результати навчання, отримані шляхом неформальної освіти на першому (бакалаврському) рівні освіти?

а) в обсязі, що не перевищує 10 % від загального обсягу кредитів, передбачених ОП, але не більше 6 кредитів;

б) в обсязі, що не перевищує 20 % від загального обсягу кредитів, передбачених ОП, але не більше 12 кредитів;

в) в обсязі, що не перевищує 30 % від загального обсягу кредитів, передбачених ОП, але не більше 18 кредитів;

г) в обсязі, що не перевищує 40 % від загального обсягу кредитів, передбачених ОП, але не більше 24 кредитів.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Види навчально-методичного забезпечення», «Функції наукової бібліотеки університету», «Види неформальної освіти».

2. Підготуйте презентації з таких питань:

2.1. «Порядок проведення поточного контролю».

2.2. «Порядок проведення підсумкового контролю».

2.3. «Інформальна / неформальна освіта».

3. Ознайомитись із процедурою визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти та порядком апеляції у разі негативного рішення предметної комісії.

Тема 9

Основні вимоги до сучасних фахівців у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку

Мета: засвоїти основні вимоги до сучасних фахівців з фінансів, банківської справи та страхування.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні вимоги до професійної етики фахівців у фінансовій системі, грошово-кредитній системі, страхового та фондового ринків України.

Необхідно вміти: розкрити основні функції професійної діяльності фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» у структурних підрозділах фінансової системи, грошово-кредитної системи та страхового ринку України; визначати права, організацію праці і відповідальність сучасних працівників.

Глосарій

Праця банківського менеджера – це продуктивна праця, що виникає в умовах комбінування високотехнологічного банківського процесу з високим рівнем спеціалізації працівників і забезпечує зв'язок та єдність усього процесу банківської діяльності на рівні банку загалом, філії або відділення.

Зміст банківської діяльності – це забезпечення банківського процесу всіма необхідними ресурсами й організація технологічного циклу загалом.

Основні типи операцій комерційних банків – це розрахункові та касові операції (ведення рахунків), платіжні операції, депозитні операції, кредитні операції, операції з цінними паперами.

Стратегія оновлення страхового менеджменту – це безперервний процес пошуків і впровадження нових методів управління, зорієнтованих на послідовне вдосконалення страхової справи.

Адаптація страхової компанії до зовнішнього середовища – це дії, що супроводжують пристосування компанії до нових сприятливих можливостей розвитку бізнесу, а також до нових обмежень, які виникають на цьому шляху.

Випускники спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – це фахівці з ґрунтовною гуманітарною та фундаментальною теоретичною підготовкою в галузі фінансів, банківської справи та страхування, високим загальним рівнем освіти та культури; особи, які мають належний науковий потенціал для широкого вибору конкретних напрямів практичної діяльності, на другому циклі вищої освіти готові продовжувати навчання за освітньою програмою магістра.

Підгрунття успішності майбутнього спеціаліста – нинішнього першокурсника – це поєднання знань та навичок з усіх зазначених блоків дисциплін зі спеціальності «Фінанси, банківська справа та страхування».

Конвертованість дипломів про вищу освіту – це їх визнання в інших країнах на засадах відповідних міждержавних угод або за фактичним станом професійно-кваліфікаційного рівня фахівця, якщо це не заборонено місцевим законодавством.

Конвертованість диплому конкретної людини – це її особиста конкурентоспроможність, здатність довести свою фахову цінність, доцільність прийняття на роботу до конкретної корпорації, а відтак і документа про вищу освіту, яким вона володіє.

Основні положення теми

Увесь комплекс економічних, фінансових структур, органи державного регулювання потребують кваліфікованих фахівців, які мають високий загальний рівень економічної освіти, спеціальні знання у сфері фінансів, корпоративного управління, економічних розрахунків, банківської справи, вміння і навички використання сучасних інформаційних технологій, знають кілька іноземних мов. Саме таких фахівців готують на спеціальності **«Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» Донецького національного університету імені Василя Стуса**. Випускники спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондового ринку» – це фахівці з ґрунтовною гуманітарною та фундаментальною теоретичною підготовкою в галузі фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку, високим загальним рівнем освіти та культури; особи, які мають належний науковий потенціал для широкого вибору конкретних напрямів практичної діяльності, на другому циклі вищої освіти готові продовжувати навчання за освітньою програмою магістра. Бакалавр зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» готується до професійної роботи у фінансових відділах суб'єктів підприємництва, фінансових органах державного, регіонального і муніципального рівнів; банках, біржах, страхових компаніях, інвестиційних фондах, економічних службах підприємств і організацій усіх форм власності. Фахівець здатний виконувати таку професійну роботу: керівники підрозділів у сфері освіти та виробничого навчання; фінансових, бухгалтерських, економічних, юридичних та адміністративних підрозділів, керівники проєктів та програм; малих підприємств; менеджери у сфері грошового посередництва, фінансового лізингу, надання кредитів, страхування життя та заощаджень, пенсійного страхування; менеджери в допоміжній діяльності у сфері фінансів, страхування; викладачі середніх навчальних закладів; професіонали у сфері біржової діяльності; професіонали з фінансово-

економічної безпеки; економісти; професіонали з ведення реєстру власників іменних цінних паперів, з депозитарної діяльності, з корпоративного управління; з торгівлі цінними паперами; з управління активами; професіонали-організатори торгівлі на ринку цінних паперів; аналітики з питань фінансово-економічної безпеки; професіонали з фінансово-економічної безпеки, з управління проектами та програмами. Сучасний фінансист, банкір, страховик може застосовувати сучасні методики під час формування й реалізації фінансової стратегії і тактики держави та суб'єктів підприємницької діяльності; здійснювати регулювання й регламентування фінансових відносин на мікро- та макrorівнях; ефективно управляти фінансовими доходами й витратами (видатками) держави та суб'єктів підприємницької діяльності; застосовувати лінійні та нелінійні методи прогнозування, регресійні методи аналізу, стохастичні моделі, параметричне моделювання, оптимізаційні задачі під час здійснення фінансового планування та прогнозування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності; організовувати та проводити фінансовий контроль.

Банківський менеджмент як самостійний вид фахової діяльності передбачає, що менеджер може не мати капітал у банку, в якому працює. Він може володіти акціями банку, а може і не мати їх, працюючи за наймом на посаді менеджера. Праця менеджера – це продуктивна праця, що виникає в умовах комбінування високотехнологічного банківського процесу з високим рівнем спеціалізації працівників і забезпечує зв'язок та єдність усього процесу банківської діяльності на рівні банку загалом, філії або відділення. Дедалі більші вимоги до управління зумовлені збільшенням розмірів банків, складністю банківських технологій, необхідністю професійного володіння управлінськими навичками. В сучасних умовах усі рішення з фінансових, організаційних та економічних питань готуються і приймаються професіоналами у сфері організації управління, котрі здійснюють також нагляд і контроль за виконанням прийнятих рішень. Під банківською діяльністю у визначенні банківського менеджменту розуміють діяльність банку з метою одержання прибутку. **Змістом банківської діяльності є забезпечення банківського процесу всіма необхідними ресурсами й організування технологічного циклу загалом, наприклад, розробка і вдосконалення банківських технологій, забезпечення необхідного рівня банківських продуктів і послуг, виконання всіх видів банківських операцій, матеріально-технічне оснащення для здійснення банківської діяльності, забезпечення високопрофесійним персоналом, підтримання ліквідності та прибутковості банку.** Банківська сфера потребує такого стилю роботи, в основі якого лежать: постійний пошук нових можливостей, уміння залучати й використовувати для вирішення поставлених завдань ресурси з найрізноманітніших дже-

рел, домагаючись підвищення ефективності й одержання максимально можливого результату за мінімальних витрат.

Отже, у загальному вигляді предметом діяльності в банках є обслуговування фінансових операцій суб'єктів економічних відносин. **Основними типами операцій комерційних банків є розрахункові та касові операції (ведення рахунків), платіжні операції, депозитні операції, кредитні операції, операції з цінними паперами.** Структура і організація діяльності будь-якого банку мають давати можливість здійснювати усі ці операції. Ця вимога зазвичай прямо відображається у структурі банків, визначаючи назви банківських підрозділів: каса, управління розрахункових операцій (операційне керування), кредитне керування, відділ депозитних операцій, відділ міжнародних платежів, департамент операцій з цінними паперами.

Отже, **комерційний банк виявляє не одну, а безліч суспільно-економічних сутностей.** По-перше, банк є інструментом здійснення фінансових операцій суб'єктів економічних відносин. Наприклад, проводячи розрахунки між клієнтами, банк лише обслуговує їхні угоди, залишаючись непричетним до мотивів здійснення та результатів таких угод. По-друге, банк сам є суб'єктом економічних відносин. Так, видаючи кредити, банк вступає в угоди зі своїми клієнтами, самостійно приймає рішення про їх проведення, піклується про результат проведення операції (повернення позики та процентів). По-третє, банк є накопичувачем коштів. Приймаючи їх від населення за допомогою депозитів, інтегруючи залишки на розрахункових рахунках клієнтів, одержуючи в керування (траст) активи компанії і приватних осіб, банки створюють сумарний фінансовий потенціал, що може бути використаний для досягнення цілей, не пов'язаних із накопиченням – у будівництві, виробництві, сфері послуг, торгівлі. По-четверте, спрямовуючи кошти в кредитування або поповнюючи портфель цінних паперів, вибираючи позичальників, банк є розподільником коштів. По-п'яте, банк є інформаційним центром. Інформація про операції клієнтів, їх стан, події на грошових і товарних ринках накопичується банком і використовується ним для прийняття рішень про здійснення тих чи інших операцій. Названі банківські одиниці визначають можливість, а в деяких випадках і необхідність створення банківських підрозділів, що їх обслуговують [1, 4, 29, 34]. Зі свого боку, формування фінансового ринку ставить нові вимоги щодо змісту та організації підготовки фахівців з фінансів, банківської справи та страхування. Вирішенню цього завдання сприяє прийнятий в Україні Закон «Про освіту» [7], який передбачає ступеневу систему підготовки фахівців, ліцензування та акредитацію навчальних закладів, розширення їх прав щодо змісту та підготовки фахівців, вдосконалення структури навчальних планів за рахунок збільшення часу на самостійну роботу здобувачів.

Особливості роботи фінансистів у страхових компаніях та їх відокремлених підрозділах. Динамічний розвиток ринку страхових послуг України, зростання конкуренції серед страхових компаній, величезний потенціал ринку – усе це зараз вимагає від керівників страхових компаній створення та застосування більш ефективної і прогресивної системи управління. У багатьох страхових компаній виникають труднощі, пов'язані з їх позиціонуванням на вітчизняному страховому ринку загалом і на регіональному зокрема. Зазвичай у персоналу такі труднощі виникають рідше там, де існують місія компанії і сформульовані зрозумілі цілі та завдання, визначені стратегія розвитку і регіональна політика, склався фірмовий стиль, стиль роботи з клієнтом та корпоративні цінності. ***Нова місія страхової компанії має базуватися на трьох базових принципах: надійності, професійній експертизі управлінських рішень і відповідальності за їх реалізацію.***

Страхові послуги здебільшого реалізуються у такий спосіб: прямий продаж; продаж за допомогою посередників. Прямий продаж здійснюється: в офісі страхової компанії; спеціально найманими працівниками (аквізиторами); за адресами у довідниках; поштовими відправленнями; через мережу Інтернет.

Продаж за допомогою посередників відбувається:

- через агентів;
- через брокерів;
- через інших посередників – банки, туристичні агенції тощо.

В Україні найбільшого поширення набули такі способи реалізації страхових продуктів, як в офісі страхової компанії, за допомогою страхових агентів. Нещодавно з'явилась ***нова форма реалізації страхових послуг – через мережу Інтернет.*** Інтернет – це досить потужне новітнє середовище передачі інформації, розвиток якого призводить до суттєвих змін в усіх галузях підприємницької діяльності, зокрема й страхуванні. Страхові компанії використовують зазначену інформаційну систему як з погляду удосконалення діяльності страхової компанії, так і з погляду розробки самого сайту. Також створюється сайт-екстранет, орієнтований виключно на клієнтів та партнерів з метою забезпечення здійснення страхових продаж, надання інформації щодо страхових виплат, статистики і таке інше.

Загалом на страховому ринку України системи продажу страхових послуг постійно удосконалюються, застосовуються нові форми та методи. Однією з особливостей фінансового менеджменту страхової компанії є налагодження ефективного використання коштів страхових резервів. З одного боку, існує законодавчо встановлене обмеження на використання резервів з метою забезпечення їх ліквідності, а з іншого – страховик завжди намагається підвищити прибутковість своїх активів. Сьогодні найчастіше страховики використовують банків-

ські коротко- та довготермінові депозити для отримання максимально можливо прибутку з мінімальним рівнем ризику фінансових вкладень. Використання фондових інструментів страховиками для отримання прибутку зараз є мінімальним з огляду на нерозвинутість національного ринку цінних паперів. Специфіка інвестування страхових резервів зумовлює необхідність поєднання надійності, ліквідності й доходності. Отже, слід наполегливо шукати нові інструменти, які б комбінували інвестиції в інструменти з фіксованою доходністю та в акції.

У практиці страхового менеджменту широко використовується **стратегія оновлення**. Вона передбачає безперервний процес пошуків і впровадження нових методів управління, зорієнтованих на послідовне вдосконалення страхової справи. Опрацювання стратегії має враховувати адаптацію до зовнішнього середовища, внутрішню координацію та організаційне передбачення. Тому стратегічні програми потрібно складати доволі гнучкими, аби за потреби їх можна було переорієнтувати або модифікувати. Під адаптацією до зовнішнього середовища розуміються дії, що супроводжують пристосування компанії до нових сприятливих можливостей розвитку бізнесу, а також до нових обмежень, які виникають на цьому шляху. Беруться до уваги як зміни в законодавстві, так і інтереси потенційних страхувальників, посередницьких структур, компаній-конкурентів та інших суб'єктів страхового ринку. Очевидно, що все це потребує постійного збору та аналізу великого обсягу інформації про розвиток економіки загалом і страхової галузі зокрема, про різні ринки, послуги та інші чинники.

Зміст поняття «конкурентоспроможність випускників» і конвертованість дипломів бакалавра, магістра за спеціальністю «Фінанси, банківська справа та страхування». Конкурентоспроможність фахівця певної спеціальності та кваліфікації є його здатністю успішно конкурувати на ринку праці з фахівцями такої ж спеціальності та кваліфікації. Саме таким фахівцем має стати випускник вищого навчального закладу, що визначається параметрами, які можна віднести до двох груп: по-перше, особистих, і по-друге, корпоративних. Щодо особистих характеристик майбутнього фахівця (а випускник університету є або «бакалавром», або «магістром»), то вони мають відповідати основним стандартам вищої освіти. Проте, говорячи коротко, без викладу усіх пунктів щодо знань та навичок, слід наголосити на такому. По-перше, фахівець має знати зміст майбутньої роботи, зокрема як фінансист, банкір або страховик, для чого має опанувати усі відповідні дисципліни блоку професійної та практичної підготовки. По-друге, випускник університету має бути готовим для зміни місця роботи, швидкого перебудовування до нових виробничих функцій, що базується на знаннях блоку фундаментальних дисциплін. По-третє, хоча це третє може бути найголовнішим для успішного кар'єрного зростання, фахівець з університетською освітою має вміти працювати у колективі. Навички комунікації,

Питання для самоперевірки

1. Якими вміннями та навичками повинні володіти банківські працівники?
2. Назвати основні напрями роботи банківського менеджера.
3. Охарактеризувати специфіку діяльності НБУ.
4. Які вимоги висуваються до співробітників комерційних банків?
5. Якого стилю роботи потребує банківська сфера?
6. У який спосіб реалізуються страхові послуги?
7. Який рівень кадрового та наукового забезпечення розвитку страхування?
8. У чому полягає значення страхової культури населення?
9. Які перспективи має вітчизняний страховий ринок на найближчі роки?
10. Особливості роботи фахівців у страхових компаніях та їх відокремлених підрозділах.
11. Пояснити поняття «конкурентоспроможність фахівця».
12. Назвати групи, у які можна об'єднати параметри, що визначають конкурентоспроможність фахівця.
13. Вказати навички, які мають бути притаманні конкурентоспроможному фахівцю.
14. Назвати переваги для конкурентоспроможності фахівця, які залежать від навчального закладу.
15. Пояснити, в який спосіб взаємопов'язані імідж вишу і персональні успіхи його випускника?
16. Прокоментувати, що означає «конвертованість» диплома про вищу освіту.
17. Пояснити, за яких умов український диплом про вищу освіту визнається за кордоном.
18. Назвати вимоги, які стосуються фахівця безпосередньо задля визнання його фахової придатності для роботи за кордоном.
19. Які два ключові аспекти конвертованості диплому у США ви знаєте?
20. Назвати особливості відповідальності сучасних фахівців фінансової, банківської систем, страхового та фондового ринків.

Тестові завдання

1. За характером роботи страховики поділяються на:

- а) такі, що страхують життя;
- б) здійснюють інші види страхування;
- в) надають виключно перестраховальні послуги;
- г) здійснюють страхування життя та майна.

2. Приватні страховики у світовій практиці – це:

- а) індивідуальні особи;
- б) акціонерні страхові товариства;

- в) інші страхові товариства;
- г) усі відповіді правильні.

3. Прямий продаж страхових послуг здійснюється:

- а) в офісі страхової компанії;
- б) спеціально найманими працівниками – аквізитами;
- в) за адресами у довідниках;
- г) поштовими відправленнями;
- д) мережею Інтернет.

4. Продаж страхових послуг за допомогою посередників відбувається:

- а) через агентів;
- б) через брокерів;
- в) через інших посередників – банки, туристичні агенції тощо;
- г) усі відповіді правильні.

5. Нова місія страхової компанії має ґрунтуватися на таких базових принципах:

- а) на надійності;
- б) на професійній експертизі управлінських рішень;
- в) на відповідальності за їх реалізацію;
- г) на надійності, професійній експертизі управлінських рішень, відповідальності за їх реалізацію.

6. Під конвертованістю дипломів про вищу освіту розуміють:

- а) їх визнання в інших країнах на засадах відповідних міждержавних угод;
- б) юридичне визнання дипломів на підставі згаданих вище міждержавних угод;
- в) підтвердження відповідних вимог до фахівця внаслідок перевірки його знань та навичок в іншій країні;
- г) особиста конкурентоспроможність власника, здатність довести свою фахову цінність, доцільність прийняття на роботу до конкретної корпорації, а відтак і документа про вищу освіту, яким він володіє.

7. Конкурентоспроможність фахівця певної спеціальності та кваліфікації – це:

- а) здатність успішно конкурувати на ринку праці з фахівцями такої ж спеціальності та кваліфікації;
- б) спроможність знати зміст майбутньої роботи;
- в) готовність для зміни місця роботи, швидкого пристосування до нових виробничих функцій, що базується на знаннях блоку фундаментальних дисциплін;
- г) вміння працювати у колективі.

8. Групи параметрів, які визначають конкурентоспроможність випускника вищого навчального закладу в якості фахівця певної спеціальності та кваліфікації:

- а) особисті та корпоративні;
- б) особисті та колективні;
- в) корпоративні та колективні;
- г) особисті та групові.

9. Особисті характеристики майбутнього фахівця – випускника університету:

- а) знати зміст майбутньої роботи;
- б) має бути готовим для зміни місця роботи, швидкого перебудовування до нових виробничих функцій;
- в) має вміти працювати у колективі;
- г) знати зміст майбутньої роботи, має бути готовим для зміни місця роботи, швидкого перебудовування до нових виробничих функцій, має вміти працювати в команді.

10. Корпоративні параметри конкурентоспроможності майбутнього фахівця – випускника університету:

- а) історія вищого навчального закладу;
- б) наукові та академічні досягнення багатьох поколінь випускників вищого навчального закладу;
- в) авторитет випускової кафедри;
- г) місто реєстрації вищого навчального закладу.

11. Головне завдання вищого навчального закладу університетського типу:

- а) навчитися постійному пошуку нового;
- б) навчитися постійному оновленню знань та навичок;
- в) навчитися динамічно та креативно мислити;
- г) навчитися постійному пошуку нового, постійному оновленню знань та навичок.

12. Ключові аспекти конвертованості дипломів:

- а) юридичне визнання дипломів на підставі згаданих міждержавних угод;
- б) підтвердження відповідних вимог до фахівця внаслідок перевірки його знань та навичок в іншій країні;
- в) програми екзаменів (тестування) тощо;
- г) перевірка потенційним роботодавцем, який намагається визначити відповідність фахівця тим функціям, які на нього будуть покладатися.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурну схему: «Права, організація праці і відповідальність сучасних працівників».

2. Підготуйте і презентуйте реферат на одну з тем за власним вибором: «Основні вимоги до сучасних фахівців у сфері фінансів», «Основні вимоги до сучасних фахівців банківської справи», «Основні вимоги до сучасних фахівців в сфері страхового ринку», «Перспективи розвитку асортименту фондового ринку в Україні».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики прав, організації праці і відповідальності сучасних працівників в Україні та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

Тема 10

Студентське самоврядування як невід’ємний складник демократизації вищої школи України

Мета: засвоїти організацію студентського самоврядування як невід’ємний складник демократизації вищої школи України.

Методичні вказівки до вивчення теми

Необхідно знати: основні питання студентського самоврядування у законодавчих та нормативно-правових документах з вищої освіти та стратегію їх вирішення.

Необхідно вміти: розкрити сутність студентського самоврядування на рівні області, вищого навчального закладу, факультету; визначати участь лідерів студентства у роботі керівних органів Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Глосарій

Самоврядування студентів Донецького національного університету імені Василя Стуса – це самостійна громадська діяльність студентів, спрямована на захист та задоволення законних соціальних, творчих, духовних та інших інтересів студентів університету, а також реалізації функцій управління університетом, визначених Положенням про Студентське самоврядування в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса і затверджених ректором Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Мета органів самоврядування – сприяння сумлінному виконанню студентами своїх обов’язків, захист їх прав та інтересів, а також надання їм можливості гармонійного, творчого й інтелектуального розвитку, забезпечення умов для самореалізації в інтересах особистості, суспільства і держави.

Форми органів студентського самоврядування – це сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо.

Головне завдання студентської ради як ланки, що зв’язує адміністрацію університету та його професорсько-викладацький склад, – це сприяння встановленню гармонійних відносин і захист прав та інтересів студентів.

Вищий орган студентського самоврядування – це загальні збори (конференція) студентів вищого навчального закладу.

Головна структурна одиниця системи студентського самоврядування на рівні курсу – це академічна група.

Основні положення теми

Студентське самоврядування як самостійна діяльність студентів. Самоврядування студентів Донецького національного університету імені Василя Стуса – це самостійна громадська діяльність студентів, яка спрямована на захист та задоволення законних соціальних, творчих, духовних та інших інтересів студентів університету, а також реалізації функцій управління університетом, визначених Положенням про Студентське самоврядування в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса [61] і затверджених ректором Донецького національного університету імені Василя Стуса.

Самоврядування має на меті сприяти сумлінному виконанню студентами своїх обов'язків, захищати їхні законні права та інтереси, а також надавати їм можливість гармонійного, творчого й інтелектуального розвитку, умови для самореалізації в інтересах особистості, суспільства і держави.

Студентська Рада Донецького національного університету імені Василя Стуса діє на основі принципів добровільності, демократичності, законності та гласності і виражає інтереси всіх студентів університету, незалежно від раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, громадянства, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак. У своїй діяльності студентська рада керується чинним законодавством України, рішеннями Міністерства освіти і науки України, Статутом Донецького національного університету імені Василя Стуса [62] та Положенням про Студентську Раду Донецького національного університету імені Василя Стуса.

У закладах вищої освіти створюються органи студентського самоврядування. Органи студентського самоврядування сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника. Органи студентського самоврядування вирішують питання, що належать до їх компетенції.

Рішення органів студентського самоврядування мають дорадчий характер. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються законодавством, рішеннями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у галузі освіти і науки та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходиться заклад вищої освіти, статутом вищого навчального закладу. Закон України «Про вищу освіту» (ст. 40) [6] визначає студентське самоврядування як «право і можливість студентів вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні вищим навчальним закладом».

Студентська рада Донецького національного університету імені Василя Стуса – це орган студентського самоврядування, що об'єднує всіх здобувачів Університету, забезпечує захист прав та інтересів студентів та їхню участь в управ-

лінії Університетом. Студентська рада Стусівського університету – це потужна платформа для саморозвитку кожного здобувача вищої освіти як особистості та набуття досвіду управління.

Представники студентського самоврядування входять до багатьох органів управління Університетом: ректорату, вчених рад факультетів та Університету, Конференції трудового колективу, Стипендіальних комісій тощо. Кожен здобувач має можливість долучитися до прийняття важливих рішень, які впливають на функціонування й розвиток ДонНУ імені Василя Стуса.

Невід’ємною частиною роботи Студентської ради є правозахисна функція. Згідно із Законом України «Про вищу освіту», за погодженням зі Студентською радою відбувається призначення стипендій, відрахування, переведення студентів, поселення до гуртожитків тощо. Тож кожен здобувач має право звернутися до представників самоврядування, у разі, якщо його права порушуються або виникає несправедлива ситуація.

Участь у роботі Студентської ради – це величезний плюс до резюме. У країнах Європейського Союзу, куди спрямований вектор зовнішньополітичної орієнтації України, спостерігається така статистика: 90 % здобувачів, що були членами студентського самоврядування, запрошують на роботу до провідних компаній. Адже робота в органах студентського самоврядування – це досвід прийняття нестандартних рішень, відповідальних кроків, реалізації креативних ідей, управління проектами, волонтерської роботи та активної громадянської позиції.

Завдяки участі у роботі Студентської ради перед здобувачами вищої освіти відкриваються можливості обміну досвідом із університетами інших міст України та зарубіжжя.

Студентське самоврядування здійснюється здобувачами безпосередньо і через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування здобувачів [61].

Основними завданнями органів студентського самоврядування є:

- забезпечення і захист прав та інтересів здобувачів, зокрема стосовно організації навчального процесу;
- забезпечення виконання здобувачами своїх обов’язків;
- сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності здобувачів;
- сприяння створенню відповідних умов для проживання і відпочинку здобувачів;
- сприяння діяльності студентських гуртків, товариств, об’єднань, клубів за інтересами;
- організація співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями;
- сприяння працевлаштуванню випускників;
- участь у вирішенні питань міжнародного обміну здобувачами.

Студентське самоврядування здійснюється на рівні студентської групи, факультету, гуртожитку, закладу вищої освіти. Залежно від контингенту здобувачів, типу та специфіки вищого навчального закладу студентське самоврядування може здійснюватися на рівні курсу, спеціальності, студентського містечка, структурних підрозділів закладу вищої освіти.

Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів вищого навчального закладу, які:

- ухвалюють Положення про студентське самоврядування;
- обирають виконавчі органи студентського самоврядування та заслуховують їх звіти;
- визначають структуру, повноваження та порядок обрання виконавчих органів студентського самоврядування.

Органи студентського самоврядування можуть мати різноманітні форми (сенат, парламент, старостат, студентська навчальна (наукова) частина, студентські деканати, ради тощо).

Задля забезпечення умов всебічного і вільного розвитку особистості студента Студентська рада спрямовує свою діяльність за різними напрямками: науково-дослідницьким, культурним, громадським, спортивним тощо. Найактуальнішим питанням для кожного здобувача всіх часів залишається порозуміння з адміністрацією університету та його професорсько-викладацьким складом, і саме зв'язуючою ланкою в цій системі є Студентська рада, яка сприяє встановленню гармонійних відносин та захищає права і інтереси здобувачів. Важливим аспектом у діяльності Студентської ради є пропаганда здорового способу життя та активного, цікавого і корисного використання вільного часу. Студентська рада Донецького національного університету імені Василя Стуса плідно співпрацює зі студентськими організаціями інших вищих навчальних закладів, представляє університет у місцевих, регіональних і всеукраїнських студентських та молодіжних організаціях, що дає можливість встановлення нових контактів, реалізації спільних проєктів, обміну досвідом.

Основні функції, завдання та напрями діяльності студентського самоврядування. Студентське самоврядування:

- сприяє формуванню у здобувачів університету патріотичних почуттів, поваги до України, рідного міста та альма-матер, а також почуттів національної свідомості, гідності;
- забезпечує захист прав та інтересів здобувачів, сприяє задоволенню їх потреб у сфері навчання, побуту, оздоровлення, відпочинку тощо;
- допомагає адміністрації університету в організації навчально-виховної роботи в університеті та на факультетах і сприяє її проведенню;
- координує діяльність старост академічних груп;

- здійснює контроль за дотриманням здобувачами дисципліни та правил внутрішнього розпорядку;
- сприяє створенню умов для вільного розвитку особистості здобувача шляхом його залучення до різноманітних видів творчої діяльності – науково-дослідницької, технічної, культурної, громадської, спортивної тощо;
- бере участь в організації дозвілля та відпочинку здобувачів: проводить вечори відпочинку, дискотеки, конкурси, огляди, свята, конференції, спортивні заходи, дні факультетів, тощо;
- пропагує здоровий спосіб життя, запобігає вчиненню здобувачами правопорушень, а також вживанню ними алкоголю, наркотиків, тютюну тощо;
- залучає студентів до участі в охороні громадського порядку на території університету;
- створює за узгодженням з адміністрацією університету у встановленому чинним законодавством порядку різні студентські гуртки, об'єднання, клуби за інтересами, конструкторські бюро, студентські підприємства тощо;
- може виступати засновником благодійних фондів;
- організовує співробітництво зі студентськими організаціями інших вищих навчальних закладів, представляє університет у місцевих, регіональних і всеукраїнських студентських та молодіжних організаціях;
- представляє університет у міжнародних студентських та молодіжних організаціях, взаємодіє з органами студентського самоврядування університетів зарубіжних країн, займається організацією міжнародних освітніх, наукових, культурних та спортивних студентських обмінів;
- здійснює пошук робочих місць для студентів університету, сприяє створенню нових робочих місць для здобувачів у межах університету, а також сприяє працевлаштуванню випускників.

Права та обов'язки органів студентського самоврядування. Органи студентського самоврядування:

- допомагають адміністрації університету у виконанні завдань навчально-виховної роботи;
- допомагають адміністрації університету у роботі, спрямованій на поліпшення умов, якості навчання та відпочинку здобувачів, реалізації їх творчого потенціалу;
- регулярно інформують здобувачів з усіх питань життя університету, що їх стосуються;
- звітують перед здобувачами університету про виконану роботу;
- беруть участь у формуванні студентських фракцій у Вченій раді університету;

– аналізують та узагальнюють зауваження та пропозиції здобувачів щодо організації навчального процесу та інших питань життєдіяльності університету і звертаються до адміністрації з пропозиціями щодо їх вирішення;

– вносять пропозиції щодо контролю за якістю навчального процесу, беруть участь у вирішенні конфліктних ситуацій, що виникають між здобувачами та представниками адміністрації або викладачами;

– вносять пропозиції щодо залучення коштів університету для реалізації заходів, передбачених програмою діяльності органів студентського самоврядування;

– беруть участь у вирішенні спірних питань, пов'язаних з накладанням дисциплінарних стягнень на здобувачів, що порушили правила внутрішнього розпорядку університету;

– одержують від адміністрації університету об'єктивну і повну інформацію з питань, що стосуються здобувачів, здійснюють її аналіз та пропонують відповідні заходи;

– беруть участь у розробці документів, що регламентують діяльність університету з усіх питань, пов'язаних зі студентським життям;

– беруть участь в інформатизації університету;

– проводять роботу, спрямовану на підтримання високого рівня іміджу університету.

Організаційна структура студентського самоврядування. Студентське самоврядування функціонує на рівні: академічних груп, курсів та університету загалом.

Головною структурною одиницею системи студентського самоврядування є: на рівні курсу – академічна група. В університеті створюються і діють органи студентського самоврядування: Студентська рада університету; Виконавчий комітет Студентської ради факультетів; Студентські ради курсів; Студентські активи академічних груп.

Вищим органом студентського самоврядування університету є Конференція здобувачів університету. На розгляд Конференції виносять найважливіші питання студентського життя, визначені основними напрямками діяльності студентського самоврядування. Делегатів на Конференцію здобувачів університету обирають на Конференціях здобувачів академічних груп за нормою представництва, яку визначає Студентська рада університету [56, 61].

Питання для самоперевірки

1. Розкрити мету та завдання створення органів самоврядування здобувачів Донецького національного університету імені Стуса.

2. Який характер мають рішення органів студентського самоврядування?

3. Які повноваження має Конференція (загальні збори) здобувачів вищого навчального закладу як вищий орган студентського самоврядування?
4. Назвати форми органів студентського самоврядування.
5. Охарактеризувати напрями діяльності Студентської ради університету.
6. Перелічити основні функції, завдання та напрями діяльності студентського самоврядування.
7. Вказати права органів студентського самоврядування.
8. Вказати обов'язки органів студентського самоврядування.
9. Навести організаційну структуру студентського самоврядування Донецького національного університету імені Василя Стуса.
10. Які питання виносять на Конференцію здобувачів університету?

Тестові завдання

1. Студентське самоврядування – це:

- а) право та реальна здатність академічної громади, яке гарантується державою, самостійно або через представницькі органи вирішувати питання, віднесені до компетенції студентського самоврядування;
- б) організація роботи академічної групи з контролю за успішністю здобувачів;
- в) право та спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ, які належать до їхньої компетенції в інтересах здобувачів;
- г) специфічне соціальне явище, яке тісно пов'язане з державою, державною владою, але має принципово інший характер, ніж державна влада.

2. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» вищим колегіальним органом студентського самоврядування ЗВО є:

- а) старостат;
- б) загальні збори (конференція);
- в) студентський деканат;
- г) сенат.

3. Вищий колегіальний орган студентського самоврядування скликається:

- а) не рідше ніж один раз на рік;
- б) один раз на два роки;
- в) не частіше ніж один раз на рік;
- г) не скликається.

4. У яких формах створюється виконавчий орган студентського самоврядування?

- а) студентської спілки;
- б) студентської навчальної (наукової) частини;

- в) студентської ради;
- г) студентської спілки, студентської навчальної (наукової) частини, студентської ради.

5. Первинним рівнем здійснення студентського самоврядування є:

- а) академічна група;
- б) факультет;
- в) гуртожиток;
- г) ЗВО.

6. Членами студентської суспільної організації – органу самоврядування можуть бути:

- а) здобувачі та представники адміністрації;
- б) здобувачі та викладачі вишу;
- в) всі здобувачі від 18 до 30 років, які навчаються в ЗВО;
- г) здобувачі та профспілкові організації.

7. Основним документом для створення студентської суспільної організації є:

- а) статут організації;
- б) рішення установчих зборів;
- в) концепція організації;
- г) програма розвитку організації.

8. Створення органу студентського самоврядування починається з:

- а) проведення установчих зборів;
- б) створення ініціативної групи;
- в) планування роботи організації;
- г) розробки стратегії розвитку організації.

9. «Форма прийняття академічною громадою рішень з питань, що належать до компетенції студентського самоврядування, шляхом прямого голосування» – це:

- а) студентське самоврядування;
- б) академічне слухання;
- в) загальні збори;
- г) студентська рада.

10. Член академічної громади – це особа, яка:

- а) здобуває освіту в вищому навчальному закладі;
- б) здобула освіту в вищому навчальному закладі;
- в) є абітурієнтом ЗВО;
- г) є викладачем у ЗВО.

Завдання для самостійної роботи здобувачів

1. Складіть логіко-структурні схеми: «Організація студентського самоврядування на рівні області», «Організація студентського самоврядування на рівні вищого навчального закладу» «Організація студентського самоврядування на рівні факультету».

2. Підготуйте і презентуйте реферат на одну з тем за власним вибором: «Організація студентського самоврядування на рівні області», «Організація студентського самоврядування на рівні закладу вищої освіти», «Організація студентського самоврядування на рівні факультету».

3. Зробіть огляд вітчизняної журнальної періодики (за останні два-три роки) з проблематики студентського самоврядування та напишіть анотацію до однієї з актуальних наукових статей.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧІВ

Контроль кожної частини змістовного модуля повинен бути системним та об'єктивним, і відтворювати своєчасну перевірку засвоєння здобувачем навчального матеріалу, набутих навичок, здібностей в осмисленні ролі впровадження Болонського процесу та кредитно-модульної системи у вітчизняний освітянський простір, уміння презентувати аудиторії підготовлені проекти і індивідуальні творчі завдання (ІТЗ) тощо.

Організація модульного контролю знань здобувачів з курсу «Вступ до фаху» передбачає виконання здобувачами завдань з кожної запропонованої теми у формі:

- глосарію;
- усного опитування;
- логіко-структурних схем;
- індивідуальних творчих завдань (підготовка відеосюжету);
- тестових завдань;
- есе;
- модульної контрольної роботи.

Укладання *глосарію* передбачене з кожної теми курсу. Термінологічний словник головних понять укладається здобувачем з обов'язковим посиланням на інформаційне джерело: підручник, монографію, словник, інтернет, журнали, енциклопедії тощо.

Усне опитування (УО) проводиться на кожній лекції і на кожному семінарському занятті. Важливо продемонструвати здатність у повному обсязі передати максимально правильний зміст відповіді на питання. Результати оцінювання знань наведені в силабусі і повинні бути доведені до кожного здобувача на першому аудиторному занятті з дисципліни, що дасть змогу їм відстежити процес накопичення балів з усього курсу і зіставити їх суму з оцінками за 100-бальною шкалою.

Логіко-структурні схеми (ЛСС) можуть виконуватися письмово як в аудиторії, так і у вигляді домашнього завдання. Вони передбачають перевірку здатності здобувачів самостійно осмислити матеріал і за допомогою логіко-структурної схеми передати зміст окремих механізмів, їх склад; показати механізм взаємодії окремих складників у сфері управління освітою; зміст класифікацій, форм і видів навчального процесу, окремих ланок ЗВО, хронологію Болонського процесу, складників кредитно-модульної системи, а також інших систем, елементів і принципів, що вивчаються в цьому курсі.

Індивідуальне творче завдання (ІТЗ) припускає участь здобувачів у командній роботі та являє собою підготовку відеосюжетів (ПВС) у команді однодум-

ців щодо бачення свого місця і ролі у виконанні функцій економіста або консультанта з економічних та фінансових питань; економіста-фінансиста підприємства будь-якої галузі, економіки банківської установи, страхової компанії; експерта-консультанта зі страхування; фахівця фіскальної служби тощо. Результатом такої участі є зйомка відеосюжету «Один день роботи майбутнього фахівця з фінансів, банківської справи та страхування» ПВС, який може бути зараховано в якості командної роботи за умови досягнення результатів навчання, зазначених у таблиці 1.

Тестові завдання виконуються як в аудиторії, так і у вигляді домашнього завдання. Водночас із 4–6 варіантів запропонованих відповідей здобувач повинен обрати один або декілька правильних варіантів відповіді. Правильний варіант варто науково обґрунтувати або довести рішенням. Тести виконуються письмово в аудиторії або на платформі Moodle.

Есе виражає індивідуальні враження і міркування автора з конкретного приводу або предмету і не претендує на вичерпне трактування теми, ця форма опрацювання вивченого матеріалу потребує від здобувача на основі вже осмисленої інформації вміння формулювати власну думку з приводу того чи іншого питання та логічно й обґрунтовано її доводити. Воно має невеликий обсяг (2–3 сторінки), вільну композицію і підкреслює суб'єктивне трактування досліджуваної теми.

Тематика есе

1. Національна доктрина розвитку освіти: загальні положення.
2. Мета і пріоритетні напрями розвитку освіти.
3. Національний характер освіти і національне виконання.
4. Стратегія реалізації Національної доктрини в умовах реформування і модернізації університетської освіти.
5. Основні ознаки та проблеми розвитку університетської освіти.
6. Основні переваги багаторівневої структури вищої освіти та пріоритетні задачі у сфері диверсифікації освіти.
7. Навчання як один із найважливіших видів діяльності людини: його роль та значення в розвитку суспільства.
8. Форми навчання, основні види, переваги та недоліки.
9. Перспективні організаційні форми навчального процесу.
10. Стандарти вищої освіти Європи та України: зміст та необхідність вдосконалення.
11. Зміст, цілі та принципи забезпечення якості університетської освіти.
12. Основні принципи, призначення і мета стандартів і рекомендацій щодо їх використання в умовах Болонської системи.
13. Система стандартів вищої освіти України, її складники.

14. Організація фінансово-економічної освіти в Україні: механізми її реалізації.

15. Мета і завдання розвитку фінансово-економічної освіти на сучасному етапі.

16. Структура знань і умінь фахівця з вищою економічною освітою відповідно до рівнів.

17. Основні напрями в структурі знань і умінь фахівця з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

18. Основні принципи модернізації та розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах Болонського процесу.

19. Концепція створення ефективного механізму розвитку фінансово-економічної освіти в Україні в умовах її інтеграції в Європейський простір.

20. Роль випускової кафедри фінансів і банківської справи в підготовці фахівців.

21. Особливості випускових кафедр у забезпеченні підготовки фахівців зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок».

22. Навчальні плани спеціальностей, їх дисципліни, послідовність їх вивчення та обсяг відведених годин.

23. Організація навчальної роботи на кафедрі фінансів і банківської справи.

24. Організація науково-дослідної роботи здобувачів (НДРЗ) на випусковій кафедрі та її місце у професійній підготовці фахівців.

25. Інноваційний складник підготовки фінансистів і банкірів.

26. Робота з навчальною та науковою літературою. Первинні і вторинні джерела інформації. Бібліотека університету, бібліотеки Вінниці, Києва, України, їх місце в системі науки, культури, наукової інформації.

27. Інтелектуальна власність. Ринок інтелектуальних продуктів. Захист та законодавча охорона авторських прав.

28. Сфери професійної діяльності майбутніх фахівців з фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

29. Завдання, функції, права та обов'язки: Міністерства фінансів України, Рахункової палати України, Державної контрольно-ревізійної служби України, Державного казначейства України, Державної податкової служби України, Пенсійного фонду України (окремо за кожною галуззю).

30. Розвиток фінансової системи України та її місце в економіці держави.

31. Банківська система: становлення і розвиток.

32. Сутність банківської діяльності та перспективи розвитку.

33. Становлення банківської системи України.

34. Національний банк України, необхідність його реформування.

35. Створення та організації діяльності комерційних банків, проблеми та перспективи розвитку.

36. Небанківські фінансово-кредитні установи, проблеми та перспективи розвитку.

37. Пенсійні фонди, проблеми та перспективи розвитку.

38. Ломбарди, проблеми та перспективи розвитку.

39. Лізингові компанії, проблеми та перспективи розвитку.

40. Факторингові компанії, проблеми та перспективи розвитку.

41. Інвестиційні фонди, проблеми та перспективи розвитку.

42. Форми страхування. Обов'язкове та добровільне страхування.

43. Системи страхування.

44. Страховий інтерес.

45. Об'єктивна необхідність виникнення та розвитку страхового ринку.

46. Внутрішня система та зовнішнє середовище страхового ринку.

47. Страхові продукти.

48. Основні вимоги до сучасних фахівців у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

49. Місце і основні функції фахівців у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку.

50. Права, організація праці і відповідальність сучасних працівників.

51. Основні вимоги до професійної етики сучасних фахівців у сфері фінансів, банківської справи, страхування та фондового ринку в суспільстві.

52. Студентське самоврядування як невід'ємний складник демократизації вищої школи України.

53. Актуальність студентського самоврядування.

54. Питання студентського самоврядування у законодавчих та нормативно-правових документах з вищої освіти: стратегія їх вирішення.

55. Організація студентського самоврядування на рівні області, вищого навчального закладу, факультету, гуртожитку. Обласна студентська рада, Студентська рада Донецького національного університету імені Василя Стуса.

56. Мета і завдання, права та обов'язки органів студентського самоврядування. Участь лідерів студентства у керуючих органах ДонНУ імені Василя Стуса.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Бандурка О. М. Гроші та кредит: підручник. Затв. МОНУ для студ. ВНЗ / О. М. Бандурка, В. В. Глущенко, А. С. Глущенко. Львів: Магнолія 2006, 2014. 368 с.
2. Воскобойнікова-Гузева О. В. Стратегія розвитку бібліотечно-інформаційної сфери України: генезис, концепції. Київ: Академперіодика, 2014. 362 с.
3. Волкова В. В., Волкова Н. І. Організаційно-економічні засади розвитку місцевих бюджетів в умовах реформування місцевого самоврядування (на прикладі Вінницької міської територіальної громади). *Економіка і організація управління*. Вінниця, 2021. Вип. 4(44). С. 158–167.
4. Волкова Н. І., Волкова В. В. Застава як інструмент зниження кредитного ризику в умовах кризових явищ в банківській системі України. The 5th International scientific and practical conference «*Progressive research in the modern world*» (February 1–3, 2023). VoScience Publisher, Boston, USA. 2023. P. 611–617.
5. Волкова Н. І., Волкова В. В. The 6th International scientific and practical conference «*Science and innovation of modern world*» (February 23–25, 2023). Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. P. 701–708.
6. Закон України № 1556–VII «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.help/zakonodavstvo-ukraini/1556-18>
7. Закон України від 05.09.2017 р. «Про освіту». URL: https://urst.com.ua/act/pro_osvitu
8. Національний Класифікатор професій ДК 003:2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v5573930-22#Text>
9. Національна рамка кваліфікацій. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text>
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.15 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>
11. Про внесення змін до переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2022-%D0%BF#Text>
12. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2016 р. № 600 (зі змінами). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/vishaosvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/metodichnirekomendaciy>
13. Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Київ: Ленвіт, 2006. 35 с.

14. Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство: навч. посіб. / Г. В. Лаврик та ін. Київ: Центр учбової літератури, 2014. 208 с.

15. Згуровский М. Болонский процесс: путем европейской интеграции. *Зеркало недели*. 2003. № 40. С. 17.

16. Кучерявий О. Г. Сутнісні характеристики якості освіти в контексті впровадження у ВНЗ кредитно-модульної системи. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-методичної конференції 22 квітня 2009 року «Інноваційні процеси та технології в сучасному університеті»*. Т. 1. *Якість університетської освіти* / за заг. ред. акад. НАН України В. П. Шевченка. У 3-х томах. Донецьк, ДонНУ, 2009. С. 19–27.

17. Литвин О. Болонський процес і наші державні стандарти. *Вища освіта України*. 2004. № 3. С. 42–44.

18. Опубліковано стратегію розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки. *Міністерство освіти і науки України*. 15.05.2022. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/opublikovano-strategiyu-rozvitku-vishoyi-osviti-v-ukrayini-na-2022-2032-roki>

19. Козак Н. Л., Шоробура І. М. Університетська освіта: навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 164 с.

20. Колот А. М. Реализация основных принципов Болонской декларации при подготовке специалистов экономического профиля. *Высшая школа*. 2004. № 2–3. С. 90–101.

21. Бордюк Н. Системність як запорука виконання освітньої доктрини. *Урядовий кур'єр*. 2002. № 159. С. 5.

22. Кропельницька С. О., Перезовова І. В. Методи активного навчання у підготовці фінансиста: навч. посіб. / Київ: Центр учбової літератури, 2014. 222 с.

23. Костюк І. В., Карпунь І. Н. Національно-громадянське виховання студентської молоді: навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2014. 268 с.

24. Корольов Б. Методична складова Болонського процесу. *Освіта*. 2004. № 26. С. 2.

25. Луговий В. Системна модернізація педагогічної і науково-педагогічної освіти – необхідна умова забезпечення освітньої якості. *Вища освіта України*. 2009. № 1. С. 20–26.

26. Сидоренко С. Європейська інтеграція: справа за українськими університетами. *Сучасна освіта*. 2004. № 5. С. 56–57.

27. Volkova N., Khamula K. Mortgage loan: assessment of the current situation and impact on the solution of housing problems. *Економіка і регіон: науковий вісник Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. Полтава, 2020. № 3(78). С. 78–85.

28. Малихін О. В. Методика викладання у вищій школі: навч. посіб. Київ: КНТ, 2014. 262 с.

29. Рябинина Л. Н. Деньги и кредит: учебное пособие. Киев: Центр учебной литературы, 2014. 608 с.
30. Москалець В. П. Психологія особистості: навчальний посібник Київ: Центр учбової літератури, 2013. 262 с.
31. Семенюк Н. В. Філософія безперервної освіти. Київ: Знання України, 2014. 347 с.
32. Товканець Г. В. Університетська освіта: навч.-метод. посібник / М-во освіти і науки України, Мукачів. держ. ун-т. Київ: Кондор, 2011. 185 с.
33. Гуманітарні дисципліни у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів. Львів: Вид-во Тараса Сороки, 2014. 192 с.
34. Енциклопедія банківської справи України / редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. Київ: Молодь, Ін Юре, 2001. 680 с.
35. Єгоров П. В., Білопольська В. М. Університетська освіта: навч. посібник з модульного контролю знань студентів (для студентів спеціальності «Фінанси і кредит»). Донецьк: Юго-Восток, 2011. 260 с.
36. Фінанси: підручник / за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. 2-е вид. переробл. і доповн. Київ: Знання, 2012. 687 с.
37. Volkova N., Volkova V. Mortgage as a tool for addressing housing needs. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. S. 1., vol. 3, № 30. P. 436–444, ser. 2019. ISSN 2310-8770.
38. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал. URL: <http://portal.rada.gov.ua/>
39. Главный правовой портал Украины. URL: <http://www.ligazakon.ua/>
40. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
41. Законодавство України. Офіційний сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/>
42. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: <http://www.bank.gov.ua>
43. Статистичний бюлетень Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category>
44. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>
45. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
46. Фінанси України. Журнал. URL: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/category/system?cat_id=35691
47. Офіційний електронний каталог Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. URL: www.nbuv.gov.ua

48. Стратегія розвитку Донецького національного університету імені Василя Стуса (етап 01.09.2022–31.08.2025), затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 02 вересня 2022 року. URL: <http://surl.li/fkwjl>

49. Порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, затверджено Наказом МОН № 130 від 08.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0328-22#Text>

50. Положення про визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 03 квітня 2020 року, доповнено відповідно до рішень Вченої ради Університету від «03» лютого 2023 року. URL: <http://surl.li/havqt>

51. Положення про організацію освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 28 серпня 2020 року. URL: <http://surl.li/havrp>

52. Порядок оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 29 січня 2021 року. URL: <http://surl.li/havux>

53. Методичні рекомендації до розробки критеріїв оцінювання типових завдань у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» / за заг. ред. Т. Л. Нагорняк, Л. В. Юрчишеної. Вінниця, ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. 58 с. URL: <http://surl.li/havwt>

54. Положення про визнання результатів навчання, отриманих шляхом неформальної освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса», затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 03 квітня 2020 року, доповнено відповідно до рішень Вченої ради Університету від «03» лютого 2023 року. URL: <http://surl.li/havqt>

55. Положення про індивідуальну освітню траєкторію здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса», затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 03 квітня 2020 року, доповнено відповідно до рішень Вченої ради Університету від «31» березня 2023 року. URL: <http://surl.li/havzs>

56. Кодекс академічної доброчесності та корпоративної етики Донецького національного університету імені Василя Стуса, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 27 вересня 2019 року Постановою конференції трудового колективу Донецького національного університету імені Василя Стуса від 21 лютого 2020 року. URL: <http://surl.li/hbmkko>

57. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 07 Управління та адміністрування, спеціальність 072 – Фінанси, банків-

ська справа та страхування, який затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 24.05.2019 р. № 729. URL: <http://surl.li/eusfx>

58. Стандарт вищої освіти України: другий (магістерський) рівень, галузь знань 07 Управління та адміністрування, спеціальність 072 – Фінанси, банківська справа та страхування, який затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 20.06.2019 р. № 866, які введено в дію з 2019/2020 навчального року. URL: <http://surl.li/aczcf>

59. Положення про факультет Донецького національного університету імені Василя Стуса, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 23 лютого 2017 року, доповнено відповідно до рішень Вченої ради Університету від «02» грудня 2019 року. URL: <http://surl.li/hiodn>

60. Положення про кафедру Донецького національного університету імені Василя Стуса, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 23 лютого 2017 року, доповнено відповідно до рішень Вченої ради Університету від «02» грудня 2019 року. URL: <http://surl.li/hioez>

61. Положення про Студентське самоврядування в Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, затвердженого на конференції ректором Донецького національного університету імені Василя Стуса 27 жовтня 2020 р., протокол № 1. URL: <http://surl.li/hiovg>

62. Статут Донецького національного університету імені Василя Стуса (нова редакція), затвердженого на конференції ректором Донецького національного університету імені Василя Стуса 16 червня 2016 р., протокол № 2. URL: <http://surl.li/btrsd>

63. Методичні вказівки до розробки силабусу навчальної дисципліни, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 03 квітня 2020 року, протокол № 10. URL: <http://surl.li/hlyfs>

64. Положення про робочу програму навчальної дисципліни, затверджено Рішенням Вченої ради Університету від 27 грудня 2019 року, протокол № 5. URL: <http://surl.li/hlykp>

Навчальне видання

Волкова Валерія Валеріївна
Волкова Неля Іванівна

ВСТУП ДО ФАХУ

Навчальний посібник

Для здобувачів вищої освіти спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Редактор Ольга СОЛДАТОВА
Технічний редактор Олена ГОМОН

Підписано до друку 14.08.2023 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 7,73
Тираж 50 прим. Зам. № 35

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.